

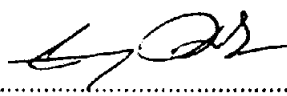
การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร
ในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอालอ-โดนแบน
ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมณทา ก่อแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

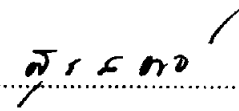
การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืช
สมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอालอ-โดนแบน
ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
สมณฑา ก่อแก้ว
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร.จินตนา อมรสงวนสิน)

รองศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.จันทนา อินทปัญญา)

..........กรรมการ
(นายวิสูตร อยู่คง)

รองศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร.สุรสิทธิ์ วชิรจร)

วันที่ ๕๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าเบญจ ป่าทาม ป่าอาลอม-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ชื่อผู้เขียน	นางสาวสุเมธนา ก่อแก้ว
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)
ปีการศึกษา	2551

การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสังคมพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปตำบลนาดี และเพื่อหาแนวทางในการจัดการพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าเบญจ ป่าทาม ป่าอาลอม-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้การวางแผนสำรวจเพื่อศึกษาสังคมพืชป่าอาลอม-โดนแบน แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร และใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดีโดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จำนวน 100 ราย นำผลการศึกษาที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวทางจัดการพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าเบญจ ป่าทาม ป่าอาลอม-โดนแบน ใช้โปรแกรม SPSS for Window ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการทดสอบไคสแควร์ (Chi-Square Test) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ผลการศึกษาพบว่าป่าอาลอม-โดนแบน มี 3 ระบบนิเวศย่อย คือ ระบบนิเวศป่าเบญจ ระบบนิเวศป่าทาม และระบบนิเวศป่าโคกซึ่งจัดเป็นป่าชั้นรอง (Secondary Forest) ที่กำลังอยู่ในขั้นทดแทน (Succession) หากมีการป้องกันไฟป่าอย่างดี จะเข้าสู่สังคมป่าดงดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) สำนวนพบพันธุ์ไม้ทั้งหมด 72 ชนิด ไม้ยืนต้นที่มีความเด่นมากที่สุด คือ พยอม มีค่าดัชนีความสำคัญ ร้อยละ 61.738 ไม้พุ่มหรือไม้พุ่ม ที่มีความเด่นมากที่สุด คือ หูลิง มีค่าดัชนีความสำคัญ ร้อยละ 95.594 ไม้พื้นล่างพบว่าหญ้า มีความหนาแน่นมากที่สุด 12 ต้นต่อตารางเมตร ความถี่ พบว่า ถอบแถบน้ำ มีค่าความถี่มากที่สุดร้อยละ 44 ดรรชนีความหลากหลายของไม้ยืนต้นเท่ากับ 1.110 สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร พบว่ามีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจากที่สำรวจพบ 14 ชนิด จาก 30 สัตว์ยา วิธีการรักษา โดยการทาหรือพอก การต้มพืชสมุนไพร การอบไอน้ำ และเผาควบคู่กับการใช้พืชสมุนไพร ส่วนของพืชที่นำมาใช้ปรุงยามากที่สุด คือ ราก ลำต้น และกิ่ง

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี พบว่าความเชื่อในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี และแนวทางการจัดการพืชสมุนไพรในป่าอวลอ-โดนแบน ได้แก่ การรักษาพื้นที่ป่าไม้ การวิจัยและพัฒนา การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร การใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร และการส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้พืชสมุนไพร

ABSTRACT

Title of Thesis	The Study of Herbal Plant Community and Local Wisdom on the Use of Herbal plants in Arlor-Donban Seasonally-Flooded Forest Ecosystem, Tambon Nadee, Muang Distric, Surin Province
Author	Miss Sumonta Korkaew
Degree	Master of Science (Environmental Management)
Year	2008

The objectives of this research were to study The herbal plant Community, local wisdom on the use of herbal plant, factors influenced the use of herbal plant and a good practices in herbal plant management in Arlore-Donban Seasonally-Flooded Forest Ecosystem Tambon Nadee Muang District Surin Province. The study was conducted by using temporary sample plot for studying plant community and indepth interview for studying local wisdom. In addition, structured interview forms were distributed to 100 people in Tambon Nadee as a target group that was selected. The result of the study was analyzed by using SPSS for Window Program.

The result of the study found that Arlore-Donban Forest consisted of three sup-ecosystem namely, low flood plain forest, flooded plain forest and dry evergreen forest sub-ecosystem. From the 72 species of plants were founded in the forest, *Shorea roxburghii* was the most dominant tree that has the important value index (IVI) of 61.738 %. The most dominant sapling or shrup was *Hymennocardia punctata* with IVI of 95.594%. For seedling and undergrowth, *Eragrostis sp.* has the most density of 12 plants per square metre. *Derris trifoliata* has the most frequency of 44 %. Plant species diversity using Shannon's index was determined at 1.110.

From the study of Arlore-Donban forest, 14 kinds of herbals were utilized as 30 medicine formulas which were used by applying on skin, drinking, sauna and blowing into the throat. Most herbals were actually received from roots, trunks and branch. The study

(6)

showed that the traditional believes of Nadee people influenced the way of herbal usage. The appropriate methods for herbal management in Arlore-Donban forest were protection of forest area, reseach and development, expand herbal plants and promotion and support of herbal using.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สำเร็จลุล่วงได้เนื่องจากบุคคลหลายท่านได้กรุณาและให้ความช่วยเหลือในการให้คำปรึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล และข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าต่อการศึกษาวิจัย

ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จินตนา อมรสงวนสิน ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาทุกขั้นตอนของการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร. จันทนา อินทปัญญา และคุณวิสูตร อยู่คง กรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางต่าง ๆ รวมทั้งตรวจสอบวิทยานิพนธ์ให้มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้น ขอขอบคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคณาจารย์หลักสูตรการจัดการสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ และขอบคุณเจ้าหน้าที่คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือติดต่อประสานงานเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ Mr. J.F. Max well ที่กรุณาช่วยจำแนกพันธุ์ไม้ที่เก็บมาศึกษา ขอขอบคุณก้านนเอือก มีแก้ว ที่ให้ข้อมูลป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน เป็นอย่างดี ขอขอบคุณหมอยาท้องถิ่นรวมทั้งชาวบ้านตำบลนาดีทุกท่านที่เสียสละเวลาตอบคำถามเพื่อการศึกษา ขอขอบคุณทีมงานเก็บข้อมูลทุกท่าน ได้แก่ คุณอรอุมา เพ็ชรมิตร คุณวิชญา วรรณโกมล คุณอุมาพร มาตมุล คุณบังอร กระจายศรี คุณอังสนา มงททรัพย์ คุณฉวีวรรณ ยอดอินทร์ คุณอาทิตย์ จำปาน้อย คุณปราโมทย์ ชิตทรงสวัสดิ์ คุณสุรศักดิ์ พัฒสงค์ และเพื่อนหลักสูตรการจัดการสิ่งแวดล้อมรุ่น 11 ที่ช่วยตรวจสอบคำผิดในการทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ คุณน้า เป็นอย่างยิ่งที่สนับสนุนในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งช่วยให้กำลังใจ ตลอดการศึกษาระดับปริญญาโท กระทั่งสำเร็จด้วยดี

สมณทา ก่อแก้ว

กรกฎาคม 2551

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 ขอบเขตการศึกษา	2
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 พืชสมุนไพร	4
2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น	10
2.3 ในหลวงกับการดำเนินพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพร	11
2.4 ป่าบุ่ง ป่าทาม	12
2.5 การสำรวจพันธุ์ไม้	16
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	21
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	21
3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	22
3.3 สมมติฐานในการวิจัย	22
3.4 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	23
3.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	24
3.6 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	25

3.7 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	27
3.8 การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ	29
3.9 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	29
3.10 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	30
บทที่ 4 ผลการศึกษา	33
4.1 สภาพพื้นที่ที่ทำการศึกษา	33
4.2 สังคมพืชสมุนไพรในป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน	42
4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร	50
4.4 การใช้พืชสมุนไพรของประชาชน	56
4.5 การทดสอบสมมติฐาน	61
4.6 แนวทางการจัดการป่าอาลอ-โดนแบนเพื่อความยั่งยืน	69
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	73
5.1 สรุปผลการศึกษา	73
5.2 การอภิปรายผลการศึกษา	74
5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา	75
บรรณานุกรม	77
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก รายชื่อพันธุ์ไม้	80
ภาคผนวก ข ตารางคำนวณหาค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ และดัชนีความหลากหลายของไม้ยืนต้น	87
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	93
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการศึกษา	102
ประวัติผู้เขียน	107

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 ผลจำนวนประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแยกตามครัวเรือน	26
4.1 สถิติปริมาณน้ำฝนรายเดือน (มิลลิเมตร) ในคาบ 10 ปี (พ.ศ. 2538-2547)	36
4.2 จำนวนประชากรตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	38
4.3 ร้อยละความถี่สัมพัทธ์ ความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความเด่นสัมพัทธ์ และค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ ที่มีความโตวัดที่ระดับความสูงเพียงอกตั้งแต่ 4.5 เซนติเมตร ขึ้นไป บริเวณป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	45
4.4 ร้อยละความถี่สัมพัทธ์ ความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความเด่นสัมพัทธ์ และค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ ที่มีความโตวัดที่ระดับความสูงเพียงอกน้อยกว่า 4.5 เซนติเมตร บริเวณป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	47
4.5 ความหนาแน่น ความถี่ของไม้พื้นล่าง ลูกไม้ บริเวณป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	49
4.6 ตารางสรุปข้อมูลเชิงพรรณนาจากการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	57
4.7 เพศกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	62
4.8 อายุกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	62
4.9 การศึกษากับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	63
4.10 อาชีพหลักกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์	64

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีว่าปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายลงไปเป็นจำนวนมาก ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ ตำแหน่งของประเทศอยู่ในแนวเขตเส้นศูนย์สูตรทำให้มีปัจจัยที่เหมาะสมกับสิ่งมีชีวิตหลายชนิด แต่ปัจจุบันป่าไม้เหลืออยู่ประมาณร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศ ทั้ง ๆ ที่ป่าไม้เป็นแหล่งที่มาของปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค คนไทยมีวิถีชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติมาช้านาน ทำให้มีสมบัติทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรในปามารักษาโรค และบำรุงร่างกาย ทั่วทุกภาคของประเทศจะต้องมีหมอยาท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนปราชญ์ชาวบ้านเป็นหมอใหญ่ให้การดูแลรักษาคนในชุมชนหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งก็คือที่กำแพงวัดพระเชตุพลวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์ กรุงเทพมหานคร มีการจารึกวิธีการรักษาโรคไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แต่ปัจจุบันเกิดปัญหาจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ทำให้ทุกคนในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญต่อป่าไม้มากขึ้น ชุมชนบ้านอาลอบเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่เคยทำลายป่าในชุมชนของตนเอง แต่เปลี่ยนมาช่วยกันอนุรักษ์ป่าในชุมชนที่มีลักษณะเป็นป่าบุง ป่าทาม ซึ่งเป็นป่าริมน้ำที่พบในภาคอีสานที่แม้ว่าจะไม่มีไม้ยืนต้นที่มีค่าทางเศรษฐกิจมากมายนัก แต่ต้นไม้ทุกต้นในป่าชนิดนี้ก็มีคุณค่าในตัวเอง ทำให้คนในชุมชนได้อาศัยหาอาหาร นอกจากนี้ยังเป็นที่วางไข่ของปลาในฤดูน้ำหลาก คนในท้องถิ่นร่วมมือร่วมใจกัน เพราะทุกคนตระหนักแล้วว่าถ้าป่าถูกทำลาย จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างมาก ปัจจุบันคนในชุมชนต่างภาคภูมิใจที่ร่วมกันอนุรักษ์ป่าไว้ได้ ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมยังคงอยู่ แม้กระทั่งการรักษาโรคของชาวบ้าน ในชุมชนนี้ก็ยังมีพืชสมุนไพรในป่าบุง ป่าทาม แห่งนี้ วิธีการรักษาโรคยังมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญามาหลายยุคหลายสมัย มีทั้งความเชื่อ พิธีกรรม ความรู้เรื่องพืชสมุนไพรผสมผสานกัน โดยพบว่าชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรถึงร้อยละ 89.1 (ภาณุวัฒน์ สืบบุญการณ, 2545) แสดงว่าพืชสมุนไพรยังเป็นที่ยอมรับในชุมชนนี้อยู่มาก แม้ว่าจะมีการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันที่ทันสมัยก็ตาม จากตัวเลขการนำเข้ายาแผนปัจจุบันของประเทศไทยเมื่อปี 2548 พบว่ามีมูลค่าถึง 38,293.37 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการอาหาร และยา, 2550) จะเห็นได้ว่าเป็นตัวเลขที่สูงมาก สิ่งหนึ่งที่แก้ปัญหาค่าการนำเข้ายาได้ คือการศึกษาวิจัยการรักษาโรคด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการรักษาโรคที่ไม่พึ่งพิงยาแผนปัจจุบัน แต่ใช้พืชสมุนไพร ซึ่งเป็นทรัพยากร

ที่สามารถหาได้ในประเทศหากสนับสนุนให้มีการใช้ยาสมุนไพรที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นของตนเอง จะลดมูลค่าการนำเข้ายาได้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอालอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากในชุมชนยังคงมีคนใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคอยู่เป็นจำนวนมาก และยังจะเป็นการหาแนวทางเพื่อการจัดการทรัพยากรให้มีย่อยอย่างยั่งยืนต่อไปอีกทั้งสามารถใช้เป็นต้นแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม
- 1.2.2 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรบริเวณระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน
- 1.2.4 เพื่อหาแนวทางในการจัดการพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.3.1 ทราบสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน
- 1.3.2 ทราบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรบริเวณระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม
- 1.3.3 ทราบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน
- 1.3.4 ทราบแนวทางในการจัดการพืชสมุนไพรบริเวณระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ และพื้นที่อื่นในอนาคต

1.4 ขอบเขตการศึกษา

- 1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ประมาณ 670 ไร่ อยู่พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าท่าสว่าง-เพี้ยราม
- 1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรสำหรับเป็นยารักษาโรคและบำรุงร่างกาย และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน
- 1.4.3 ขอบเขตด้านประชากร

1.4.3.1 พืชสมุนไพรบริเวณป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.4.3.2 ประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา 4 เดือน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือน
มกราคม พ.ศ. 2551 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2551

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษาสังคมพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ ป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 พืชสมุนไพร
- 2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.3 ในหลวงกับการดำเนินพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพร
- 2.4 ป่าบุ่ง ป่าทาม
- 2.5 การสำรวจพันธุ์ไม้
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 พืชสมุนไพร

2.1.1 ความหมายของพืชสมุนไพร

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของสมุนไพร คือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรายาเพื่อ บำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ เช่น กระเทียม น้ำผึ้ง รากดิน(ไส้เดือน เขากวางอ่อน ก้ามตะกูน ยางน่อง โล่ดิน

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2522 ให้ความหมายว่าสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสม ประ และแปรสภาพ

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ.2542 ให้ความหมายของสมุนไพรคือ พืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุ สารสกัดดั้งเดิมจากพืชหรือสัตว์ที่ใช้หรือแปรสภาพ หรือผสม หรือปรุงเป็นยา หรืออาหารเพื่อการตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษา หรือป้องกันโรค หรือส่งเสริมสุขภาพร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ และให้ความหมายรวมถึงถิ่นกำเนิดหรือถิ่นที่อยู่ของสิ่งดังกล่าวด้วย

นันทพร นิธิวิเศษ (2533) กล่าวว่า สมุนไพร หมายถึง พืชที่มีสรรพคุณในการรักษา โรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ การใช้สมุนไพร สำหรับรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นี้ จะต้องนำเอา

ตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปมาผสมรวมกันซึ่งจะเรียกว่า “ยา” ในตำรับยา นอกจากพืชสมุนไพรแล้วยังอาจประกอบด้วยสัตว์ และแร่ธาตุอีกด้วย เราเรียกพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุที่เป็นส่วนประกอบของยานี้ว่า “เภสัชวัตถุ”

จากความหมายดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่าสมุนไพร คือ วัตถุที่ได้จากพืช สัตว์ จุลชีพ และแร่ธาตุที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค โดยใช้สารสกัดดั้งเดิมหรือใช้แปรรูปสภาพ หรือผสม หรือปรุงเป็นยาสามารถนำมาใช้ได้ทั้งในมนุษย์และสัตว์

2.1.2 สารประกอบทางเคมีในพืชสมุนไพร

จำแนกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ (สุนทรี สิงหนุตตรา, 2535) คือ

2.1.2.1 Primary Metabolite เป็นสารที่มีอยู่ในพืชชั้นสูงทั่วไป พบในพืชทุกชนิด เป็นผลิตผลที่ได้จากกระบวนการสังเคราะห์แสง (Photosynthesis) เช่น คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน เม็ดสี (Pigment) และเกลืออนินทรีย์ (Inorganic Salt) เป็นต้น

2.1.2.2 Secondary Metabolite เป็นสารประกอบที่มีลักษณะค่อนข้างพิเศษ พบต่างกันในแต่ละชนิด คาดหมายว่าเกิดจากขบวนการชีวสังเคราะห์ (Biosynthesis) ที่มีเอนไซม์ (Enzyme) เข้าร่วม สารประกอบประเภทนี้มีอัลคาลอยด์ (Alkaloid) แอนทราควิโนน (Anthraquinone) น้ำมันหอมระเหย (Essential Oil) เป็นต้น ส่วนใหญ่สารพวก Secondary Metabolite จะมีสรรพคุณทางยา แต่ก็มิได้แน่นอนตายตัวเสมอไป จากการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า สารพวก Primary Metabolite บางตัวก็ออกฤทธิ์ในการรักษาโรคได้เช่นกัน และยังมีข้อสังเกตอีกว่าสารประกอบที่มีฤทธิ์ทางยาในพืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง อาจมีใช้ตัวเดียว อาจมีหลายตัวก็ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ถ่องแท้ จึงจะสามารถสกัดสารที่มีฤทธิ์ทางยามาใช้ได้

2.1.3 หลักในการนำสมุนไพรมาใช้

โดยทั่วไปแล้ว การจะนำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณา พิสูจน์สรรพคุณอย่างถ่วงถี้ ซึ่งเท่าที่ผ่านมาหลักในการวินิจฉัย 5 ประการ (พรรณเพ็ญ เครือไทย, 2543) ได้แก่ รูป สี กลิ่น รส และชื่อ

2.1.3.1 รูป คือ ของบังเกิดในพืช เช่น ใบ ดอก ผล เปลือกต้น กิ่ง ก้าน เนื้อไม้ ยาง ราก เป็นต้น ของบังเกิดแก่สัตว์ เช่น ขน หนัง เขา กระดูก กีบ งา เป็นต้น ของบังเกิดในธาตุตามธรรมชาติ หรือประกอบจากธาตุ เช่น กำมะถัน เกลือ มวก สิ่งเหล่านี้ เรียกว่า รูปของยา

2.1.3.2 สี คือ รู้จักสีของพืช สัตว์ และธาตุ ว่ามีสีเป็นอย่างไร เช่น การะบูน สารส้ม มีสีขาว รงทอง กำมะถัน มีสีเหลือง มุลมีสีขียว ผางมีสีแดง ยางสีเสียด มีสีดำ เป็นต้น

2.1.3.3 กลิ่น คือ รู้จักกลิ่นของพืช สัตว์ ธาตุ แต่ละอย่างว่ามีกลิ่นเป็นอย่างไร กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น เช่น พิมเสน หญ้าฝรั่ง อำพันทอง ชะมดเข็ด ชะมดเขียง กฤษณา ชะลูด อบเชย แก่น

จันทร์ ดอกมะลิ เหล่านี้ มีกลิ่นหอม ส่วนมหาหงส์ ตูดหมู มีกลิ่นเหม็น เป็นต้น

2.1.3.4 รส คือ รู้จักรสของพืช สัตว์ และธาตุ ว่าสิ่งเหล่านี้ มีรสเป็นอย่างไร มีรสฝาด หวาน เหมะ เปื้อน รสขม รสเผ็ดร้อน รสมัน รสหอมเย็น รสเค็ม รสเปรี้ยว รสจืด เช่น เปลือกแค รสเมาเปื้อน บอระเพ็ด มะระ รสขม พริกไทย พริกต่าง ๆ รสเผ็ดร้อน เมล็ดงา น้ำมันสักร รสมัน ดอกมะลิ รสหอมเย็น เกลือ เหงือกปลาหมอ รสเค็ม มะนาว มะดัน รสเปรี้ยว นม ผักบู่ รสจืด เป็นต้น

2.1.3.5 ชื่อ คือ รู้จักชื่อของพืช สัตว์ และธาตุ ว่าแต่ละอย่างเราเรียกชื่ออย่างไร เพราะชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสมมุติขึ้นสำหรับเรียกขาน เช่น ชิง ข่า ไพล อังชันหมี ทองแดง ทองเหลือง เป็นต้น

การที่จะรู้จักสมุนไพรแต่ละชนิดว่ามีสรรพคุณหรือคุณสมบัติพิเศษ ที่จะใช้แก้โรคหรืออาการเจ็บป่วยได้นั้น จำเป็นจะต้องรู้จักรสของสมุนไพรชนิดนั้น ๆ ก่อน เพราะรสแต่ละรสมีสรรพคุณไม่เหมือนกัน เช่น

รส	สรรพคุณ
รสฝาด	สมาน
รสหวาน	ชุ่มซาบไปตามเนื้อ
รสเมาเปื้อน	แก้พิษ
รสขม	แก้ดี โลหิต
รสเผ็ดร้อน	แก้ลม
รสมัน	แก้เส้นเอ็น
รสหอมเย็น	ทำให้ชื่นใจ
รสเค็ม	ชุ่มซาบไปตามผิวหนัง
รสเปรี้ยว	กัดเสมหะ
รสจืด	แก้ทางปัสสาวะ

2.1.4 วิธีปรุงยาสมุนไพรแผนโบราณ 24 วิธี

ตามตำราประมวลหลักเภสัชของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ (พรสวรรค์ ดิษยนุต และคณะ, 2543) มีดังนี้

- 2.1.4.1 ยาตำเป็นผงแล้วปั้นเป็นลูกกลอนกลืนกิน
- 2.1.4.2 ยาตำเป็นผงแล้วบดให้ละเอียดละลายน้ำกระสายต่างๆ กัน
- 2.1.4.3 ยาสับเป็นท่อนเป็นชิ้น บรรจุลงในหม้อแล้วเติมน้ำต้มแล้วรินดื่ม
- 2.1.4.4 ยาคองแช่น้ำท่าหรือสุรา แล้วรินดื่มแต่น้ำ
- 2.1.4.5 ยาแช่หรือสกัดเหล้าแอลกอฮอล์แล้วหยดลงในน้ำดื่ม
- 2.1.4.6 ยาเผาให้เป็นผง เอาต่าง แช่น้ำไว้ แล้วรินน้ำต่างดื่ม

- 2.1.4.7 ยาเผาหรือตั้งไฟให้ไหม้ บดให้ละเอียดเป็นผง ละลายน้ำดื่ม
- 2.1.4.8 ยากลิ้นเอาน้ำเหงื่อ เช่น กลั่นสุราแล้วเอาน้ำเหงื่อนั้นดื่ม
- 2.1.4.9 ยาประสมแล้วห่อผ้า หรือบรรจุลงในกลัก เอาไว้ใช้ดม
- 2.1.4.10 ยาตำให้ละเอียดเป็นผงใส่กลักช่องเป่าที่บาดแผล
- 2.1.4.11 ยาหุงเป็นน้ำมัน แล้วใส่กลักช่องเป่าทางจมูกและคอ
- 2.1.4.12 ยาประสมแล้วติดไฟใช้ควันใส่กลักช่องเป่าที่ปากแผล หรือฐานฝี
- 2.1.4.13 ยาประสมแล้วมวนบุหรี่ หรือยัดกลักสูบ
- 2.1.4.14 ยาต้มเอาน้ำอม หรือบ้วนปาก
- 2.1.4.15 ยาต้มเอาน้ำอาบ
- 2.1.4.16 ยาต้มเอาน้ำแช่
- 2.1.4.17 ยาต้มเอาน้ำชะ
- 2.1.4.18 ยาต้มเอาน้ำรวม
- 2.1.4.19 ยาสูม
- 2.1.4.20 ยาพอก
- 2.1.4.21 ยาทา
- 2.1.4.22 ยาประคบ
- 2.1.4.23 ยาเหน็บทวาร
- 2.1.4.24 ยาสวนทวาร

2.1.5 ข้อควรรู้ทั่วไปในการใช้ยาสมุนไพร

กล่าวโดยสุนทรื สิงหนุตตรา (2535) พบว่า

2.1.5.1 กลุ่มอาการ/โรคที่แนะนำให้ใช้สมุนไพร ปัจจุบันการใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้สมุนไพรตัวเดียวเพื่อรักษาโรค/อาการเบื้องต้นที่พบบ่อย ๆ และเนื่องจากสมุนไพรหลายชนิด เป็นพืชผักที่รับประทานอยู่เป็นประจำ จึงแนะนำให้ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพด้วย (รวมทั้งสืบทอดอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ) กลุ่มโรค/อาการเบื้องต้นที่แนะนำให้ใช้สมุนไพรมี 18 โรค/อาการ ดังนี้ 1) อาการท้องผูก 2) อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด 3) อาการท้องเสีย (แบบไม่รุนแรง) 4) พยาธิลำไส้ 5) บิด 6) อาการคลื่นไส้ อาเจียน (เหตุจากธาตุไม่ปกติ) 7) อาการไอ 8) ขับเสมหะ 9) อาการไข้ 10) อาการขัดเบา (คือ ปัสสาวะไม่สะดวก กระปิบกะปรอยแต่ไม่มีอาการบวม) 11) โรคกลาก 12) โรคเกลื้อน 13) อาการนอนไม่หลับ 14) ฝี แผลพุพอง (ภายนอก) 15) อาการแพ้ อักเสบ แผลงสัตว์กัดต่อย (ภายนอก) 16) แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (ภายนอก) 17) เหา 18) ชันนะตุ

หากเป็นโรค/อาการเหล่านี้ให้ใช้สมุนไพรที่แนะนำ และหยุดใช้เมื่ออาการหายไป แต่ถ้าอาการยังไม่ดีขึ้นภายใน 2-3 วัน ควรไปปรึกษาศูนย์บริการสาธารณสุข หรือโรงพยาบาล ถ้าผู้ป่วยมีอาการโรค/อาการดังกล่าวแต่เป็นอาการที่รุนแรง ต้องนำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลทันที ไม่ควรรักษาด้วยการซื้อยารับประทานเอง หรือใช้สมุนไพร อาการที่รุนแรง มีดังนี้ 1) ไข้สูง (ตัวร้อนจัด) ตาแดง ปวดเมื่อยมาก ชีพ บางทีพูดเพ้อ (อาจเป็นไข้หวัดใหญ่ หรือไข้ปาล์มชนิดขึ้นสมอง) 2) ไข้สูงและดีซ่าน (ตัวเหลือง) อ่อนเพลียมาก อาจเจ็บในแถวชายโครง อาจเป็นโรคตับอักเสบ ภูุน้ำดีอักเสบ ฯลฯ 3) ปวดแถวสะดือ เวลาเอามือกดเจ็บปวดมากขึ้น หน้าท้องแข็ง อาจท้องผูกและมีไข้เล็กน้อย หรือมาก (อาจเป็นโรคไส้ติ่งอักเสบอย่างแรง หรือลำไส้ส่วนอื่นอักเสบ) 4) เจ็บแปลบในท้องคล้ายมีอะไรขีดขูด ปวดท้องรุนแรงมาก อาจมีตัวร้อนและคลื่นไส้ อาเจียนด้วย บางทีมีประวัติปวดท้องบ่อย ๆ มาก่อน (อาจมีการทะลุของกระเพาะอาหารหรือลำไส้) 5) อาเจียนเป็นโลหิตหรือไอเป็นโลหิต (อาจเป็นโรคร้ายแรงของกระเพาะอาหารหรือปอด) ต้องให้คนไข้นอนพักนิ่ง ๆ ก่อน ถ้าแพทย์อยู่ใกล้ควรเชิญมาตรวจที่บ้าน ถ้าจำเป็นต้องพาไปพบแพทย์ ควรรอให้เลือดหยุดเสียก่อน และควรพาไปโดยมีการกระแทกกระทน้อยที่สุด 6) ท้องเดินอย่างแรง อุจจาระเป็นน้ำ บางทีมีลักษณะน้ำขาวขาว บางทีถ่ายพุ่ง ถ่ายติดต่อกันอย่างรวดเร็ว คนไข้อ่อนเพลียมาก ตาลึก หน้าแห้ง (อาจเป็นอหิวาตกโรค) ต้องพาไปพบแพทย์โดยด่วน ถ้าไปไม่ไหวต้องแจ้งแพทย์หรืออนามัยที่ใกล้ที่สุดโดยเร็ว 7) ถ่ายอุจจาระเป็นมูกและเลือด บางทีเกือบไม่มีเนื้ออุจจาระเลย ถ่ายบ่อยมากอาจจะสิบครั้งใน 1 ชั่วโมง คนไข้เพลียมาก (อาจเป็นโรคบิดอย่างรุนแรง) 8) สำหรับเด็ก โดยเฉพาะอายุภายในสิบสองปี ไข้สูง ไข้มาก หายใจมีเสียง ผิดปกติ คล้าย ๆ กับมีอะไรติดอยู่ในคอ บางทีมีอาการหน้าเขียวด้วย (อาจเป็นโรคคอตีบ) ต้องรีบพาไปพบแพทย์โดยด่วนที่สุด 9) อาการตกเลือดเป็นเลือดสด ๆ จากทางไหนก็ตาม โดยเฉพาะทางช่องคลอด ต้องพาไปพบแพทย์โดยเร็วที่สุด

2.1.5.2 กลุ่มอาการ/โรคที่ไม่ควรใช้สมุนไพร เป็นโรคร้ายแรง โรคเรื้อรังหรือโรคที่ยังพิสูจน์ไม่ได้แน่ชัดว่ารักษาด้วยสมุนไพรได้ เช่น ภูมิแพ้ สุนัขบ้ากัด บาดทะยัก กระดูกหัก มะเร็ง วัณโรค กามโรค ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคเรื้อรัง ดีซ่าน หลอดลมอักเสบเรื้อรัง ปอดบวม (ปอดอักเสบ) อาการบวม ไทฟอยด์ โรคตาทุกชนิด

2.1.5.3 ข้อแนะนำในการใช้สมุนไพร

- 1) ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรมีชื่อพืชหรือชื่ากันมาก และบางท้องถิ่นก็เรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพรและใช้ให้ถูกต้อง
- 2) ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางทีผลแก่ ผลอ่อน ก็มีฤทธิ์ต่างกันด้วย จะต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยาได้
- 3) ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไป ก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากเกินไปก็อาจเป็นอันตราย หรือเกิดพิษต่อร่างกายได้

4) ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องป่นกับเหล้า บางชนิดใช้ต้มจะต้องรู้วิธีใช้ให้ถูกต้อง

5) ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูก ต้องใช้ยาระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูกยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังต้องระมัดระวังในเรื่องความสะดวกในการเก็บยา การเตรียมยา และเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำยา จะต้องสะอาดด้วย มิฉะนั้นอาจเกิดโรคอื่นติดตามมาได้

2.1.5.4 อาการแพ้ที่เกิดจากยาสมุนไพร สมุนไพร มีคุณสมบัติ เช่นเดียวกับยาทั่วไป คือมีทั้งคุณและโทษ บางคนใช้แล้วเกิดอาการแพ้ได้ แต่เกิดขึ้นได้น้อย เพราะสมุนไพรมีใช้สารเคมีชนิดเดียว เช่น ยาแผนปัจจุบัน ฤทธิ์จึงไม่รุนแรง (ยกเว้นพวกพืชพิษบางชนิด) แต่ถ้าเกิดอาการแพ้ขึ้นควรหยุดยาเสียก่อน ถ้าหยุดแล้ว อาการหายไป อาจทดลองใช้ยาอีกครั้งโดยระมัดระวัง ถ้าอาการเช่นเดิมเกิดขึ้นอีกแสดงว่าเป็นพิษของสมุนไพรแน่ ควรหยุดยาและเปลี่ยนไปใช้ยาอื่นหรือถ้าอาการแพ้รุนแรง ควรไปรับการรักษาที่ศูนย์บริการสาธารณสุขและโรงพยาบาล อาการที่เกิดจากการแพ้ยาสมุนไพร มีดังนี้

- 1) ผื่นขึ้นตามผิวหนัง อาจเป็นตุ่มเล็ก ๆ ตุ่มโต ๆ เป็นปื้นหรือเป็นเม็ดแบบคล้ายลมพิษ อาจวมที่ตา (ตาปิด) หรือริมฝีปาก (ปากแฉีก) หรือมีเพียงดวงสีแดงที่ผิวหนัง
- 2) เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน (หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง) ถ้ามีอยู่ก่อนกินยา อาจเป็นเพราะโรค
- 3) หูอื้อ ตามัว ขาที่ลั่น ขาที่ผิวหนัง
- 4) ประสาทความรู้สึกทำงานไวเกินปกติ เช่น เพียงแตะผิวหนังก็รู้สึกเจ็บ ภูมิต้านทานบกพร่อง ฯลฯ
- 5) ใจสั่น ใจเต้น หรือรู้สึกวูบวาบ คล้ายหัวใจจะหยุดเต้น และเป็นบ่อย ๆ
- 6) ตัวเหลือง ตาเหลือง ปัสสาวะสีเหลือง เขียวเกิดฟองสีเหลือง (เป็นอาการของดีซ่าน) อาการนี้แสดงถึงอันตรายร้ายแรง ต้องรีบพบแพทย์

2.1.6 ประโยชน์ของการใช้ยาสมุนไพร

กล่าวโดยสุนทรี สิงหนุตตรา (2535) มีดังนี้

- 2.1.6.1 ราคาถูกกว่ายาแผนใหม่ (ยาแผนปัจจุบัน) มาก
- 2.1.6.2 มีพิษและผลข้างเคียงน้อยกว่ายาแผนใหม่
- 2.1.6.3 สมุนไพรบางชนิดเป็นทั้งอาหารและยาด้วย
- 2.1.6.4 ไม่ต้องซื้อหา สามารถปลูกได้เองในบ้าน
- 2.1.6.5 เหมาะกับคนส่วนใหญ่ เพราะสามารถนำมาใช้ได้เอง เมื่อรู้จักวิธีใช้
- 2.1.6.6 ช่วยลดดุลย์การค้า ในการสั่งยาจากต่างประเทศ
- 2.1.6.7 ทำให้คนเห็นคุณค่า และกลับมาดำเนินชีวิตใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้น

2.1.6.8 ทำให้เกิดความภูมิใจ ในวัฒนธรรม และคุณค่าของความเป็นไทย

2.1.6.9 เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกไทย ในการสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง ในการใช้ยาสมุนไพร ตามแบบแผนโบราณ

2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคน ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดว่าวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะ หลายๆ เรื่อง จัดว่าเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชน และในตัวผู้รู้เองจึงควรมีการสืบค้นรวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่าง กว้างขวาง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2550)

2.2.1 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีลักษณะสำคัญพอสรุปได้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2550) ดังนี้

2.2.1.1 เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม

2.2.1.2 แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ

2.2.1.3 เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

2.2.1.4 เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่ รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

2.2.1.5 เป็นแกนหลักหรือกระบวนการทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่อง ต่าง ๆ

2.2.1.6 มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

2.2.1.7 มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา

2.2.1.8 มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์

2.2.1.9 มีการบูรณาการสูง

2.2.1.10 มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

2.2.1.11 เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

2.2.2 ข้อแตกต่างระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์

มีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการ (ยศ สันตสมบัติ, 2542) คือ

2.2.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะจำเพาะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่น พื้นที่หรือระบบนิเวศชุดใดชุดหนึ่ง องค์ความรู้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช พลังตามธรรมชาติ ดวงวิญญาณ ที่ดิน แหล่งน้ำ และลักษณะภูมิประเทศในอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่งโดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้เอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างซัดแน่นในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่าง ๆ ที่ก่อเกิด ดำรงอยู่และแตกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้น ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการ ปรับแต่ง ใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากร ในระบบนิเวศชุดนั้นอย่างยั่งยืน ในขณะที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีลักษณะเป็นสากลทั่วไปมากกว่า อาจไม่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาและจัดการทรัพยากรภายในระบบนิเวศของท้องถิ่นแห่งใดแห่งหนึ่งได้เสมอไป

2.2.2.2 ลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางด้านสังคมและสิทธิของชุมชน กล่าวคือ จากมุมมองในด้านของภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบนิเวศทุกชุดประกอบขึ้นบนเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มคน ครอบครัว เครือญาติ และชุมชนกับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันภายในระบบนิเวศท้องถิ่นชุดนั้น วิธีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศในลักษณะเช่นนี้ ถูกนำเสนอในเรื่องเล่า หรือนิทานพื้นบ้าน ที่กล่าวถึงสัมพันธภาพระหว่างคนกับสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกันทางสายเลือด การแต่งงาน หรือการเป็นพันธมิตรในรูปแบบต่าง ๆ

2.3 ในหลวงกับการดำเนินพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับสมุนไพรร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่แสดงถึงสายพระเนตรที่กว้างไกลว่า ควรจะต้องให้ความสนใจในเรื่องของสมุนไพรรไทย ซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์มาเป็นเวลาช้านานสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโบราณ จึงทรงเห็นว่าควรจะได้มีการส่งเสริมการใช้และการพัฒนาสมุนไพรรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนให้มากยิ่งขึ้น และได้ทรงดำเนินการจนเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน (ชวนี ทองโรจน์, 2544) โครงการสมุนไพรรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อการศึกษาและพัฒนาสมุนไพรรที่เกิดขึ้นโดยแท้จริงมีเพียง 1 โครงการเท่านั้น คือ สวนปาสุมุนไพรรของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ สวนปาสุมุนไพรรแห่งนี้ตั้งอยู่ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ภายในสวนปาสุมุนไพรรแห่งนี้จะรักษาต้นสมุนไพรรธรรมชาติไว้ และยังสามารถรวบรวมสมุนไพรรจากที่ต่าง ๆ มาทดลองปลูก และขยายพันธุ์ควบคู่ไปด้วย ส่วนโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยหน่วยงาน องค์กรหรือกลุ่มบุคคล ดำเนินการจัดทำขึ้นเพื่อสนองตามแนวพระราชดำริ หรือเป็นโครงการในพระราชดำริที่มีวัตถุประสงค์หลักด้านอื่น แต่มีส่วนของสมุนไพรรประกอบอยู่ด้วย เช่น โครงการภายใต้มูลนิธิโครงการหลวง โครงการสวนแม่พันธุ์ต้นชิงโคนา โครงการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ โครงการสวนสมุนไพรรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น (ชวนี ทองโรจน์, 2544)

2.4 ป่าบุง ป่าทาม

ป่าบุง ป่าทาม เป็นชื่อเรียกป่าชนิดหนึ่งในภาษาอีสาน ซึ่งจัดเป็นป่าพื้นที่ชุ่มน้ำ(Wetland) ชนิดหนึ่ง ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่ชุ่มน้ำอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ ป่าชายเลน ทั้งในด้านภูมิสัณฐาน พันธุ์สัตว์ และโดยเฉพาะพืชพรรณธรรมชาตินานาชนิด ความหลากหลายทางชีวภาพที่เกื้อกูลระหว่างพืช (สนั่น ชูสกุล, ไพเราะ สุจินพริหม และสุภาวดี ศรีนยุตนาพันธ์, 2540) พบว่าป่าทามกระจายอยู่ทั่วไปในแถบภาคอีสานบริเวณลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำสงคราม และลำน้ำสาขาของแม่น้ำทั้งสองนี้ (วิสูตร อยู่คง, 2544)

2.4.1 ลักษณะภูมิสัณฐานที่สำคัญที่สำรวจพบในป่าบุง ป่าทามบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลางทั้งชื่อตามทฤษฎีของหลักวิชาการ และชื่อตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาของประสิทธิ์ คุญรัตน์ (2544) มีดังนี้

2.4.1.1 บุงและทาม (Flood Plain) เป็นภูมิสัณฐานของพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในฤดูฝนที่เกิดช่วงน้ำหลากไหลล้นท่วมทันฝั่งแม่น้ำ น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งน้ำแผ่ออกเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ส่วนที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าวเรียกว่า “ทามมูล” ภายในพื้นที่ทามไม่ได้ราบเรียบสม่ำเสมอ หากแต่มีลักษณะที่เนินที่ลุ่ม และมีน้ำแช่ขังตลอดปี เพราะเป็นแอ่งหนองน้ำบึงหรือกุด พื้นที่ส่วนที่ลุ่มน้ำต่อเนื่องกับแหล่งลักษณะต่าง ๆ นี้ เรียกว่า บุง (Low Flood Plain) ดังนั้นทามจึงหมายถึง ที่ราบน้ำท่วมถึง โดยทั่ว ๆ ไป ส่วนบุงเป็นสัณฐานเฉพาะบริเวณหนึ่งบริเวณใดของทามที่ลาดลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งน้ำหรือทางน้ำ

2.4.1.2 กุดหรือหลง เป็นภูมิสัณฐานที่เด่นของพื้นที่ศึกษา พบกระจายอยู่ทั่วทั้งพื้นที่มากกว่า 165 แห่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงร่องลำแม่น้ำมูลตามวัฏจักรการไหลของช่วงระยะต่าง ๆ ทำให้แม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน แนวธารทางเก่า เรียกว่า กุด บางแห่งกลายสภาพเป็นหนอง บึง มี 2 ลักษณะ คือ

1) กุดที่มีน้ำตลอดทั้งปีเพราะกำเนิดใหม่ลักษณะจึงคงสภาพคล้ายลำน้ำอยู่มากและฤดูฝนร่องน้ำจะต่อเนื่องกับแม่น้ำปัจจุบัน ในทางวิชาการเรียกทะเลสาบรูปแอก (Oxbow Lake)

2) กุดน้ำแห้งจะมีน้ำเฉพาะฤดูฝนหรือช่วงน้ำหลาก ฤดูแล้งน้ำจะแห้งเนื่องจากเป็นแนวแม่น้ำเก่าที่เกิดขึ้นมานาน เกิดจากการตื้นเขินและแคบ แต่ยังคงสภาพทางธารน้ำเก่าปรากฏอยู่ในทางวิชาการว่ารอยรูปแอก (Oxbow Scar)

2.4.1.3 เลิง คือ ลักษณะภูมิสัณฐานที่ลาดลุ่มโล่ง ๆ ลาดต่ำลงไปสู่ผิวน้ำของแม่น้ำมูลหรือของกุด ฉะนั้นพื้นที่ช่วงลาดลุ่มต่อเนื่องกับน้ำ หากเกิดน้ำขึ้นจะท่วมก่อน เกิดน่านน้ำเว้งกว้างต่อกับมูลกุดหรือหนอง ถ้าฝนตกบริเวณเลิงที่ค่อย ๆ ลาดสูงขึ้นสามารถทำนาได้ เช่น เลิงอีตุ้ม เลิงเฒ่า

ผา เสิงดาเนียร์ ส่วนต้นของเลิงจะแคบเข้าต่อเนื่องกับภูมิประเทศที่เป็นหอย โดยทั่วไปเลิงมี 2 ประเภท คือ เลิงกุดหรือเลิงน้ำกับลิงโคก ภูมิฐานที่พบโดยทั่วไปคือ เลิงกุด แต่บริเวณที่เป็นลิงโคกจะมีบางแห่งที่เป็นที่ราบเว้าเข้าไปสู่เนินของป่าโคก ซึ่งจะปรากฏตามแนวพื้นที่ต่อเนื่องกับเนินดิน หรือพื้นที่ที่ติดกับแนวเส้นชั้นความสูง 120 เมตรหรือสูงกว่านั้น

2.4.1.4 เิง ลักษณะภูมิฐานของอ่างที่เว้าเข้าไปของเลิงน้ำ ดังนั้นในเลิงหนึ่งๆ อาจมีหลายเิงหลายส่วนที่เว้าเข้าไปในพื้นที่ลาดลงมา เช่น เิงต้นเฟือง เิงดินดำ

2.4.1.5 ดูน ลักษณะภูมิฐานที่ปรากฏอยู่ตามกุดเกิดจากการสะสมตัวของตะกอนดินเกิดเป็นโคลนตมลึกและเหนียว และลักษณะอาจยาวตามลักษณะกุด ส่วนมากมักอยู่ใกล้กับแหล่งกลางกุดมีข้อสังเกตเห็นน้ำสีเขียวคล้ำเหมือนสนิมเฉพาะบริเวณดุน หากน้ำแห่งบริเวณนี้จะแห้งเข้าที่สุดมีลักษณะอ่อนและนุ่มตัวง่าย เป็นอันตรายต่อคนและสัตว์ที่ติดลุ่มติดดุน ยิ่งดินยิ่งดูจมนุ่มเรื่อย ๆ

2.4.1.6 คำ คือ บริเวณน้ำขังไหลซึมจากบริเวณเนินหรือโนนลงสู่หอย ฮ่องหรือแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น หอย บึง กุด ทำให้กุดไม่แห้ง ปัจจุบันคำได้เปลี่ยนแปลงหายไปมากไม่เกิดน้ำใสเขียวหรือน้ำคำ

2.4.1.7 คุยและคู เป็นลักษณะภูมิฐานที่เป็นสันคันดิน หรือแนวเนินดินบนที่ราบบ่งทามที่ทอดยาวไปตามสายน้ำทั้งร่องน้ำปัจจุบันหรือร่องน้ำในอดีต ระหว่างคุยทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือหอย เป็นสันคันดินกว้างตั้งแต่ประมาณ 10 เมตรขึ้นไป ยาวขนานกับสายธาร แต่ถ้าสันคันดินมีขนาดเล็กแคบ เพราะอยู่ระหว่างร่องน้ำที่ไหลเชื่อมระหว่างกุดกับแม่น้ำปัจจุบันเรียกว่า คู เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันคันดินธรรมชาติ (Natural levee) ในลักษณะ Swale หรือการเกิดน้ำในวัฏจักรต่าง ๆ ทำให้คันดินริมฝั่งในอดีตเกิดเป็นคุย แนวยาวกลายเป็นเนินดินที่สูงของที่ราบทาม ส่งผลให้ระบบนิเวศของพืชบางส่วนเป็นพืชบก

2.4.1.8 หอย ลักษณะภูมิฐานที่เป็นที่ลาดลุ่มแนวยาวอยู่ระหว่างคุยหรือที่เนินที่เนินเรียกหอย เช่น หอยนาแซว ทำนาตามหอย บางแห่งกุดเก่ากลายเป็นหอย

2.4.1.9 มาบ คือ พื้นที่ระหว่างคุยหรือคุยขนาดเล็ก ขนาบด้วยคูสองข้างตรงกลางเป็นที่ลุ่มแนวยาวขนานกับคูหรือบริเวณกลางของหอย เรียกว่า มาบ

2.4.1.10 ฮ่อง ลักษณะคล้ายมาบแต่เล็กและแคบกว่ามีกุดเก่า มีคุยขนาบสองข้างและมีน้ำไหล เรียก ฮ่องหรือร่องน้ำ เป็นแหล่งใสไหลจับสัตว์น้ำ

2.4.1.11 ลักษณะภูมิฐานที่กุด หลง ฮ่องหรือร่องน้ำไหลตกหรือไหลบรรจบกับอีกแหล่งน้ำหนึ่ง เช่น ปากฮ่อง ปากกุด ปากเสียว ปากมูล

2.4.1.12 โนนทาม ดอนทาม เป็นภูมิประเทศที่เป็นที่สูงของทาม น้ำมักจะไม่ท่วมหรือนานครั้งจะเกิดน้ำท่วมถึง จึงเป็นแหล่งที่ชุมนุมของสัตว์ในฤดูน้ำหลาก ลักษณะพืชพันธุ์จะประกอบด้วยพืชพันธุ์ต่าง ๆ ขึ้นปะปนมาก เช่น ตะเคียน ยาง สะแบง พอก

2.4.1.13 กิ่วกุด เป็นลักษณะคอคอดของกุดหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกกุดหนึ่งด้วยช่องหรือร่องน้ำทำให้เกิดกุดที่กว้างแล้วแคบเข้าไปต่อเชื่อมกับกุดที่กว้างอีก บริเวณแคบ ๆ เรียกกิ่วกุด

2.4.2 โครงสร้างของป่าทาม

ป่าทามเกิดจากอิทธิพลของกระแสน้ำและสภาพของพื้นที่ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของป่าทามไม่เป็นพื้นราบเรียบเสมอกัน แต่จะมีลักษณะเป็นที่ราบ ที่โคก พื้นที่ลุ่ม ทำให้สภาพป่าแตกต่างกันออกไป จำแนกลักษณะโครงสร้างของป่าทามเป็น 3 ประเภท (วิสูตร อยู่คง, 2544) ดังนี้

2.4.2.1 ป่าทามที่ถูกน้ำท่วมในช่วงเวลาน้ำขึ้นสูง ได้แก่ ป่าทามบริเวณริมขอบลำน้ำ และพื้นที่ทามตอนในที่มีลักษณะเป็นผืนราบ ที่น้ำสามารถท่วมถึงได้ในช่วงน้ำหลากแยกลักษณะของพันธุ์ไม้ได้ ดังนี้

1) ไม้เด่น จะพบไม้เด่น คือไม้ที่มีขนาดและความสูงของเรือนยอดมากกว่าไม้ชนิดอื่น ไม้จำพวกที่พบได้แก่ ไม้ยาง หว้า แห่ กระเบา ก้านเหลือง ตีนเป็ด ชะมวง คาง-ฮุง กุ่มน้ำ กระโดนน้ำ และลักษณะของไม้เด่นจะไม่ขึ้นเป็นกลุ่มแต่จะกระจายเป็นต้นเดี่ยวทั่วไปในพื้นที่ป่า ในช่วงน้ำขึ้นสูงสุดจะมองเห็นเฉพาะยอดของไม้เด่น เนื่องจากไม้รองและไม้เถาในข้อ 2 และ ข้อ 3 จะจมอยู่ใต้กระแสน้ำ

2) ไม้รอง ไม้รองของป่าทามจะแตกต่างจากไม้รองของป่าบก มีขนาดสูงไล่เลี่ยกัน(น้อยกว่า 5 เมตร) แทรกกระจายอยู่ระหว่างไม้เด่นติดกันเป็นผืนใหญ่ ไม้รองมีขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางไม้ใหญ่นัก ลักษณะของลำต้นจะแตกเป็นกิ่งก้านสาขามากมาย ไม้รองที่พบได้แก่ ฝ้ายน้ำ เบ็นน้ำ เหนือ น้ำ หว้าง มะดัน เสียวป่า ใผ่ ไม้ประเภทนี้เป็นไม้ที่มีความสามารถแตกหน่อได้ดีที่สุด

3) ไม้เถา ในป่าทามมีไม้เถามากมายขึ้นแทรกอยู่ระหว่างไม้เด่นและไม้รอง ไม้เถาที่พบได้แก่ เครือน้ำจ้อย ฝั่วนวน เครือเบ็น คันจ้อง มันแขง ชี้น้ำ หวายน้ำผึ้ง

2.4.2.2 ป่าทามที่น้ำท่วมไม่ถึงในช่วงน้ำขึ้นสูง พื้นที่ป่าทามบางแห่งจะเป็นที่ดอนหรือโคกซึ่งน้ำไม่สามารถท่วมถึง ในช่วงน้ำขึ้นสูงสุดจะพบระบบนิเวศที่มีลักษณะเป็นป่าบก หากมีข้อแตกต่างจากป่าบก คือลักษณะของดอนหรือโคกมักจะมีไม้ขึ้นอยู่ไม่หลากหลายเหมือนป่าบก และจะขึ้นเป็นกลุ่ม ไม่เกือบเป็นไม้ชนิดเดียวกัน เช่น โคกสะแบง โคกพยอม ดอนชาดหรือโคกเขลง เป็นต้น

2.4.2.3 ป่าทามที่มีน้ำท่วมขังตลอดปี จากอิทธิพลจากการไหลของกระแสน้ำหรือปรากฏการณ์แม่น้ำเปลี่ยนทางจะทำให้พื้นที่บริเวณป่าทามเกิด หนอง บึง หรือ ภูเขาพื้นเมืองเรียกว่า บุ่ง กุด ที่มีน้ำอยู่ตลอดปี บริเวณนี้จะพบไม้ที่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชนิดพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ ได้แก่ กก ผือ บัวสาย สาหร่าย จอก แหน กระจับ

2.4.3 ความสำคัญของป่าทามในด้านระบบนิเวศ

กล่าวโดยคັນสนีย์ ชูแวว (2544) มีดังนี้

2.4.3.1 ป่าทามช่วยรักษาความสมดุลระหว่างน้ำผิวดินและน้ำใต้ดินแม่น้ำมีความเชื่อมโยงทางอุทกวิทยากับน้ำใต้ดินผ่านทางป่าทามด้วยน้ำจากแม่น้ำและน้ำที่ท่วมป่าทามในหน้าน้ำจะค่อย ๆ ถ่ายเทลงสู่ชั้นน้ำใต้ดิน ส่วนในหน้าแล้ง น้ำใต้ดินจะไหลกลับมาสู่แม่น้ำและที่ลุ่ม ดังนั้น การสูญเสียป่าทามจึงไม่เพียงแต่สูญเสียพื้นที่ชุ่มน้ำ แต่ยังสูญเสียการอำนวยน้ำสู่ชั้นน้ำใต้ดิน และน้ำสะอาดที่อาจนำกลับมาใช้ใหม่

2.4.3.2 ป่าทามมีบทบาทหน้าที่ช่วยเก็บกักน้ำฝนและผืนน้ำท่าในช่วงฤดูน้ำท่วม น้ำหลากช่วยเก็บกักน้ำไว้และป้องกันน้ำท่วมเฉียบพลันในพื้นที่ตอนล่าง หากถูกถล่มหรือเปลี่ยนแปลงไป จะเกิดปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้งขึ้นและรุนแรงขึ้นในพื้นที่ตอนล่าง ป่าทามจึงอาจเป็นตัวชี้วัดหรือคาดการณ์ถึงความเป็นไปได้และความรุนแรงในการเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ท้ายน้ำหรือพื้นที่น้ำตอนล่างได้

2.4.3.3 ป่าทามช่วยเก็บกักตะกอน ช่วยเก็บกักธาตุอาหารที่ถูกพัดพามากับน้ำ ช่วยปรับปรุงคุณภาพน้ำ และช่วยกรองสารพิษในน้ำ แม่น้ำ และป่าทามเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบลุ่มน้ำทั้งลุ่มน้ำ ซึ่งเชื่อมโยงกับพื้นที่รับน้ำตอนบนด้วยสายน้ำลำธารสาขามากมาย อันเป็นเส้นทางเดินของน้ำ ตะกอนธาตุอาหารและสารพิษนั่นเอง นอกจากเชื่อมโยงกับพื้นที่รับน้ำตอนบนแล้ว ยังเชื่อมโยงกับพื้นที่ลุ่มน้ำตอนล่าง ปากแม่น้ำ พื้นที่ชายฝั่ง รวมถึงท้องทะเล ซึ่งได้รับตะกอนน้ำจืด ธาตุอาหาร และสารพิษจากแม่น้ำเช่นกัน ป่าทามจึงทำหน้าที่เสมือนเป็นหน่วยกรองธรรมชาติหน่วยหนึ่งซึ่งช่วยควบคุมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.3.4 ป่าทามช่วยปกป้องรักษาชายฝั่งแม่น้ำ ยึดเกาะตลิ่งและชายน้ำไม่ให้ชะล้างพังทลายไป

2.4.3.5 ป่าทามมีความสำคัญต่อวงจรชีวิตพืชและสัตว์นานาชนิด

2.4.4 ความสำคัญของป่าทามด้านวิถีชีวิตชุมชน

กล่าวโดยคັນสนีย์ ชูแวว (2544) มีดังนี้

2.4.4.1 เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชนมาช้านาน และเป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมท้องถิ่นมากมาย

2.4.4.2 เป็นแหล่งน้ำจืดที่คนและสัตว์สามารถเข้าไปใช้ได้ หรือคนนำมาใช้ได้ เช่น เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

2.4.4.3 เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งแพร่ขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด โดยเฉพาะปลา กุ้ง ปู ปลาบางชนิดอาจอพยพมาอยู่ในป่าทามระยะสั้น ๆ การเดินทางของสัตว์น้ำเหล่านี้ขึ้นกับวัฏจักรของน้ำ ปลาบางชนิดมาพร้อมกับน้ำแรกเมื่อเริ่มไหลเอ่อท่วม เพื่อมาวางไข่ด้วยพฤติกรรมการอพยพเคลื่อนย้ายนี้ บ่อยครั้งผลประโยชน์ที่เห็นจึงไม่เกิดในพื้นที่ป่าทาม แต่ปรากฏนอกพื้นที่ในแม่น้ำ

ใหญ่ ทำให้คนมองข้ามความสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในป่าทามจะทำลายประชากรปลาธรรมชาติทั้งวงจร

2.4.4.4 เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยหากินของสัตว์ป่านานาชนิด ทั้งสัตว์บก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ นก รวมทั้งแมลงนานาชนิด

2.4.4.5 เป็นแหล่งทำมาหากิน ทำการเพาะปลูกข้าว พืชผักและพืชเศรษฐกิจ ต่าง ๆ

2.4.4.6 เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติประจำวันของชาวชนบทในท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบ ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ พืชผัก พืชน้ำต่าง ๆ ซึ่งมีคุณค่าทางอาหารสูงไม่แพ้ผลผลิตจากการเกษตรกรรม

2.4.4.7 เป็นแหล่งพลังงานและเชื้อเพลิง เช่น ไม้ฟืน ไม้ผิงไฟ

2.4.4.8 เป็นแหล่งหาของป่า

2.4.4.9 เป็นทำเลสำคัญสำหรับการเลี้ยงสัตว์ รั้วควายซึ่งกินหญ้า พืชพรรณนานาชนิด

2.4.4.10 เป็นแหล่งวัตถุดิบใช้ทำเครื่องใช้ไม้สอย เช่น ไม้ทำรั้ว ทำคอกสัตว์ ทำเครื่องมือหาปลา เครื่องมือดักสัตว์ ใช้ทำเสื่อ สาด ตะกร้า หมวก หลังคาบ้าน ฝาบ้าน

2.4.4.11 เป็นแหล่งสมุนไพร ยาประจำบ้าน

2.4.4.12 เป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับการทำอุตสาหกรรมครัวเรือน

2.4.4.13 เป็นแหล่งข้อมูลความรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม เต็มไปด้วยความน่าสนใจและความหลากหลาย มีคุณค่ายิ่งต่อการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย โดยเฉพาะด้านพื้นที่ชุ่มน้ำ

2.4.4.14 เป็นแหล่งนันทนาการและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.5 การสำรวจพันธุ์ไม้

การศึกษาพรรณพืชคลุมดินในท้องที่หนึ่งท้องที่ใดนั้นจำเป็นต้องจำแนกตัวสังคมหรือส่วนของพืชคลุมดิน (Communities or Vegetation Segments) ให้ได้เสียก่อน จากนั้นส่วนของพืชคลุมดินที่แยกไว้ก็สามารถทำการศึกษาและวิเคราะห์โดยเลือกพื้นที่ตัวอย่างหรือหมู่ไม้ตัวอย่าง (Sub-areas or Stands) ที่อยู่ในสังคมหรือส่วนของพืชคลุมดินนั้น หากพื้นที่ที่มีความกว้างขวางการที่จะศึกษา หรือรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเป็นไปได้ยาก การบรรยายหรือบอกลักษณะของสังคมพืชจึงมักได้มาจากแปลงตัวอย่าง การตัดสินใจในการกำหนดสิ่งที่จะวัดหรือรวบรวมข้อมูล วิธีการทางสถิติที่เหมาะสมรวมไปถึง ขนาด รูปร่าง และจำนวนแปลงตัวอย่างที่ใช้ก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ จากที่กล่าวมานี้ขั้นตอนแรกของการเตรียมตัวในการศึกษาสังคมพืชอาจสรุปได้ 4 ขั้นตอน (อุทิศ กุญอินทร์, 2541) คือ

2.5.1 การแยกส่วนของพื้นที่หรือพรรณพืชคลุมดิน อันได้แก่ สังคม หรือหมู่ไม้ หรืออื่น ๆ ตามเป้าหมายของการศึกษา

2.5.2 การเลือกตัวอย่างจากส่วนของพื้นที่หรือพรรณพืชคลุมดินที่ได้กำหนดไว้

2.5.3 การตัดสินใจในการใช้ขนาด รูปร่าง และจำนวนแปลงตัวอย่าง

2.5.4 การกำหนดชนิดข้อมูลที่จะรวบรวมจากแปลงตัวอย่าง

การวางแผนแปลงตัวอย่างลงในพื้นที่ที่ต้องการศึกษาและรวบรวมข้อมูลตัวอย่างต่างๆ จากแปลงตัวอย่าง นั้นๆ วิธีการวางแผนแปลงตัวอย่างลงในพื้นที่นั้นกระทำได้หลายแบบ Shimwell (1971 อ้างถึงใน อุทิศ ภูมิอินทร์, 2541) สรุปว่ามีวิธีการหลัก ๆ อยู่ 5 วิธีด้วยกัน คือ (1) วิธีการแบบเรเลเว (Releve' or Single Plot Method) (2) จัดวางแผนแปลงจำนวนหนึ่งลงในพื้นที่โดยการสุ่มให้ทุกส่วนของหมู่ไม้หรือสังคมได้มีโอกาสได้รับเลือกเท่า ๆ กัน (Random Sampling) (3) การวางแผนแปลงตัวอย่างโดยการกำหนดบางส่วนและเป็นการสุ่มเลือกให้มีโอกาสเท่ากันบางส่วน (Stratified Random Sampling) (4) การวางแผนแปลงโดยให้มีระยะเท่า ๆ กันในแผนที่ที่กำหนดไว้ (Systematic Sampling) และ (5) วางแปลงต่อเนื่องกันไปเป็นแนวยาวในรูปของแถบพื้นที่ (Belt Transect Sampling) ชนิดของแปลงตัวอย่าง แปลงตัวอย่าง (สถิตย์ วัชรกิตติ, 2525) แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แปลงตัวอย่างชั่วคราว (Temporary Sample Plot) และแปลงตัวอย่างถาวร (Permanent Sample Plot) แปลงตัวอย่างชั่วคราว เป็นแปลงตัวอย่างที่สร้างขึ้นในการเก็บสถิติข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอย่างอื่นเช่น วัดความโตของต้นไม้ นับจำนวนต้นไม้ วัดความสูง เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ ซึ่งอาจจะใช้วิธีการตรวจนับจำนวน Poling และ Sapling ของไม้ชนิดต่าง ๆ ในป่า แปลงตัวอย่างชนิดนี้ไม่มีการหมายแนว หรือขอบเขตของแปลงตัวอย่าง เพียงแต่กำหนดขอบเขตเพื่อเก็บข้อมูลดังกล่าวเพียงครั้งเดียว แล้วก็เลิกกันไป แปลงตัวอย่างชนิดนี้ส่วนใหญ่ใช้ในการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ทุกวิธี ส่วนแปลงตัวอย่างถาวร สร้างขึ้นเพื่อเก็บสถิติข้อมูลแบบต่อเนื่อง เช่น การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเจริญเติบโตของไม้ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น แปลงตัวอย่างที่สร้างขึ้นจึงต้องมีขอบเขตและเนื้อที่ที่แน่นอน มีการหมายขอบเขตเด่นชัด ซึ่งอาจจะทำรั้วหรือหมายด้วยสี ให้เห็นขอบเขตชัดเจน เพื่อความสะดวกในการติดตามวัดข้อมูลในคราวต่อ ๆ ไป แปลงตัวอย่างถาวรดังกล่าวนี้อาจจะมีส่วนใหญ่แล้ว มีวัตถุประสงค์เพื่อ การค้นคว้า และการจัดการ

รูปร่างของแปลงตัวอย่าง จำแนกเป็น 5 ชนิด ต่อไปนี้ 1) แปลงตัวอย่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (Rectangular Sample Plot) แปลงตัวอย่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้านี้อาจจะใช้ในงานป่าไม้ เช่น แปลงตัวอย่างเกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ไม้ แปลงตัวอย่างในการศึกษาเกี่ยวกับการรวบรวมพันธุ์ไม้ เป็นต้น 2) แปลงตัวอย่างรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (Square Sample Plot) แปลงตัวอย่างรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนี้ใช้กันโดยทั่วไปในงานศึกษาวิจัยที่มีการติดตามศึกษาระยะยาว หรือเป็นแปลงตัวอย่างถาวร เช่น แปลงตัวอย่างในการศึกษาถึงการตัดสางขยายระยะของสวนป่าไม้สัก เป็นต้น 3) แปลงตัวอย่างรูปวงกลม (Circular Sample Plot) แปลงตัวอย่างรูปวงกลมส่วนใหญ่นำมาใช้ในการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นแปลงตัวอย่างแบบชั่วคราว คือ เมื่อหมายขอบเขต เก็บข้อมูลแล้วก็ทิ้งไปไม่ติดตามเก็บข้อมูลอีกต่อไป แปลงตัวอย่างวงกลมสะดวกในการกำหนดจุดและวางขอบเขตแปลง ซึ่งเหมาะในการนำมาใช้ในการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ เพราะจะต้องทำให้รวดเร็วสะดวกในการวางขอบเขตด้วย 4) แปลง

ตัวอย่างเป็นแนว (Strip Sample Plot) แปลงตัวอย่างรูปเป็นแนวเป็นแปลงตัวอย่างที่ใช้ชั่วคราวในการสำรวจนับไม้ โดยทำการวัดไม้ทุกต้นในขอบเขตที่ถึงขนาดจำกัดที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น ต้นไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอกโตกว่า 10 เซนติเมตร แปลงตัวอย่างแบบนี้อาจมีความกว้างของแนวตั้งแต่ 5-20 เมตร ส่วนความยาวนั้นแล้วแต่ลักษณะความยาวของพื้นที่ แต่เนื่องจากพื้นที่ของแปลงตัวอย่างแบบนี้กว้างขวางมากเกินไป ทำให้มีการสับสนหลงลืม ในการนับไม้ได้ง่าย ทำให้เกิดข้อผิดพลาด ในปัจจุบันจึงไม่นิยมใช้ในการสำรวจ 5) แปลงตัวอย่างวงกลมในแนวเส้นตรง เนื่องจากมีปัญหาข้อขัดข้องในการปฏิบัติงานสำรวจไม้ โดยวิธีการสำรวจแบบแนวจึงได้มีการดัดแปลงหรือประยุกต์แปลงให้ใช้แปลงตัวอย่างวงกลม หรือวงกลมซ้อนกันวางตามแนวเส้นตรงให้มีระยะห่างเท่ากัน ซึ่งใช้ในวิธีการแบบ Line Plot System ขนาดของวงกลมก็แล้วแต่ผู้ใช้จะเลือกอาจจะใช้ขนาดรัศมี 12.62 เมตร มีเนื้อที่ 0.05 เฮกแตร์ หรือรัศมี 17.85 เมตร มีเนื้อที่ 0.1 เฮกแตร์ ส่วนระยะห่างระหว่างแปลงตัวอย่าง และระหว่างแนวนั้นขึ้นอยู่กับเปอร์เซ็นต์การสำรวจ

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และคณะ (2545) ศึกษาสภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ของป่าบุ่ง ป่าทาม บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง ทำการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ (Forest Inventory) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชนิดของป่า ชื่อพันธุ์ไม้ ชนิดพันธุ์ไม้ โครงสร้างของป่า ความสูงของต้นไม้ ปริมาณไม้ ความหนาแน่นและขนาดของไม้ สถานภาพของป่า คุณภาพของไม้ และข้อมูลนิเวศวิทยาป่าไม้อื่น ๆ เช่น สภาพของไม้ขึ้นรอง พืชคลุมดิน พืชอาหารสัตว์ พืชกินได้ และพืชให้ความสวยงาม การศึกษานั้นกำหนดแปลงตัวอย่างชั่วคราว (Temporary Sample) รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดของแปลง 2x4 Chain หรือ 0.1 เฮกแตร์ โดยใช้วิธีการสุ่มจำแนกชั้น (Stratified Random Sampling) จำนวน 3 ชั้น (Strata) ในแต่ละชั้นทำการสุ่มแบบง่าย (Simple Random) ทั้งนี้เพราะลักษณะป่าบุ่ง ป่าทาม มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homogeneous Stands) เมื่อใช้ภาพถ่ายทางอากาศ มาตราส่วน 1 : 15,000 วิเคราะห์

สนั่น ชูสกุล, ไพเราะ สุจินพรหม และสุภาวดี ศรีณยุตานนท์ (2540) ทำการศึกษามิปัญญากับพืชสมุนไพรในป่าบุ่งป่าทาม บริเวณแม่น้ำมูลตอนกลาง ใน 3 จังหวัด คือ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด และศรีสะเกษ พบว่าพันธุ์พืชที่หมอยานำไปใช้ประโยชน์ สามารถรวบรวมได้ 57 ชนิด รวบรวมสูตรยาได้ 69 สูตร มีทั้งสูตรยาที่รักษาโรคทั่วไป เช่น กะบูน ปวดท้อง ไข้ หรืออาการหนัก เช่น อัมพาต กามโรค เยี่ยวขัด ทั้งเป็นโรคเกี่ยวกับผู้หญิง โรคเด็ก

วิสูตร อยู่คง (2549) ทำการสำรวจพืชสมุนไพรบริเวณป่าบุ่งป่าทามลำเซบาย ตอนกลาง ร่วมกับชุมชนรอบป่าบุ่งป่าทามลำเซบายตอนกลาง คือ บ้านนาแก บ้านปลาอืด และบ้านม่วง ตำบลนาแก อำเภอดำรงวิทยารุจิรา จังหวัดยโสธร พบว่ามีพืชสมุนไพร 92 ชนิด โดยแยกสำรวจ ระหว่างป่าบก กับ ป่าทาม

สมุนไพรป่าบก แยกตามวิธีใช้

ชนิดต้ม	35	ชนิด
ชนิดแช่	9	ชนิด
ชนิดใช้ทา	13	ชนิด
ชนิดฝน	1	ชนิด
ชนิดอม	2	ชนิด
ชนิดตำกิน	2	ชนิด

สมุนไพรป่าทาม แยกตามวิธีใช้

ชนิดต้ม	25	ชนิด
ชนิดแช่	1	ชนิด
ชนิดดองเหล้า	1	ชนิด
ชนิดฝน	1	ชนิด
ชนิดยอด	1	ชนิด
ชนิดกินเป็นผัก	1	ชนิด

รวมทั้งป่าบกป่าทามมีสมุนไพร 92 ชนิด

ปริญญานี ประสพเนตร (2547) ศึกษาการใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต กรณีศึกษาการเปรียบเทียบชุมชนกะเหรี่ยง บ้านทิพเย กับชุมชนอีสาน บ้านทุ่งนางครวญ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าชาวกะเหรี่ยงและชาวอีสานส่วนใหญ่ใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต โดยวิธีการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรนั้นมี 2 แบบ คือ การใช้พืชสมุนไพรเพื่อเป็นยารักษาโรคเพียงอย่างเดียว และการใช้พืชสมุนไพรในการเป็นส่วนประกอบของอาหาร ชาวกะเหรี่ยงและชาวอีสาน นิยมต้มพืชสมุนไพรดื่มขณะที่อายุและการประกอบอาชีพมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิตอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

ลักคณา เกิดศิริ (2538) ศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาแผนโบราณในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา วัดโพธิ์ผายสังฆาวาส ผลการศึกษาพบว่าผู้จำหน่ายยามีความรู้ทางการแพทย์แผนโบราณและยาแผนโบราณน้อยมากหรือไม่มีเลย จะรู้สรรพคุณของยาจากฉลากยาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ส่วนผู้ใช้ยาแผนโบราณ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 45 ปีขึ้นไป มีอาชีพรับจ้าง รายได้ต่ำ และมีระดับการศึกษาภาคบังคับ ลักษณะการเจ็บป่วยของผู้ใช้ยาแผนโบราณพบว่า มักเป็นโรคเรื้อรังและไม่พบผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยรุนแรงหรือเจ็บป่วยหนักมาไข้ยาแผนโบราณ และผู้ใช้ยาแผนโบราณจะได้รับคำแนะนำจากญาติหรือเพื่อนบ้านโดยมีพื้นฐานความเชื่อว่า “ยาแผนโบราณเป็นยาที่มีพิษข้างเคียงอันตรายน้อย” ตลอดจนเป็นยาที่พระภิกษุจำหน่าย จึงน่าจะไม่มีการผลิตยาแผนปัจจุบันบางอย่างที่มีอันตรายรวมเข้าไปด้วย สำหรับพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง มักใช้ยาแผนโบราณนานมากกว่า 2 ปี และใช้ยาตามสรรพคุณของยา เช่น ยารักษาอาการเลือดลม ยาคลายเส้น และยาสาวเสมอ โดยผู้ใช้จะปรับ

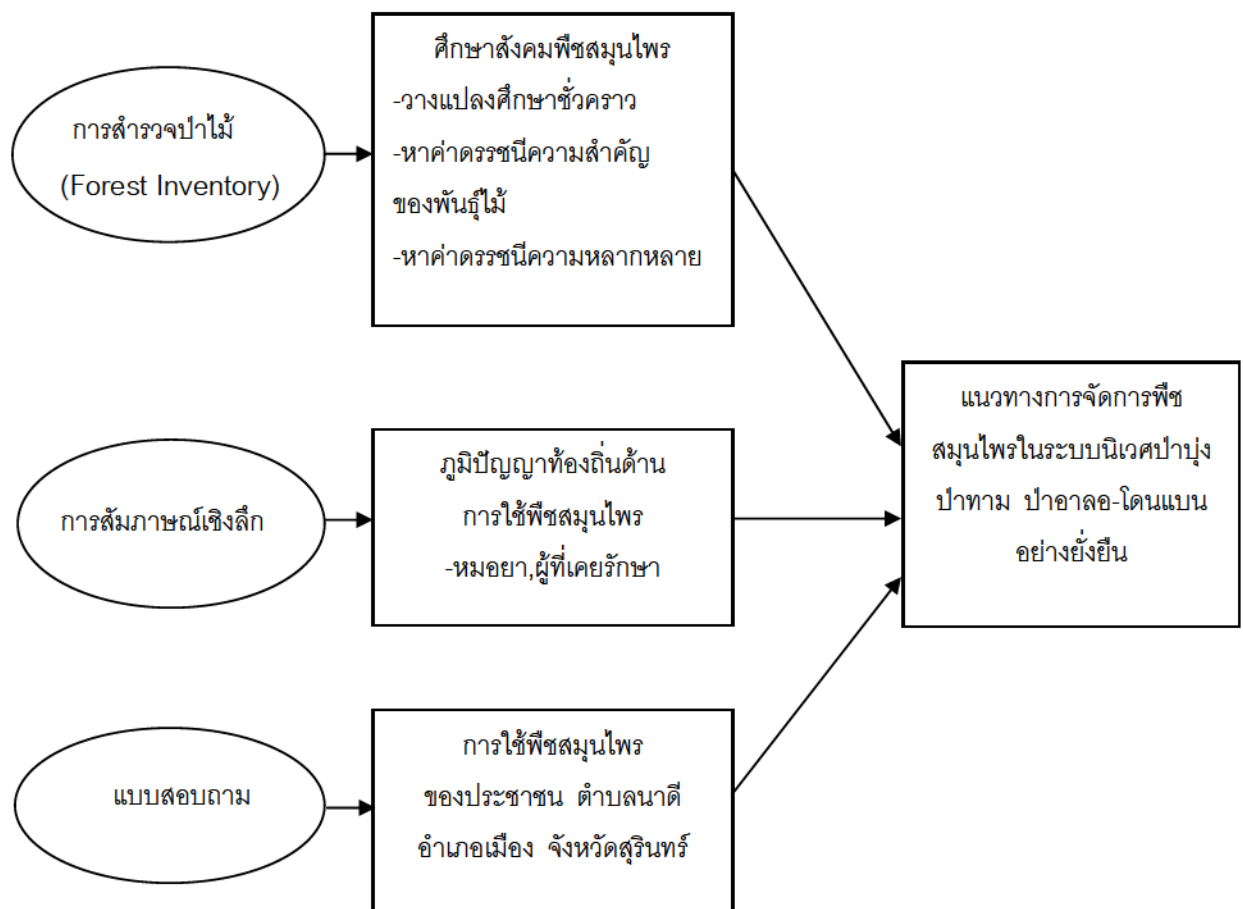
ขนาดการใช้ยาตามความต้องการ พฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลของแพทย์แผนโบราณ ผู้ใช้ยามักไม่นิยมอ่านฉลากยา นิยมเก็บยาไว้ที่สูงเนื่องจากเชื่อว่า ยาเป็นของสูงเพราะได้มาจาก พระภิกษุ และเนื่องจากในฉลากยาไม่ระบุวันผลิต วันหมดอายุ ทำให้ผู้ใช้ยาไม่ทราบวันหมดอายุของ ยา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าออล-โดนแบน ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพร และการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไป ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิด และตัวแปรในการศึกษา ดังนี้

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาการใช้พืชสมุนไพรและปัจจัยที่มีผลต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ได้กำหนดตัวแปร ดังนี้

3.2.1 ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ กลุ่มชาติพันธุ์ ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล ความเชื่อในท้องถิ่น ความถนัดในการเข้าป่า อาลอ-โดนแบน และระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบน

3.2.2 ตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม คือ การใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.3 สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 เพศ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 2 อายุ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 3 การศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 4 อาชีพมีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 5 รายได้ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 6 กลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 7 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 8 ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีอนามัยหรือโรงพยาบาล มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 9 ความเชื่อในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 10 ความถนัดในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

สมมติฐานที่ 11 ระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.4 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

3.4.1 **เพศ** หมายถึง เพศหญิงหรือเพศชายของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.4.2 **อายุ** หมายถึง จำนวนปีนับตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบันของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.4.3 **การศึกษา** หมายถึง การเข้ารับการศึกษาของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งระดับการศึกษาเป็น 7 กลุ่ม คือไม่ได้เรียน/ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา มัธยมศึกษาปลาย/ประกาศนียบัตรวิชาชีพ อนุปริญญา/ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี

3.4.4 **อาชีพหลัก** หมายถึง อาชีพที่ใช้เวลาในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่มอาชีพ คือ ทำนา รับจ้างทั่วไป รับราชการ ค้าขาย และอื่น ๆ

3.4.5 **อาชีพรอง** หมายถึง อาชีพที่ใช้เวลาในการประกอบอาชีพน้อยกว่าอาชีพหลักของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่มอาชีพ คือ ไม่มี รับจ้างทั่วไป ค้าขาย เก็บหาของป่า และอื่น ๆ

3.4.6 **รายได้** หมายถึง ระดับรายได้หรือเงินเดือนรวมโดยเฉลี่ยที่สมาชิกของครัวเรือนหาได้ในแต่ละครัวเรือนต่อปี

3.4.7 **กลุ่มชาติพันธุ์** หมายถึง ชาติพันธุ์ของหัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนของหัวหน้าครัวเรือนผู้ให้สัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ไทยเขมร ไทยส่วย ไทยลาว และไทย

3.4.8 **ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน** หมายถึง ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งแต่เริ่มเข้าอยู่จนถึงปัจจุบัน

3.4.9 **ระยะห่างจากบ้านถึงสถานอนามัย** หมายถึง ระยะห่างจากบ้านถึงสถานที่ที่มีการรักษาผู้ป่วยอาจเป็นสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล เป็นกิโลเมตร

3.4.10 ความเชื่อในท้องถิ่น หมายถึง การยอมรับนับถือ การยึดมั่นในสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตน และไม่มีตัวตนมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันให้ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ มีการถ่ายทอดสืบต่อกันในท้องถิ่น ความเชื่อแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ เชื่อกันมา เชื่อกันกลาง และเชื่อน้อย

3.4.11 ความถี่ในการเข้าไปเก็บหาของป่า หมายถึง จำนวนครั้งที่หัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนครัวเรือนผู้ให้สัมภาษณ์เข้าไปเก็บหาของป่าในป่าอालอ-โดนแบน โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ ทุกวัน 1 ครั้งต่อสัปดาห์ 1 ครั้งต่อ 3 เดือน 1 ครั้งต่อ 6 เดือน อื่น ๆ

3.4.12 ระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบน หมายถึง ระยะทางจากบ้านของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถึงป่าอาลอ-โดนแบน เป็นกิโลเมตร

3.4.13 การใช้พืชสมุนไพร หมายถึง การที่ประชาชนมีการเก็บเกี่ยวส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร นำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค หรือบำรุงร่างกาย โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ใช้มาก ใช้ปานกลาง และใช้น้อย

3.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

3.5.1 พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่มีสารเคมีที่มีคุณสมบัติในการรักษาโรค และบำรุงร่างกาย มีรูปชีวิตเป็นไม้ยืนต้น (Trees) ไม้พุ่ม (Shrubs) พืชล้มลุก (Herbs) และไม้เลื้อยหรือเถาวัลย์ (Climbing Plants)

3.5.2 ไม้ยืนต้น (Trees) หมายถึง ไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางที่ระดับ 1.30 เมตร มากกว่า 4.5 เซนติเมตร

3.5.3 ไม้หนุม (Sapling) หมายถึง ไม้ยืนต้นที่อยู่ในระยะเจริญเติบโต มีความสูงมากกว่า 1.30 เมตร แต่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางน้อยกว่า 4.5 เซนติเมตร

3.5.3 ไม้พุ่ม (Shrubs) หมายถึง ไม้ที่มีความสูงมากกว่า 1.30 เมตร แต่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับ 1.30 เมตร น้อยกว่า 4.5 เซนติเมตร

3.5.4 พืชล้มลุก (Herbs) หมายถึง พืชที่ลำต้นเปราะหักง่าย หรือไม่มีเนื้อไม้ สูงไม่ถึง 1.30 เมตร

3.5.5 ไม้เลื้อยหรือเถาวัลย์ (Climbing Plants) หมายถึง ไม้ที่ไม่สามารถยืนต้นเองได้ต้องหาหลักพันเพื่อค้ำจุนลำต้น

3.5.6 ลูกไม้ (Seedling) หมายถึง พืชที่กำลังเจริญเติบโตจากเมล็ด มีลำต้นและใบสมบูรณ์แล้ว

3.5.7 ไม้พื้นล่าง (Undergrowth) หมายถึง พืชทุกชนิดที่อยู่บนพื้นดินในระดับต่ำสุด มีทั้งโดนบดบังแสงอาทิตย์ และไม่โดนบดบังแสงอาทิตย์

3.5.6 **ป่าบุง ป่าทาม** หมายถึง สังคมพืชชนิดหนึ่งอยู่ริมลำน้ำจัดถูกน้ำท่วมถึงตามฤดูกาล พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยไม้พุ่มหนาแน่น สามารถทนต่อสภาพน้ำท่วม แข็งแรงได้ดี

3.5.7 **บุง** หมายถึง ลักษณะภูมิฐานที่เป็นแอ่งที่ลุ่มต่ำของบริเวณทาม มีน้ำแช่ขังตลอดหรือเกือบตลอดปี อันเนื่องมาจากน้ำฝน หรือน้ำที่เหลืออยู่จากการขังของน้ำในแม่น้ำที่ไหลบ่าท่วมในฤดูน้ำหลาก มีลักษณะเป็นหนอง บึง หรือกุ๊ด ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของธารน้ำเก่า และมีพืชพรรณไม้พุ่มต่าง ๆ ขึ้นอยู่ทั่วไป

3.5.8 **ทาม** หมายถึง ลักษณะภูมิฐานของที่ราบน้ำท่วมถึงริมฝั่งแม่น้ำ ลำน้ำ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มค่อนข้างราบเรียบหรือแบนราบถูกน้ำท่วมทุกปี ตลอดระยะฤดูกาลของช่วงน้ำหลาก นานอง

3.5.9 **โคก** หมายถึง ลักษณะภูมิฐานที่เป็นป่าบกที่ต่อเนื่องจากทาม มีพันธุ์ไม้ยืนต้นขึ้นอยู่หลายชนิด เช่น พยอม ยางเหียง เตยพรวนนางแอ เป็นต้น

3.6 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

3.6.1 **ประชากร** ในการวิจัยครั้งนี้มีประชากร 2 กลุ่ม คือ

3.6.1.1 ประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในตำบลนาดี ที่มีการใช้พืชสมุนไพรป่าอาลอ-โดนแบน ประกอบด้วย 17 หมู่บ้าน คือ บ้านนาดี บ้านโคกวัด บ้านระกา บ้านลำโรง บ้านประทัดบุ บ้านโคกพระ บ้านระไกร บ้านลุมพุก บ้านตำบุง บ้านอาลอ บ้านโดนอง บ้านกระหมพรง บ้านตาแฮม บ้านสองชั้น บ้านลำดวน บ้านโคกอรุณ และบ้านประทัดบุคุ่มใต้ จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,961 ครัวเรือน

3.6.1.2 พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.6.2 **การสุ่มตัวอย่าง**

3.6.2.1 การสุ่มตัวอย่างประชากรชาวบ้านชุมชนตำบลนาดี ที่มีการใช้พืชสมุนไพรป่าอาลอ-โดนแบน ใช้วิธีการคำนวณจากสูตรของ Yamane, 1960 (อ้างถึงใน สุวิมล ติรภานันท์, 2549)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดยที่ n = ขนาดตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของการประมาณค่า 10%

$$n = \frac{2,961}{1+2,961(0.1)^2}$$

$$n = 96.733$$

เพราะฉะนั้น ขนาดตัวอย่างที่ต้องใช้ในการศึกษา คือ 97 ตัวอย่าง แต่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ใช้การเก็บข้อมูลจากตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 100 ราย

ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตัวแทนครัวเรือนจากตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดย แบ่งหมู่บ้านออกเป็น 17 หมู่บ้าน แล้วหาขนาดตัวอย่างให้เป็นสัดส่วนกับขนาดในแต่ละหมู่บ้าน ประชากรแยกตามครัวเรือน และทำการสุ่มตัวอย่างให้เป็นสัดส่วนประชากร ผลการสุ่มตัวอย่าง ปรากฏตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ผลจำนวนประชากรและตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแยกตามครัวเรือน

ลำดับที่	ชื่อหมู่บ้าน (ครัวเรือน)	ขนาดประชากร (N)	ขนาดตัวอย่าง (n)
1	บ้านนาดี	279	10
2	บ้านโคกวัด	211	7
3	บ้านระกา	137	5
4	บ้านสำโรง	185	6
5	บ้านประดาด	130	4
6	บ้านโคกพระ	228	8
7	บ้านระไซร์	151	5
8	บ้านลุมพุก	212	7
9	บ้านตำปึง	177	6
10	บ้านอาลอ	217	8
11	บ้านโดนออง	245	8
12	บ้านกระหมพรง	173	6
13	บ้านตาแฮม	92	3
14	บ้านสองชั้น	128	4
15	บ้านลำดวน	84	3
16	บ้านโคกอรุณ	161	5

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อหมู่บ้าน (ครัวเรือน)	ขนาดประชากร (N)	ขนาดตัวอย่าง (n)
17	บ้านประตูปะคุ่มไต้	151	5
	รวม	2,961	100

3.6.2.1 การสุ่มตัวอย่างพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทามป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ใช้วิธีการสำรวจพืชโดยการสุ่มแบบจำแนกชั้น (Stratified Random Sampling) โดยจำแนกป่าเป็น 3 ชั้นตามลักษณะของภูมิสถานฐาน คือ บุ่ง ทาม และโคก จำนวน 25 แปลงแต่ละชั้นใช้การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) วางแปลงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 10x10 สำหรับเก็บตัวอย่างไม้ยืนต้น (Tree) ขนาด 4x4 เก็บตัวอย่างไม้พุ่ม (Shrub) และ ไม้หนุ่ม (Sapling) ขนาด 1x1 เก็บตัวอย่างไม้พื้นล่าง (Undergrowth) และลูกไม้ (Seedling) แปลงเล็กซ้อนอยู่ในแปลงใหญ่

3.7 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ มี 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งการศึกษาด้านสังคม ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.7.1 แบบสัมภาษณ์การใช้พืชสมุนไพร

แบบสัมภาษณ์การใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

3.7.1.1 ข้อมูลทั่วไป ให้ผู้สัมภาษณ์กรอกข้อมูลเกี่ยวกับชื่อ หมู่บ้าน และวันที่ตอบแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ในด้านปัจจัยพื้นฐานของบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ กลุ่มชาติพันธุ์ ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน ระยะห่างจากบ้านถึงสถานี่อนามัย ความถี่ในการเข้าไปเก็บหาของป่า และระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบน

3.7.1.2 ความเชื่อในท้องถิ่น เป็นคำถามให้เลือกตอบเชื่อ ไม่เชื่อ จำนวน 9 ข้อ ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ ตอบเชื่อให้ 1 คะแนน ตอบไม่เชื่อให้ 0 คะแนน จัดความกว้างอันตรภาคชั้นของคะแนนระดับความเชื่อในท้องถิ่น เพื่อกำหนดความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้

ความกว้างอันตรภาคชั้น = (คะแนนสูงสุด - คะแนนต่ำสุด) / จำนวนระดับที่จำแนก

$$= (9-0) / 3$$

$$= 3 \text{ คะแนน}$$

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 0-3 คะแนน ถือว่ามีความเชื่อในท้องถิ่นในระดับน้อย

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 4-6 คะแนน ถือว่ามีความเชื่อในท้องถิ่นในระดับปานกลาง

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 7-9 คะแนน ถือว่ามีความเชื่อในท้องถิ่นในระดับมาก

3.7.1.3 การใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี เป็นคำถามให้เลือกตอบใช่

ไม่ใช่ จำนวน 15 ข้อ ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ ตอบใช่ให้ 1 คะแนน ตอบไม่ใช่ให้ 0 คะแนน จัดความกว้างอันตรภาคชั้นของคะแนนระดับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปตำบลนาดี เพื่อกำหนดความหมายของค่าเฉลี่ย ดังนี้

$$\text{ความกว้างอันตรภาคชั้น} = (\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}) / \text{จำนวนระดับที่จำแนก}$$

$$= (15-0) / 3$$

$$= 5 \text{ คะแนน}$$

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 0-5 คะแนน ถือว่ามีการใช้พืชสมุนไพรในระดับน้อย

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 6-10 คะแนน ถือว่ามีการใช้พืชสมุนไพรในระดับปานกลาง

ผู้ที่มีคะแนนอยู่ในระหว่าง 11-15 คะแนน ถือว่ามีการใช้พืชสมุนไพรในระดับมาก

3.7.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

สำหรับหมอยาในท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้ทำการรักษาโรคให้กับประชาชนในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกครอบคลุมในเรื่องประวัติของผู้ทำการรักษา ขั้นตอนการรักษา โรคที่รักษา สถานที่เก็บพืชสมุนไพร วิธีการจัดเก็บรักษาสภาพพืชสมุนไพร สูตรยาที่ใช้รักษาโรค และความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรค

3.7.3 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

สำหรับผู้เคยรับการรักษาด้วยพืชสมุนไพร ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการรักษาแบบพื้นบ้านกับหมอยาท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์แบบสัมภาษณ์เชิงลึกครอบคลุมเรื่องประวัติผู้เคยรับการรักษา อาการของโรค วิธีการรักษา พืชสมุนไพรที่ใช้รักษา การปฏิบัติตัวหลังการรักษา เหตุผลที่เลือกรักษาด้วยการใช้พืชสมุนไพร และความพึงพอใจในการรักษา

ส่วนที่สอง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งใช้วิธีการสำรวจแบบวางแผนศึกษาชั่วคราว เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหาร เลขระวางที่ 5639II 48 P มาตราส่วน 1 : 50,000 แผงอัดพันธุ์ไม้ หนังสือคู่มือจำแนกพันธุ์ไม้ คู่มือพันธุ์ไม้ ตลับเมตร แอลกอฮอล์ 95% เชือกไนลอน สมุดบันทึก และเครื่องเขียน

3.8 การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือในการวิจัยด้านสังคมครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำเป็นต้องมีคุณภาพที่สำคัญ คือ ความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) เพื่อให้เนื้อหาครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการศึกษาแล้วจึงนำไปทดลองใช้เก็บรวบรวมข้อมูล (Try Out) กลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือบ้านม่วง ตำบลนาแก จังหวัดยโสธร ปรับแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้ใช้ในการเก็บข้อมูลจริง

3.9 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.9.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเกี่ยวกับพืชสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้พืชสมุนไพร การสำรวจป่าไม้ ลักษณะของป่าบุ่ง ป่าทาม ลักษณะของพื้นที่ศึกษาข้อมูลชุมชน การจัดหาและคัดเลือกแผนที่เพื่อการสำรวจภาคสนาม บริเวณป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

3.9.2 ประสานงานกับผู้นำชุมชน

โดยทำหนังสือถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และกำนัน ตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชนตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

3.9.3 ประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน

เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

3.9.4 ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกภูมิปัญญาการรักษาโรค และบำรุงร่างกาย

โดยใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทามป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

3.9.5 ทำการสอบถามข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง

เพื่อสำรวจการใช้พืชสมุนไพรประชาชนตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์

3.9.6 ทำการสำรวจสังคมพืชสมุนไพร

บริเวณป่าชุมชน ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการ

สำรวจทรัพยากรป่าไม้ (Forest Inventory) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชนิด ความหลากหลายของพืช สมุนไพร และหาค่าความสำคัญของพันธุ์พืชในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอालอ-โดนแบน การศึกษาครั้งนี้ใช้การวางแผนศึกษาสุ่มแบบ Stratified Random Sampling

3.10 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล 2 ส่วน คือ ด้านสังคม และด้านสำรวจพืชสมุนไพร

3.10.1 ข้อมูลด้านสังคม แบ่งออกเป็น

3.10.1.1 ข้อมูลจากการศึกษาวิธีการรักษาโรค และบำรุงร่างกายด้วยพืชสมุนไพร จากหมอชาในชุมชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.10.1.2 ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามเรื่องการศึกษาสังคมพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในข้อคำถามปลายเปิด และสรุปเป็นความเรียง

3.10.1.3 ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ทำการวิเคราะห์หาค่าสถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) เพื่อเป็นการหาค่าตอบให้ตรงกับสมมติฐานการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยใช้การทดสอบ Chi-Square Test ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เพื่อทดสอบความเป็นอิสระของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามที่ทำการศึกษา และใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เพื่อหาทิศทางความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตาม

3.10.2 ข้อมูลด้านสำรวจพืชสมุนไพร แบ่งออกเป็น

3.10.2.1 ข้อมูลจากเอกสารทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อศึกษาการใช้พืชสมุนไพร บริเวณป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

3.11.2.2 ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสังคมพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทามป่าอาลอ-โดนแบน นำมาวิเคราะห์หาชื่อ ชนิด คำนวณหาความหลากหลายของพันธุ์ ค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้แต่ละชนิดในแปลง (Importance Value Index: IVI) เพื่อบ่งชี้ถึงชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทามป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1) ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ (Species Diversity)

จากสมการของ Shannon-Wiener (อ้างถึงใน อุทิศ กุญชรินทร์, 2541) ซึ่งกล่าวไว้ว่า

$$H = -\sum_{i=1}^s (p_i \log_2 p_i)$$

เมื่อ H = ค่า information content ของตัวอย่าง (bits/individual) หรือค่าดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์

S = จำนวนชนิดพันธุ์

P_i = อัตราส่วนจากตัวอย่างทั้งหมดที่มีชนิดนั้น

2) ค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ในสังคมพืช (Importance Value Index : IVI of Species in Plant Community) เป็นค่าการแสดงผลของไม้แต่ละชนิดในส่วนที่สัมพันธ์กับไม้อื่น ๆ ในสังคมนั้น พันธุ์ไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญสูงย่อมแสดงว่ามีการแสดงออกในสังคมนั้นได้ดีกว่าไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญต่ำกว่า อาจมีจำนวนต้นมากหรือมีการกระจายกว้างขวางหรือลำต้นใหญ่โต หรือทั้งหมดก็ได้ การคำนวณค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้หาได้จากการรวมค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความถี่สัมพัทธ์ และความเด่นสัมพัทธ์ด้วยกัน สูตรในการคำนวณ เป็นดังนี้ (ค่า IVI มีค่าตั้งแต่ 0 ไปจนถึง 300)

$$IVI = RD + RF + RDO$$

ความหนาแน่น (Density, D) คือจำนวนต้นไม้ต่อหน่วยพื้นที่อาจเป็นความหนาแน่นของชนิดพันธุ์หรือของไม้ทั้งป่าก็ได้ ซึ่งหาได้จาก

$$D = \frac{\text{จำนวนต้นไม้ทั้งหมดของชนิดพันธุ์นั้นที่พบในแปลงตัวอย่าง}}{\text{จำนวนแปลงตัวอย่างทั้งหมดที่ทำการสำรวจ}}$$

หรือ ความหนาแน่นของต้นไม้อันทั้งหมดในสังคม

$$D = \frac{\text{จำนวนต้นไม้อันทั้งหมดในทุกชนิดพันธุ์ที่พบในแปลงตัวอย่าง}}{\text{จำนวนแปลงตัวอย่างทั้งหมดที่ทำการสำรวจ}}$$

ความถี่ (Frequency, F) คือค่าความบ่อยครั้งของชนิดพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งชนิดใดที่จะปรากฏในแปลงตัวอย่าง นิยมวัดกันเป็นค่าร้อยละ ค่าความถี่เป็นการบอกถึงการกระจายของชนิดพันธุ์ไม้ในสังคม ซึ่งหาได้จาก

$$F = \frac{\text{จำนวนแปลงตัวอย่างที่ชนิดพันธุ์นั้นปรากฏ}}{\text{จำนวนแปลงตัวอย่างทั้งหมดที่ทำการสำรวจ}} \times 100$$

ความเด่น (Dominance, Do) คือความมีอิทธิพลของพันธุ์ไม้ในสังคมนิยมนวัดกัน 3 รูปแบบ คือ ความเด่นในด้านคลุมพื้นที่ของเรือนยอด ความเด่นทางพื้นที่หน้าตัด และความเด่นทางด้านมวลพฤกษ์ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ความเด่นในด้านพื้นที่หน้าตัด (Basal Area) มีสูตรในการคำนวณพื้นที่หน้าตัด โดยคิดเป็นอัตราร้อยละของหน่วยพื้นที่ ดังนี้

$$BA = \frac{\text{พื้นที่หน้าตัดทั้งหมดของชนิดไม้ที่วัดได้}}{\text{พื้นที่ที่ทำการสำรวจทั้งหมด}} \times 100$$

ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ของชนิดไม้ (Relative Density, RD) เป็นค่าเปรียบเทียบทางด้านความหนาแน่นของไม้ชนิดหนึ่งชนิดใดในสังคมกับความหนาแน่นทั้งหมดของไม้ในสังคมนั้น นิยมนวัดกันเป็นอัตราร้อยละ ซึ่งหาได้จาก

$$RD = \frac{\text{ค่าความหนาแน่นสัมพัทธ์ของชนิดพันธุ์นั้น}}{\text{ค่าความหนาแน่นของไม้ทั้งหมด}} \times 100$$

ค่าความถี่สัมพัทธ์ของชนิดไม้ (Relative Frequency, RF) เป็นค่าเปรียบเทียบทางด้านความถี่ของไม้ชนิดหนึ่งชนิดใดในสังคมกับความถี่ของไม้ทั้งหมดในสังคมนั้น นิยมนวัดกันเป็นร้อยละ ซึ่งหาได้จาก

$$RF = \frac{\text{ความถี่ของชนิดพันธุ์นั้น}}{\text{ค่าความถี่รวมของพันธุ์ไม้ทุกชนิด}} \times 100$$

ค่าความเด่นสัมพัทธ์ของชนิดพันธุ์ (Relative Dominance, RDO) เป็นค่าเปรียบเทียบทางด้านความเด่นของไม้ชนิดหนึ่งชนิดใดในสังคมกับความเด่นของไม้ทั้งหมดในสังคมนั้น นิยมนวัดกันเป็นอัตราร้อยละ ซึ่งหาได้จาก

$$RDO = \frac{\text{ความเด่นของชนิดพันธุ์นั้น}}{\text{ความเด่นรวมของพันธุ์ไม้ทุกชนิด}} \times 100$$

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยการวางแผนสำรวจศึกษาสังคมพืชสมุนไพร การสัมภาษณ์เชิงลึกหมอยาท้องถิ่น และสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจากประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ผลการศึกษา ดังนี้

4.1 สภาพพื้นที่ที่ทำการศึกษา

จังหวัดสุรินทร์ แบ่งการปกครองเป็น 13 อำเภอ 4 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอจอมพระ อำเภอปราสาท อำเภอกาบเชิง อำเภอรัตนบุรี อำเภอสนม อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสังขะ อำเภอลำดวน อำเภอสำโรงทาบ อำเภอบัวเชด กิ่งอำเภอพนมดงรัก กิ่งอำเภอศรีณรงค์ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ และกิ่งอำเภอโนนนารายณ์ มีจำนวนประชากร 1,371,152 คน (กรมการปกครอง, 2549) ประชากรร้อยละ 93 อาศัยอยู่ในเขตชนบท อาชีพหลักคือการทำนา อาชีพเสริม ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืช ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าวหอมมะลิ มีภาษาพูดพื้นเมืองที่แตกต่างกันเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่พูดภาษาเขมร ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง ปราสาท กาบเชิง สังขะ บัวเชด จอมพระ ศีขรภูมิ ท่าตูม ชุมพลบุรี ลำดวน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่พูดภาษาส่วย อาศัยอยู่ในอำเภอสำโรงทาบ ท่าตูม สนม จอมพระ ศีขรภูมิ รัตนบุรี และกระจายอยู่ตามอำเภออื่น ๆ อีกเล็กน้อย กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่พูดภาษาลาว อาศัยอยู่ในอำเภอสนม รัตนบุรี ท่าตูม ชุมพลบุรี และศีขรภูมิ ประชากรทั้ง 3 กลุ่ม มีความเป็นมาที่กลมกลืนกัน ความเป็นอยู่เรียบง่าย มีความสามัคคีต่อกันเป็นอย่างดี ไม่เคยปรากฏการเกิดปัญหาระหว่างกลุ่มชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีบ้าน ผีเรือน ผีปู่ ผีตา มีการเซ่นไหว้วิญญาณ และยึดถือประเพณีเก่าแก่ ชาวบ้านยังเห็นความสำคัญของศาสนา ไปวัดทุกวันพระ ให้ความร่วมมือในงานเทศกาลต่าง ๆ ดีมาก และวัดยังคงเป็นศูนย์รวมใจในการพัฒนาหมู่บ้านด้วย

4.1.1 สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ทางตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเส้นแวงที่ 103 และ 105 องศาตะวันออก เส้นรุ้งที่ 15 และ 16 องศาเหนือ ระยะทางห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 420 กิโลเมตร (ทางรถไฟ) และประมาณ 450 กิโลเมตร (ทางรถยนต์) อาณาเขตของจังหวัดสุรินทร์

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดสุรินทร์มีพื้นที่ประมาณ 8,124.056 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,077,535 ไร่ หรือเท่ากับร้อยละ 4.8 ของพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

4.1.2 สภาพภูมิประเทศ

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบสูงมีลักษณะพื้นที่ดังนี้

4.1.2.1 ทางตอนใต้ของจังหวัด เป็นพื้นที่ราบสูง มีภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูก มีป่าทึบสลับป่าเบญจพรรณตามบริเวณแนวเขตชายแดน (อำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอนมดรัก) ที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย ต่อจากบริเวณภูเขาลงมาเป็นที่ราบสูง ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ลาดเทมีลักษณะเป็นลูกคลื่น ค่อย ๆ ลาดเทไปทางตอนกลางและตอนเหนือของจังหวัด

4.1.2.2 ทางตอนกลางของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม แต่มีพื้นที่บางส่วนเป็นที่ดอน สลับที่ลุ่มลาดชันเดียวกัน แต่ไม่มากเท่าทางตอนใต้ของจังหวัด (อำเภอเมืองสุรินทร์ กิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอลำดวน และกิ่งอำเภอศรีณรงค์)

4.1.2.3 ทางตอนเหนือของจังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ (อำเภอจอมพระ อำเภอสนม) และที่ราบลุ่ม (อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี และกิ่งอำเภอโนนนารายณ์) โดยเฉพาะอำเภอชุมพลบุรี และอำเภอท่าตูม อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลในเขตของทุ่งกุลาร้องไห้

ลักษณะดินในจังหวัดสุรินทร์ เป็นดินร่วนปนทราย มีบางพื้นที่ เช่น อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นดินเหนียวปนทราย ฉะนั้นดินในจังหวัดสุรินทร์ จึงอุ้มน้ำได้น้อย แหล่งน้ำที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ มี 7 สาย ได้แก่ แม่น้ำมูล ลำห้วยเสนง ลำห้วยแก้ว ลำห้วยประหาร ลำห้วยทับทัน ลำห้วยระวี และลำห้วยชี

4.1.3 สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดสุรินทร์ อยู่ในแถบของลมมรสุมเขตร้อน ลักษณะของลมฟ้า อากาศ และปริมาณน้ำฝน จะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมเป็นสำคัญ ลมมรสุมที่พัดผ่านคือ

4.1.3.1 ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดจากมหาสมุทรอินเดียเข้าสู่บริเวณภาคใต้ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดฝนตก แต่จังหวัดสุรินทร์ได้รับปริมาณน้ำฝนจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีเทือกเขาพนมดงรักกั้นอยู่ ปริมาณน้ำฝนส่วนใหญ่มาจากอิทธิพลของลมพายุในทะเลจีนใต้

4.1.3.2 ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดจากแคว้นไซบีเรียและทางตอนเหนือของประเทศจีน ทำให้เกิดความหนาวเย็นและความแห้งแล้งโดยทั่วไป โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ได้รับผลกระทบค่อนข้างสูง

4.1.3.3 ฤดูกาลในจังหวัดสุรินทร์ มี 3 ฤดู ในแต่ละฤดูจะมีช่วงเวลาไม่คงที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และอิทธิพลของลมมรสุมเป็นหลัก แต่โดยทั่วไป พอสรุปได้ดังนี้ ฤดูร้อน ช่วงเดือน กุมภาพันธ์ หรือมีนาคม ถึงเดือนพฤษภาคม อากาศร้อนอบอ้าว และร้อนจัดมากในบางช่วง ส่งผลให้เกิดความแห้งแล้งโดยทั่วไป ฤดูฝน อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม หรือมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนไม่แน่นอน บางปีมาก บางปีน้อย ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมและลมพายุดีเปรสชันในทะเลจีนใต้ ฤดูหนาว อยู่ระหว่างช่วงเดือนตุลาคม หรือพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ความหนาวเย็นในแต่ละปีขึ้นอยู่กับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และร่องความกดอากาศต่ำจากประเทศจีน

4.1.4 ภูเขาและแหล่งน้ำ

จังหวัดสุรินทร์ มีเทือกเขาพนมดงรักทอดยาวตามแนวเขตแดนไทย-กัมพูชา ทางตอนใต้ของจังหวัด มีเขาสวายหรือพนมสวายในเขตตำบลนาบัว อำเภอเมืองสุรินทร์ เป็นภูเขาไฟที่ดับแล้ว มียอดเตี้ย ๆ 3 ยอด ยอดที่ 1 ชื่อยอดเจ้าชาย (พนมเปราะ) เป็นที่ตั้งของวัดพนมสวาย และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องปางประทานพร ภาปร. ยอดที่ 2 ชื่อเขาหญิง (พนมขะเรียว) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ขนาดกลาง ยอดที่ 3 ชื่อยอดเขาคอก (พนมกรอล) พุทธสมาคมจังหวัดสุรินทร์ ได้สร้างศาลาอัฐฐะมุขเพื่อเป็นอนุสรณ์ฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง และสถาปนาพระอัฐิพระราชาครูคณาจารย์ (หลวงปู่ดุลย์ อตุโล) เกจิอาจารย์ที่ชาวสุรินทร์เคารพนับถือ ปัจจุบันเขาสวายได้รับการประกาศเป็น วนอุทยานพนมสวาย

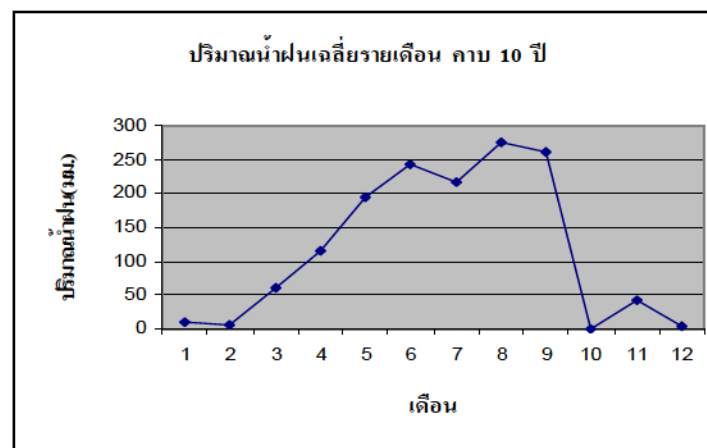
4.1.5 ปริมาณน้ำฝนรายเดือน

การเก็บรวบรวมข้อมูลปริมาณน้ำฝนของสถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดสุรินทร์ คาบ 10 ปี (พ.ศ. 2538-2547) เป็นดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 สถิติปริมาณน้ำฝนรายเดือน (มิลลิเมตร) ในคาบ 10 ปี (พ.ศ. 2538-2547)

เดือน พ.ศ.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	รวม
2538	0.0	0.6	62.8	28.9	172.4	160.9	232.7	164.1	229.2	194.6	23.6	0.1	1269.9
2539	2.7	3.9	49.6	159.5	208.5	348.0	91.1	245.5	373.6	79.2	149.5	0.0	1711.1
2540	0.0	12.3	11.7	140.9	234.6	204.4	295.2	309.4	103.4	167.3	1.3	0.0	1480.5
2541	0.2	2.3	0.7	110.2	125.0	221.0	107.0	178.1	228.8	95.9	98.6	0.0	1167.8
2542	1.9	0.0	79.4	193.0	150.2	316.2	216.3	130.0	261.2	190.0	44.8	5.9	1588.9
2543	53.3	32.7	15.1	261.6	273.0	259.0	271.5	463.3	142.7	83.2	3.0	0.0	1858.4
2544	0.0	0.8	104.6	40.7	204.9	248.1	183.0	214.9	152.1	107.2	63.6	0.8	1320.7
2545	0.0	1.9	32.1	71.4	166.1	234.4	224.0	548.6	411.5	101.5	31.8	34.6	1857.9
2546	0.0	8.8	226.1	91.1	223.2	45.8	193.1	194.5	569.0	76.6	0.0	0.0	1628.2
2547	44.3	5.0	15.7	65.7	196.6	392.6	364.6	310.4	147.8	1.0	0.8	0.0	1544.5
เฉลี่ย	10.2	6.8	59.8	116.3	195.5	243.0	217.9	275.9	261.9	19.7	41.7	4.1	1542.8

แหล่งที่มา: สถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดสุรินทร์, 2551.

ภาพที่ 4.1 กราฟปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายเดือน คาบ 10 ปี พ.ศ. 2538-2547

แหล่งที่มา: สถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดสุรินทร์, 2551.

แผนที่จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 4.2 แผนที่จังหวัดสุรินทร์

แหล่งที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์, 2551.

4.1.6 ชุมชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ชาวบ้านจากอำเภอพยัคภูมิพิสัย เดินทางไปติดต่อดำขายกับประเทศกัมพูชาผ่านบริเวณบ้านอาลในปัจจุบัน เห็นว่าพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ น้ำดี จึงตั้งบ้านอาลเมื่อ 80 ปีที่แล้ว ส่วนคุ่มดินแบนชาวบ้านโชค ตำบลตาตุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ประสบภาวะฝนแล้งติดต่อกัน 7-8 ปี จึงอพยพมาอยู่ที่คุ่มดินแบนเมื่อ 60 ปีที่แล้ว เมื่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ

บริเวณแถบนี้เป็นป่าที่มีไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง เป็นต้น มีสัตว์ป่า ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2490 มีสัมปทาน ตัดไม้ในป่า ต้นไม้ใหญ่ถูกตัดไปจำนวนมาก หลังจากนั้น พ.ศ. 2500 ชาวบ้านจึงเข้าไปตัดไม้มาสร้าง บ้าน เสาถ่าน และบุกเบิกที่ดินเป็นที่ทำกิน ปลูกข้าว ปลูกพริก ปลูกผัก และปลูกปอ ป่าเสื่อมสภาพไป เหลือสภาพเป็นเพียงป่าละเมาะ มีต้นไม้เล็ก ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2531 ชาวบ้านเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าอาลอ-โดนแบนไว้ทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง (สินี ช่วงจำ และคณะ, 2540) ตำบล นาดิมีพื้นที่ทั้งหมด 49,385 ไร่ หรือประมาณ 70 ตารางกิโลเมตร ปกครอง 17 หมู่บ้าน มีประชากร 13,794 คน ดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 จำนวนประชากรตำบลนาดิ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

หมู่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	จำนวนประชากร		รวม
			ชาย	หญิง	
1	บ้านนาดิ	279	568	608	1,176
2	บ้านโคกวัด	211	523	536	1,059
3	บ้านระกา	137	351	359	710
4	บ้านสำโรง	185	376	390	766
5	บ้านประดาด	130	317	326	643
6	บ้านโคกพระ	228	589	586	1,175
7	บ้านระไซร์	151	337	324	661
8	บ้านลุมพุก	212	458	451	909
9	บ้านด่าปูง	177	378	389	767
10	บ้านอาลอ	217	632	588	1,220
11	บ้านโดนออง	245	592	608	1,200
12	บ้านกระทมพรง	173	394	330	724
13	บ้านตาแฮม	92	182	202	384
14	บ้านสองชั้น	128	255	238	493
15	บ้านลำดวน	84	169	166	335
16	บ้านโคกอรุณ	161	404	397	801
17	บ้านประดาดคุ้มใต้	151	388	383	771
	รวม	2,961	6,913	6,881	13,794

แหล่งที่มา: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2550.

ป่าอาลอ-โดนแบนเป็นพื้นที่ทำเล มีเนื้อที่ประมาณ 670 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 10 บ้านอาลอ ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ อาณาเขตป่าอาลอ-โดนแบน

ทิศเหนือ	จดห้วยระวี
ทิศใต้	จดที่ทำการเกษตรของราษฎร
ทิศตะวันออก	จดที่ทำการเกษตรของราษฎร
ทิศตะวันตก	จดลำน้ำชี

คณะกรรมการพัฒนาป่าชุมชนตำบลนาดี (ม.ป.ป.) ได้ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับป่าอาลอ-โดนแบน ดังนี้

พ.ศ. 2527-2530 มีการรวมกันจัดทำแนวป้องกันไฟป่า และมีการออกกฎระเบียบป้องกันกการลักลอบตัดไม้ โดยมีการตั้งคณะกรรมการชาวบ้านขึ้นมาดูแลรักษาหากใครไม่เชื่อฟัง โดยมีการออกกฎใครตัดไม้ 1 ต้น ปรับเป็นเงิน 500 บาท และมีการแบ่งเงินค่าปรับให้กับราษฎรผู้นำจับ ผู้ใดพบเห็นการตัดไม้และมาแจ้งกับคณะกรรมการก็จะได้รับรางวัล

พ.ศ. 2531-2549 พื้นที่ป่ามีการฟื้นฟูตนเองตามธรรมชาติ และบางส่วน ราษฎรก็ช่วยกันดูแลรักษา ร่วมกันทำทางเดินในป่าเป็นแนวป้องกันไฟป่าจนสภาพป่างดงามเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

พ.ศ. 2541 ได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” จากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ภายหลังได้รับพระราชทานธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต” ทางคณะกรรมการดูแลรักษาป่า ได้ดำเนินการดูแลรักษาให้พื้นที่ป่ามีการฟื้นฟูตนเองตามธรรมชาติ และบางส่วน ราษฎรก็ช่วยกันดูแลรักษา ร่วมกันทำทางเดินในป่าเป็นแนวป้องกันไฟป่าจนสภาพป่างดงามทางคณะกรรมการได้ดำเนินการประสานการดำเนินการไปยังชุมชนใกล้เคียงที่มีป่าชุมชนในพื้นที่เพื่อรวมเป็นการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้รวมเป็นป่าชุมชนผืนเดียวกันโดยได้รับความร่วมมือจนสามารถรวมและขยายเขตการอนุรักษ์ขยายพื้นที่ทั้งหมด 3,450 ไร่ โดยส่วนที่ได้รับขยายเพิ่มเติมตามพื้นที่ดังนี้ บ้านอาลอ หมู่ 10 ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ บ้านโดนแบน หมู่ 10 ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่เดิม 670 ไร่ บ้านประทัดบุ หมู่ 5 ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม 550 ไร่ บ้านโดนออง หมู่ 11 ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม 600 ไร่ บ้านห้วยตะพาน หมู่ 5 ตำบลเพี้ยราม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม 800 ไร่ บ้านแสงพัน หมู่ 2 ตำบลลำดวน อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ พื้นที่ขยายเพิ่มจากเดิม 800 ไร่

การดูแลป่าชุมชน (กรมป่าไม้, 2546) กล่าวว่า ปัจจุบันมีหมู่บ้านที่ร่วมกันดูแลรักษาป่า คือ บ้านอาลอ หมู่ที่ 10 บ้านประทัดบุ หมู่ที่ 5 และบ้านโดนออง หมู่ที่ 11 สภาพตำบลนาดี ได้ออกคำสั่งที่ 03/2540 ลงวันที่ 1 เมษายน 2540 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน โดยให้คณะกรรมการ มีหน้าที่ในการกำหนดแผนบำรุง ดูแลรักษาป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน ควบคุมป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ตลอดจนประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับป่าพื้นบ้าน

อาหารชุมชน และประสานกับส่วนราชการต่าง สำหรับหน่วยงานราชการที่ให้คำปรึกษาแนะนำได้แก่
สำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์

รางวัลที่ได้รับจากการดูแลรักษาป่า

พ.ศ. 2540 ได้รับรางวัลตำบลที่อนุรักษ์ป่าไม้ดีเด่น โดยกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและ
สิ่งแวดล้อม

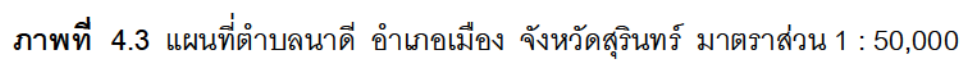
พ.ศ. 2540 ได้รับรางวัลโล่โครงการพัฒนาป่าชุมชนดีเด่น โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ. 2541 ได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิตจากพระบาทสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ

พ.ศ. 2542 ได้รับพระราชทานเข็มด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดีเด่นจากพระบาทสมเด็จพระ
นางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัลโล่ด้านอนุรักษ์ป่าพื้นบ้าน อาหารชุมชนดีเด่น โดยกรมป่าไม้ กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์

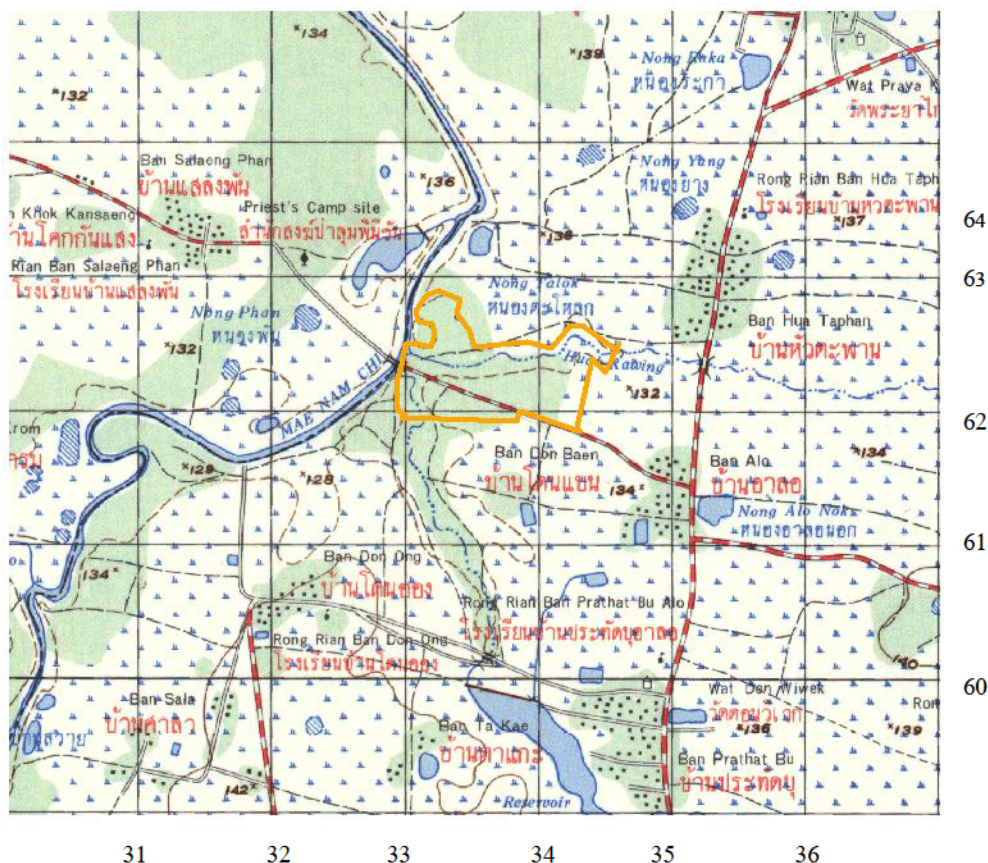
พ.ศ. 2546 ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 5 จาก พณฯ อนันต์ ปันยารชุน อดีต
นายกรัฐมนตรีและองคมนตรี

แหล่งที่มา: กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2551.

ระหว่าง 5639|| 48 P

แหล่งที่มา: สำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์, 2545: 3.

4.2 สังคมพืชสมุนไพรในป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน

จากการวางแผนศึกษาชั่วคราวเพื่อศึกษาชนิด ค่าตรรกะและความสำคัญของพันธุ์ไม้ และตรรกะ ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ปรากฏผลการศึกษาดังนี้

4.2.1 สภาพป่า ป่าอาลอ - โคนแบน

ป่าอาลอล-โดนแบน เป็นพื้นที่ทำเล มีเนื้อที่ประมาณ 670 ไร่ อยู่ติดลำน้ำชี ทำให้มีความแตกต่างกันเป็น 3 ป่าย่อย คือ ส่วนที่ติดลำน้ำชีมีความชื้นสูง อากาศเย็นมีความสูง 124 เมตรจากระดับน้ำทะเล พื้นดินเป็นแอ่งเนื่องจากการกระทำของน้ำบริเวณนี้จะถูกน้ำท่วมทุกปี เรียกบริเวณนี้ว่า ป่าบาง ลักษณะพันธุ์ไม้ที่พบเป็นพันธุ์ไม้ที่สามารถทนน้ำท่วมได้ เรือนยอดประสานกันจนแสงแดดส่อง

ไม่ถึงพื้น เช่น มะดัน จิกนา เฌียงพฺรํนางแอ กระเบา เป็นต้น พื้นที่ถัดจากป่าบุ่งมีความสูงขึ้นมาโดยมีความสูง 130 เมตรจากระดับน้ำทะเล เรียกบริเวณนี้ว่าป่าทาม พันธุ์ไม้ที่พบบริเวณนี้ ส่วนใหญ่เป็นไม้พุ่ม เรือนยอดไม่หนาแน่นทำให้แสงแดดส่องลงมายังพื้นดินได้เต็มที่พื้นดินจึงมีความแห้งกว่าป่าบุ่ง เนื่องจากป่าทามยังเป็นจุดที่น้ำสามารถท่วมถึงในฤดูน้ำหลากทำให้ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่มีอยู่น้อย พันธุ์ไม้ที่พบมากบริเวณนี้คือ หูลิง พลอง กางขี้มอด หมีเหม็น เป็นต้น และบริเวณที่เรียกว่าโคก ซึ่งสภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) มีไม้ป่าขึ้นกระจายทั่วพื้นที่ว่าง (Gap) โดยเฉพาะรอบ ๆ ห้วยระวีพบไม้ป่าขึ้นเป็นจำนวนมาก มีความสูงมากขึ้นจากป่าบุ่ง ป่าทาม คือมีความสูง 132 เมตรจากระดับน้ำทะเล น้ำจะท่วมถึงก็ต่อเมื่อเป็นช่วงที่มีปริมาณน้ำหลากมากผิดปกติ บริเวณนี้มีไม้ยืนต้นหลายชนิดขึ้นอยู่ เช่น พยอมยางเหียง มะค่าแต้ แสมสาร เป็นต้น

ป่าอालอ โคนแบน เป็นป่าที่เคยถูกทำลายมาก่อน ประมาณ ปี พ.ศ. 2490 มีการสัมปทานตัดไม้ในป่าเพื่อทำไม้หมอนรถไฟและพื้นรถไฟ ทำให้ต้นไม้ใหญ่ถูกตัดไปเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นเพียงป่าละเมาะ มีแต่ต้นไม้เล็ก ๆ ที่เหลืออยู่ ต่อมา ปี พ.ศ. 2531 ชาวบ้านเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าอาลอ โคนแบนไว้หลังจากนั้นป่าเริ่มมีการฟื้นตัว ในปัจจุบันป่าอาลอ โคนแบน มีสภาพป่าเป็นป่าขั้นรอง (Secondary Forest) ที่กำลังอยู่ในขั้นทดแทน (Succession) หากมีการป้องกันไฟป่าอย่างดี จะเข้าสู่สังคมป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่มีขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางที่ระดับอก (DBH) ไม่เกิน 20 เซนติเมตร จากการวางแผนศึกษาพบชนิดพันธุ์ไม้ทั้งหมด 72 ชนิด

ภาพที่ 4.5 ป่าบุ่ง

ภาพที่ 4.6 ป่าทาม

ภาพที่ 4.7 โคกหรือป่าดิบแล้ง

4.2.2 ค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้

เป็นค่าการแสดงผลของไม้แต่ละชนิดในส่วนที่สัมพันธ์กับไม้อื่น ๆ ในสังคมนั้น พันธุ์ไม้ที่มีค่าดัชนีความสำคัญสูงย่อมแสดงว่ามีการแสดงออกในสังคมนั้นได้ดี จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมมาโดยการหาความสัมพันธ์ ความหนาแน่นสัมพันธ์ และความเด่นสัมพันธ์ เพื่อนำมาหาค่าดัชนีความสำคัญของไม้ชนิดต่าง ๆ ของไม้ยืนต้น ที่สำรวจในแปลงขนาด 10x10 เมตร พบว่าพยอมเป็นพันธุ์ไม้เด่นที่สุด มีค่าดัชนีความสำคัญ ร้อยละ 61.738 พันธุ์ไม้เด่นรองลงมาที่มีค่าดัชนีความสำคัญมากกว่า 10 มีอยู่จำนวน 6 ชนิด ได้แก่ ยางเหียง (ร้อยละ 54.477) มะดัน (ร้อยละ 32.352) เจียงพรวงาญ (ร้อยละ 25.353) กระเบา (ร้อยละ 13.681) หมีเหม็น (ร้อยละ 11.011) และ กางขี้มอด (ร้อยละ 10.323) ส่วนพันธุ์ไม้ที่มีความเด่นน้อยที่สุด มีค่าดัชนีความสำคัญร้อยละ 1.832 มีอยู่ 1 ชนิด คือ เหมือดดง

ตารางที่ 4.3 ร้อยละความถี่สัมพันธ์ ความหนาแน่นสัมพันธ์ ความเด่นสัมพันธ์ และค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ ที่มีความโตวัดที่ระดับความสูงเพียงอกตั้งแต่ 4.5 เซนติเมตร ขึ้นไป บริเวณป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์	ความเด่นสัมพันธ์ (%)	ความหนาแน่นสัมพันธ์ (%)	ความถี่สัมพันธ์ (%)	ดัชนีความสำคัญ (%)
1	กล้วยค่าง	0.165	0.410	1.333	1.908
2	Unknown3	0.287	0.820	1.333	2.440
3	เจียงพรวงาญ	7.310	7.377	10.667	25.353
4	สนูล	0.119	0.410	1.333	1.862
5	Unknown4	0.850	0.820	1.333	3.003
6	ต้นพอง	1.470	2.049	4.000	7.519
7	แดง	0.154	0.410	1.333	1.897
8	ขี้เหล็ก	1.356	0.820	1.333	3.509
9	Unknown5	0.218	0.410	1.333	1.961
10	กระเบา	4.249	4.098	5.333	13.681
11	กระโดน	0.833	0.410	1.333	2.576
12	กระทุ่มโคก	0.176	0.410	1.333	1.919
13	กางขี้มอด	1.711	3.279	5.333	10.323

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์	ความเด่น สัมพัทธ์ (%)	ความ หนาแน่น สัมพัทธ์(%)	ความถี่ สัมพัทธ์ (%)	ดัชนี ความสำคัญ (%)
14	มะห้ำ	0.844	1.230	4.000	6.074
15	จิกนา	0.114	0.410	1.333	1.857
16	ชมพู่ทาม	0.668	1.639	4.000	6.308
17	หว้าขี้กวาง	0.097	0.410	1.333	1.840
18	ติ้วเกลี้ยง	0.594	1.639	2.667	4.900
19	ติ้วขาว	0.622	1.230	1.333	3.185
20	นนทรี	2.123	1.230	1.333	4.686
21	ฝ้ายน้ำ	0.093	0.410	1.333	1.836
22	เหมือดจี	0.944	2.049	5.333	8.326
23	พะยอม	31.705	18.033	12.000	61.738*
24	มะค่าแต้	2.757	2.869	1.333	6.959
25	มะดัน	9.806	17.213	5.333	32.352*
26	มะพอก	1.200	0.820	2.667	4.687
27	กำแพงเจ็ดชั้น	0.410	1.230	1.333	2.973
28	ยางเหียง	23.936	22.541	8.000	54.477*
29	ยางนา	0.658	0.410	1.333	2.401
30	รักขาว	0.187	0.410	1.333	1.930
31	เหมือดดง	0.088	0.410	1.333	1.832
32	หมีเหม็น	3.322	3.689	4.000	11.011
33	หว้า	0.935	0.410	1.333	2.678
	รวม	100.000	100.000	100.000	300.000

สำหรับไม้หนุ่ม (Sapling) ไม้พุ่ม (Shrub) ที่มีความสูงเกินกว่า 1.30 เมตร แต่มีเส้นผ่าศูนย์กลางระดับอกน้อยกว่า 4.5 เซนติเมตร จากศึกษาโดยการวางแปลงขนาด 4x4 เมตร ได้วิเคราะห์เปอร์เซ็นต์ความถี่สัมพัทธ์ ความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความเด่นสัมพัทธ์ เช่นเดียวกับไม้ยืนต้นพบว่า หูลิง เป็นพันธุ์ไม้เด่นที่สุด มีค่าดัชนีความสำคัญ ร้อยละ 96.594 พันธุ์ไม้เด่นรองลงมาคือ

ตรวจนี้ความสำคัญมากกว่า ร้อยละ 10 มีจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ เหยิงพรว้านางแอ (ร้อยละ 19.947) เหมือดจี (ร้อยละ 17.164) มะดัน (ร้อยละ 15.097) ฝ่ายน้ำ (ร้อยละ 15.070) ดิวเกลี้ยง (ร้อยละ 14.689) เสียว (ร้อยละ 12.535) และพยอม (ร้อยละ 12.461) สำหรับพันธุ์ไม้ที่มีค่าตรวจนี้ความสำคัญน้อยที่สุด เพียง ร้อยละ 2.150 มีจำนวน 2 ชนิด คือ มะค่าแต้ ลำดวน

ตารางที่ 4.4 ร้อยละความถี่สัมพัทธ์ ความหนาแน่นสัมพัทธ์ ความเด่นสัมพัทธ์ และค่าตรวจนี้
ความสำคัญของพันธุ์ไม้ ที่มีความโตวัดที่ระดับความสูงเพียงก้น้อยกว่า 4.5
เซนติเมตร บริเวณป่าอาลอ- โคนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์	ความเด่น สัมพัทธ์ (%)	ความ หนาแน่น สัมพัทธ์ (%)	ความถี่ สัมพัทธ์(%)	ตรวจนี้ ความสำคัญ(%)
1	กล้วยค่าง	2.116	4.000	1.446	7.562
2	พีพวน	1.587	4.000	2.141	7.729
3	โปรงกิว	1.587	4.000	1.625	7.212
4	สนูล	0.529	1.333	1.750	3.612
5	Unknown2	0.529	1.333	2.446	4.308
6	ตะไหล	0.529	1.333	0.614	2.477
7	เหยิงพรว้านางแอ	4.233	5.333	10.380	19.947
8	เสียว	10.582	1.333	0.620	12.535
9	กระเบา	1.587	2.667	2.293	6.547
11	มะห้ำ	0.529	1.333	1.065	2.928
12	ชมพู่ทาม	0.529	1.333	1.065	2.928
13	หว่าซี่กว้าง	0.529	1.333	0.337	2.199
14	กำแพงเจ็ดชั้น	2.116	2.667	1.467	6.250
15	ดิวเกลี้ยง	3.704	5.333	5.652	14.689
16	ฝ่ายน้ำ	4.762	6.667	3.641	15.070
17	ปอพราน	0.529	1.333	2.783	4.645
18	หมากว้อ	1.058	2.667	0.527	4.252
19	เหมือดจี	4.762	8.000	4.402	17.164

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์	ความเด่น สัมพัทธ์ (%)	ความ หนาแน่น สัมพัทธ์ (%)	ความถี่ สัมพัทธ์(%)	พรรณานี้ ความสำคัญ(%)
20	พยอม	3.704	5.333	3.424	12.461
21	มะค่าแต้	0.529	1.333	0.288	2.150
22	มะดัน	2.646	4.000	8.451	15.097
23	มะหาด	3.175	1.333	2.174	6.682
24	ยางเหียง	1.587	2.667	1.179	5.433
25	ลำดวน	0.529	1.333	0.288	2.150
26	หมีเหม็น	2.646	2.667	4.293	9.606
27	หว่า	2.116	2.667	2.989	7.772
28	หูลิง	41.270	22.667	32.658	96.594
	รวม	100.000	100.000	100.000	300.000

การศึกษาไม้พื้นล่าง (Undergrowth) ลูกไม้ (Seedling) โดยการวางแปลงศึกษาชั่วคราว ขนาด 1x1 เมตร วิเคราะห์ค่าความหนาแน่น ความถี่ พบว่า หญ้า มีความหนาแน่นมากที่สุด 12 ต้น ต่อตารางเมตร รองลงมา คือ ถอบแถบน้ำ มีความหนาแน่น 3.28 ต้นต่อตารางเมตร พันธุ์ไม้ที่มีความหนาแน่นน้อยที่สุด มีความหนาแน่นเพียง 0.04 ต้นต่อตารางเมตร มีจำนวน 7 ชนิด คือ ไปร่งิ้ว บะดองตึก เส้นหลังขาว โมกมัน กระต้อมหนู และช่อย สำหรับความถี่สามารถบอกการกระจายของพันธุ์ไม้ พบว่า ถอบแถบน้ำ มีค่าความถี่มากที่สุด ร้อยละ 44 รองลงมาคือกำแพงเจ็ดชั้น ร้อยละ 36 เสม็ดจี้ ร้อยละ 24 พันธุ์ไม้ที่มีการกระจายน้อยที่สุด เพียง ร้อยละ 4 มีจำนวน 13 ชนิด ได้แก่ ไปร่งิ้ว บะดองตึก Unknown1 เข็ม เข็มดอกเขียว เส้นหลังขาว เสี้ยว โพงพาง โมกมัน กระต้อมหนู ช่อย กันเกรา และหญ้า

ตารางที่ 4.5 ความหนาแน่น ความถี่ของไม้พื้นล่าง ลูกไม้ บริเวณป่าอาลอ- โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้	ความหนาแน่น (ต้นต่อตารางเมตร)	ความถี่ (%)
1	โปรงกัว	0.04	4
2	ตะไทร	0.56	8
3	บะดองตึก	0.04	4
4	เวอร์กะมอ	0.68	20
5	ถอบแถบน้ำ	3.28	44
6	Unknown1	0.20	4
7	เข็ม	0.56	4
8	เข็มดอกเขียว	0.12	4
9	เส้นหลังขาว	0.04	4
10	เสียว	0.36	4
11	โพงพาง	0.08	4
12	โมกมัน	0.04	4
13	กระท่อมหนู	0.04	4
14	ช่อย	0.04	4
15	กันเกรา	0.08	4
16	Unknow 4	0.16	8
17	กำแพงเจ็ดชั้น	0.48	36
18	เหมือดจี	1.04	24
19	พยอม	0.40	8
20	ยอเบี้ย	0.28	16
21	รสสุคนธ์	0.32	8
22	หญ้า	12.00	4
23	หญ้าแฝก	1.96	8
24	หูลิง	0.56	20
	รวม	23.36	252

4.2.3 ค่าดัชนีความหลากหลายของพันธุ์พืช

การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องของความหลากหลายของไม้ยืนต้นใช้สมการของ Shannon-Weiner พบว่าป่าอालอ โดนแบนซึ่งประกอบด้วยไม้ยืนต้น จำนวน 33 ชนิด มีค่าดัชนีความหลากหลายของพันธุ์พืชเท่ากับ 1.110 ซึ่งเป็นค่าที่ค่อนข้างน้อย แสดงให้เห็นว่าป่าอาลอ โดนแบนมีจำนวนพันธุ์พืชไม่มาก มีความแปรผันในเรื่องของพันธุ์พืชในเกณฑ์ต่ำ

4.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร

ในอดีตการสาธารณสุขของประเทศยังไม่เจริญเท่าที่ควร เมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยจึงใช้พืชสมุนไพรในการรักษา โดยการเข้าไปหาหมอยาท้องถิ่นให้ช่วยรักษาให้ หมอยาในอดีตจึงมีความสำคัญในชุมชนมาก ได้รับการยกย่องนับถือจากคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหมอยาท้องถิ่น จำนวน 5 คนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ นายเฉลิม ประสมศรี อายุ 56 ปี อยู่บ้านอาลอ ตำบลนาดี นายสมชาย สายแก้ว อายุ 56 ปี บ้านประตักนุ ตำบลนาดี นายเข้มมีแก้ว อายุ 73 ปี บ้านอาลอ ตำบลนาดี นายเอือก มีแก้ว อายุ 51 ปี บ้านอาลอ ตำบลนาดี และนางเดิน มีแก้ว อายุ 47 ปี บ้านอาลอ ตำบลนาดี มีรายละเอียดของผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

4.3.1 การศึกษาด้านการใช้พืชสมุนไพร

การศึกษาของหมอยานั้นได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว โดยพ่อเป็นหมอยาผู้มีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นเด็ก อายุประมาณ 7-10 ปี โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติ เมื่อเข้าไปในป่าพบต้นพืชสมุนไพรพ่อจะชี้ให้ดู พร้อมทั้งอธิบายสรรพคุณของพืชสมุนไพรให้ฟัง บางครั้งเรียนรู้จากการสังเกตขณะที่พ่อรักษาผู้ป่วย และจากการให้เป็นผู้ช่วยหุดหาพืชสมุนไพรมาใช้ในการเรียนนั้นหากใครคิดจะเรียนอย่างจริงจังจะต้องทำพิธีไหว้ครู เพื่อรำลึกถึงครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาพืชสมุนไพรให้ได้รู้ เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วย และตัวหมอจะต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม นอกจากเรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพรแล้วยังต้องรู้จักคาถาที่ใช้ในการปลุกเสกพืชสมุนไพรอีกด้วย เนื่องจากการรักษาของหมอยาท้องถิ่นนั้นมีการบริโภดพืชสมุนไพรเข้าไป การทาหรือพอกการอบไอน้ำ และการเป่ารักษาอาการเจ็บป่วย ผู้เรียนมีความรู้เรื่องการรักษาแล้วก็สามารถทดลองรักษาโรคให้ผู้ป่วยได้ โดยไม่ต้องมีการทดสอบความรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น

4.3.2 การเก็บพืชสมุนไพร

แหล่งเก็บพืชสมุนไพรที่สำคัญของชุมชน คือป่าอาลอ-โดนแบน เนื่องจากเป็นป่าที่อยู่ใกล้หมู่บ้านและเป็นแหล่งพืชสมุนไพร แต่บางครั้งต้องไปเก็บจากที่อื่นบ้าง การเก็บพืชสมุนไพรนั้นหมอยาบางคนต้องมีพิธีขอต้นสมุนไพรโดยการพูดเองตอบเอง เมื่อพบต้นพืชสมุนไพรที่ต้องการแล้วจะพูดกับ

ต้นนั้นเป็นภาษาเขมร เนื่องจากหมอยาส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์ไทยเขมร สรุปความว่า ได้ยินว่าพ่อรักษาโรคได้ดี ขอนำพืชสมุนไพรไปรักษาโรคให้ลูกหลานหน่อย ขอพ่อช่วยรักษาโรคให้ลูกหลานด้วย หรือหมอยาบางท่านจะใช้วิธีพูดกับต้นข้างเคียง นั่นคือเมื่อพบต้นพืชสมุนไพรที่ต้องการแล้วจะเด็ดใบไม้ของต้นที่ไม่ต้องการที่อยู่ข้าง ๆ แล้วรำลึกถึงครูอาจารย์ที่สั่งสอนการใช้พืชสมุนไพรแล้วพูดเองตอบเอง พ่อใช้ต้นที่ใช้ทำยาได้ไซ้ใหม่ได้ข่าวว่าสามารถรักษาโรคให้ลูกหลานได้หายเจ็บไซ้ แล้วตอบเองว่าไม่ใช่ ๆ ต้นที่อยู่ข้าง ๆ แล้วหมอยาย้ายมาอยู่หน้าต้นพืชสมุนไพร กล่าวต่ออีกว่าพ่อนี้เองได้ข่าวว่ารักษาโรคได้ ลูกหลานขอเก็บไปเป็นยารักษาโรคสักหน่อย หรือหมอยาบางคนก็ไม่ต้องกล่าวคำใดเลย เมื่อเจอต้นพืชสมุนไพรที่ต้องการ ทำการขุด หรือตัด ไปใช้ได้ทันที การเก็บพืชสมุนไพรชนิดใดนั้น ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปรักษาโรคใด หมอยาจะไปหาพืชสมุนไพรเมื่อมีคนเจ็บป่วยไปหาและให้ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยให้ พืชสมุนไพรที่ใช้ส่วนมากเป็นส่วนลำต้น แก่น และรากเมื่อเก็บพืชสมุนไพรมาแล้ว หมอยาจะทำการผ่าเอาเปลือกออกแล้วตากแดดให้แห้ง ยกเว้นยาบางตำหรับที่ต้องใช้สด ๆ ก็จะนำไปใช้เลย

ภาพที่ 4.8 พืชสมุนไพรที่ได้นำมาตากแดดให้แห้ง

4.3.3 การใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค หรือบำรุงร่างกาย

เมื่อมีผู้ป่วยไปหาหมอยาลำดับแรกคือการวินิจฉัยโรค โดยหมอยาจะใช้ประสบการณ์ที่เคยเห็นมา สำหรับวิธีการรักษามีอยู่ 4 วิธีด้วยกันคือ การทาหรือพอก การนำพืชสมุนไพรไปต้มดื่ม การอบไอน้ำที่ทำได้ง่าย ๆ โดยการนำพืชสมุนไพรใส่ในหม้อต้มให้เดือด แล้วเอาผ้าขาวชุบน้ำคลุมผู้ป่วยและหม้อยา เพื่อให้ผู้ป่วยได้สูดไอระเหยจากหม้อต้มยา และการเป่ารักษาอาการป่วย ควบคู่กับการใช้พืชสมุนไพร ซึ่งการเป่ารักษานั้นหมอยาจะมีพิธีกรรมก่อนรักษาคือผู้ป่วยจะจัดเทียนหนักให้หมอยา หมอยารับหนักไปเคี้ยวบริกรรมคาถา รำลึกถึงครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้การรักษาในครั้งนี้สำเร็จหายเจ็บป่วย แล้วหมอยาจะใช้น้ำหนักที่เคี้ยวเป่าที่บริเวณที่มีอาการเจ็บปวด และรอบ ๆ ตัวผู้ป่วยเป็นการปิดเป่าให้โรคออกไป จากการสัมภาษณ์นายสมชาย สายแก้ว กล่าวว่าได้ใช้วิธีการเป่ารักษาอาการบวมไม่ทราบสาเหตุ แก้วปวดเมื่อย มะเร็งระยะเริ่มต้น และอาการที่เกิดจากการโดนคุณไสย การจะใช้วิธีใดในการรักษานั้นขึ้นอยู่กับลักษณะอาการ และความถนัดของหมอยา การใช้พืชสมุนไพรใน

การรักษาโรคนั้น บางครั้งคนที่มีอาการป่วยแบบเดียวกัน แต่ใช้ยาตัวเดียวกันไม่ได้ผล ต้องเปลี่ยนไปใช้พืชตัวอื่นที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น ดูตามอาการของผู้ป่วย โรคที่รักษาส่วนใหญ่เป็นอาการผดผื่นแดง ซึ่งผู้ป่วยจะมีอาการอ่อนเพลียไม่เจริญอาหาร หมอยาจัดยาสมุนไพรให้ตามอาการ พืชสมุนไพรที่เก็บมาจากป่าเมื่อจะใช้เป็นยา หมอยาจะนำมาปลุกเสกด้วยคาถาปลุกด้วยยา เชื่อว่าจะทำให้การรักษาได้ผลยิ่งขึ้น แต่หมอยาบางท่านไม่ได้กระทำพิธีนี้ คือนำพืชสมุนไพรไปใช้ได้เลย ผู้ป่วยนำพืชสมุนไพรที่หมอยาให้ไปต้มดื่มรักษาอาการ เมื่อหายจากอาการเจ็บป่วย จะมีการกลับมาหาหมอยาแล้วไหว้ด้วยบายศรีใส่เงินตามศรัทธาเป็นค่ายกครู ซึ่งหมอยาไม่ได้เรียกร้องค่ารักษา

ภาพที่ 4.9 พืชสมุนไพรต้ม หรือยาหม้อ

4.3.4 สูตรยาที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ มีดังนี้

4.3.4.1 โรคอุสวัด พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นลำเต็ง

วิธีใช้ นำรากต้นลำเต็ง ฝนกับน้ำขาวข้าว ทาบริเวณที่เป็นแผลเนื่องจากโรคอุสวัด

4.3.4.2 โรคริดสีดวงทวาร พืชสมุนไพรที่ใช้ แก่นต้นสต็อกสดีธร มะพร้าว

วิธีใช้ นำแก่นต้นสต็อกสดีธร มาผ่าเอาเปลือกออก ตากแดดให้แห้ง จากนั้นต้มรวมกับน้ำมะพร้าวและเนื้อมะพร้าวสุก ต้มจนน้ำที่ต้มจนกว่าอาการจะบรรเทา

4.3.4.3 โรคไต พืชสมุนไพรที่ใช้ ลูกใต้ใบทั้งต้น ยอดยูคาลิปตัส กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำลูกใต้ใบทั้งต้น ยอดยูคาลิปตัส มัดด้วยด้ายดำ ใส่กระเทียม พริกไทย พอประมาณ ต้มกับน้ำสะอาด ต้มจนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.4 อาการผดผื่นแดง พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นเซอแต๊ะ

วิธีใช้ นำแก่น หรือรากที่ตากแดดแห้งแล้ว ต้มกับน้ำสะอาด ต้มจนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.5 อาการผดผื่นแดง พืชสมุนไพรที่ใช้ ยอดเถื่อน กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำแก่นยอดเถื่อน กระเทียม พริกไทย ต้มกับน้ำสะอาดต้มจนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.6 อาการผิวดำแดง พืชสมุนไพรที่ใช้ แก่นกระเบา แก่นกระจะ แก่นกระบาปรีย
แก่นฮังกูดดำ แก่นจะแกง แก่นประเปื่อย แก่นหูลิง กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำพืชสมุนไพรต้มรวมกันดื่มจนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.7 โรคอีสุกอีใส พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นเกลินเดีย กระชาย

วิธีใช้ นำแก่นต้นเกลินเดีย กระชาย แขน้ำ หรือน้ำที่ได้จากการแช่ทาผิวหนังที่มีตุ่ม
อีสุกอีใสขึ้น

4.3.4.8 โรคพยาธิ พืชสมุนไพรที่ใช้ มะเกลือ

วิธีใช้ นำผลมะเกลือตำใส่พริก กระเทียม เกลือ สามารถปรุงรสให้อร่อยได้ รับประทาน
เพื่อขับพยาธิ

4.3.4.9 โรคไข้จับสั่น พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นเล็งสา

วิธีใช้ นำรากต้มกับน้ำสะอาดดื่มจนกว่าอาการไข้จับสั่นจะหาย

4.3.4.10 โรคนิว พืชสมุนไพรที่ใช้ แก่นประดู่ แก่นปิ่นชะลี แก่เดาะเปย แก่นจลิด
กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำพืชสมุนไพรมาต้มรวมกัน ดื่มจนกว่าก้อนนิวสลายออกมากับน้ำปัสสาวะจึง
หยุดดื่ม

4.3.4.11 แก่พิษแมงมุม พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นกันตรุก มะนาว

วิธีใช้ ใช้รากต้นกันตรุก รากมะนาว ต้มรวมกันดื่มจนกว่าจะหาย

4.3.4.12 โรคตาขโมย พืชสมุนไพรที่ใช้ เปียนแด

วิธีใช้ นำเปลือกเปียนแดปิ้งไฟแล้วแช่น้ำ ให้เด็กที่เป็นตาขโมยดื่มรักษารักษาอาการ
ตาขโมย

4.3.4.13 เด็กปวดท้อง พืชสมุนไพรที่ใช้ ใบกระเพรา

วิธีใช้ นำใบกระเพรา ปูขาว ขยี้ด้วยกัน ทาที่ท้องเด็ก

4.3.4.14 โรคตาลในเด็ก พืชสมุนไพรที่ใช้ แก่นต้นอุหลอ แก่นต้นอาเนร

วิธีใช้ นำแก่นต้นอุหลอ และแก่นต้นอาเนรแช่น้ำ ดื่มน้ำที่แช่จนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.15 โรคตาลในเด็ก พืชสมุนไพรที่ใช้ อ้อยดำ หนาม

วิธีใช้ นำอ้อยดำอังไฟ คั้นน้ำ ใช้หมากฝนกับน้ำอ้อย ให้เด็กดื่ม

4.3.4.16 โรคกลากเกลื้อน พืชสมุนไพรที่ใช้ สะเมามสาด

วิธีใช้ นำสะเมามสาดทั้งต้น ขยี้ในน้ำปัสสาวะ ทาบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน

4.3.4.17 แก่ไข่ ไม่สบาย พืชสมุนไพรที่ใช้ หญ้าเจ้าชู้ กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำหญ้าเจ้าชู้ทั้งต้นพันด้วยด้ายดำ ใส่กระเทียม พริกไทย ต้มด้วยน้ำสะอาดดื่ม
แก้ไข้

4.3.4.18 โรคไข้ใน พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นสะแบง ต้นสิงช้าง

วิธีใช้ นำลำต้นผ่าซีก ต้มกับน้ำสะอาด ต้มจนกว่าจะหาย

4.3.4.19 รักษาแผลสด พืชสมุนไพรที่ใช้ ไม้

วิธีใช้ ฝนลำต้นไม้เฉพาะส่วนที่เป็นสีเขียว รวมกับกระดูกวัวหรือกระดูกควายที่ต้ม แล้วตากให้แห้งฝนให้เป็นผง นำผงไม้และผงกระดูกใส่ถ้วยเล็กน้อยพอเปียกพอกปิดที่แผลสด

4.3.4.20 หูเน่า พืชสมุนไพรที่ใช้ ดัอรกวาน

วิธีใช้ ตัดลำต้นของดัอรกวาน นำน้ำที่ไหลจากลำต้นหยอดในรูหูรักษาอาการหูเน่า

4.3.4.21 ขับน้ำนม พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นการเวก

วิธีใช้ ใช้น้ำลำต้นผ่าซีกต้มกับน้ำสะอาด สตรีหลังคลอดดื่มเพื่อให้มีน้ำนม

4.3.4.22 อาการตกเลือด พืชสมุนไพรที่ใช้ ต้นจะแกแสง อ้อยดำ

วิธีใช้ ใช้ราก ใบต้นจะแกแสง อ้อยดำ มัดด้วยด้ายดำ 3 จุด แล้วต้มกับน้ำสะอาด ต้มจนกว่าอาการจะดีขึ้น

4.3.4.23 ขับเลือด พืชสมุนไพรที่ใช้ แก่นลำดวน

วิธีใช้ นำแก่นต้นลำดวนที่ตากแห้งแล้ว ต้มกับน้ำสะอาดดื่มขับเลือด ขับน้ำคาวปลา

4.3.4.24 ขับเลือด ขับน้ำคาวปลา พืชสมุนไพรที่ใช้ กระทุ่มโคก กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำเปลือกกระทุ่มโคกใช้เฉพาะผงฝุ่นจากเปลือกใน ด้านที่ติดกับลำต้น ต้มกับกระเทียม พริกไทย ต้ม น้ำที่ต้มเพื่อขับเลือด ขับน้ำคาวปลา

4.3.4.25 ขับเลือด พืชสมุนไพรที่ใช้ ตะคร้อ มะขาม กระทุ่มโคก ไพล

วิธีใช้ นำลำต้นตะคร้อ มะขาม กระทุ่มบก ต้มรวมกับหัวไพล ให้สตรีหลังคลอดดื่มขับเลือด

4.3.4.26 ต้มบำรุงขณะอยู่ไฟ พืชสมุนไพรที่ใช้ มะขาม ตะคร้อ ตระเมง กระเบา ป๊อบ จูบ อ้อยดำ กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำลำต้น กิ่งมะขาม ตะคร้อ ตระเมง กระเบา ป๊อบ ลำต้นจูบ อ้อยดำ ต้มกับกระเทียม พริกไทย ให้สตรีอยู่ไฟต้มประมาณ 5 วัน

4.3.4.27 แก้กษัย พืชสมุนไพรที่ใช้ รากต้นปุงกี รากต้นตระนวมเบ้งโกย รากต้นบายกะดัง รากสะเมาตะเสีจ

วิธีใช้ ต้มรากสมุนไพรที่กล่าวมารวมกัน ต้มจะแก้ปวดเมื่อย แก้กษัย แก้อาการผิคล้ำแดงได้

4.3.4.28 แก้กษัย คลายเส้น พืชสมุนไพรที่ใช้ สะเมาตะเสีจ ตะลึงกะฮอม เคาะเวียย กระเทียม พริกไทย

วิธีใช้ นำรากสะเมาตะเสีจ ต้นตะลึงกะฮอม ต้นเคาะเวียย ต้มกับกระเทียม พริกไทย ต้มคลายเส้น แก้กษัย แก้ปวดเมื่อยร่างกาย

4.3.4.29 อาการปวดเมื่อย ฟิชสมุนไพรที่ใช้ ต้นตระเมง ต้นลำดวน กระเทียม
พริกไทย

วิธีใช้ ใช้ลำต้นผ่าซีก ต้มกับน้ำสะอาด ต้มแก้อาการปวดเมื่อย

4.3.4.30 บำรุงร่างกาย ฟิชสมุนไพรที่ใช้ มะตูม กล้วยน้ำว่า พริกไทย

วิธีใช้ นำผลมะตูม 3 ผล กล้วยน้ำว่า 1 หวี พริกไทย นึ่งแล้วบดด้วยกัน ทำเป็นแผ่น
ตากแดดให้แห้ง ตาให้เป็นผง เทน้ำผึ้งใส่ลงปั้นเป็นลูกกลอน รับประทานบำรุงร่างกาย เป็นยา
อายุวัฒนะ

ภาพที่ 4.10 ภูมิปัญญาท้องถิ่นรักษาโรคด้วยการเปา
ควบคู่กับการใช้พืชสมุนไพร

อย่างไรก็ตามความคิดเห็นของหมอยาที่มีต่อการรักษาด้วยพืชสมุนไพรนั้น ท่านเห็นว่าใน
ปัจจุบันการแพทย์ได้เจริญขึ้นมาก คนส่วนใหญ่หันไปรักษาด้วยการแพทย์แผนใหม่ บางครั้งรักษาไม่
ได้ผลจึงหันมาลองรักษาด้วยพืชสมุนไพร และก็ได้ผล แสดงว่าพืชสมุนไพรมีศักยภาพในการรักษาโรค
ได้ดี อยากให้คนในชุมชนยังคงรักษาด้วยพืชสมุนไพร เพราะเป็นการประหยัดเงิน และเป็นการรักษา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ไม่ให้สูญหาย

4.3.5 พืชสมุนไพรที่พบ

สูตรยาที่ศึกษามีการใช้พันธุ์ไม้จำนวน 55 ชนิด จากแหล่งต่าง ๆ รอบชุมชน ได้แก่ ป่าอาล-
โดนแบน พืชสมุนไพรที่ขึ้นตามธรรมชาติรอบหมู่บ้าน และพืชสมุนไพรที่ปลูกไว้ใช้ในบ้าน เป็นต้น จาก
การวางแผนศึกษาชั่วคราวพบพันธุ์ไม้ 14 ชนิด ที่ถูกใช้ในสูตรยาทั้ง 30 สูตร ได้แก่ กระเบา ฝายน้ำ หู
ลิง หญ้ายายเภา ยอเบี้ย ยางเหียง ไม้ รสสุคนธ์ ลำดวน กระทุ่มโคก เจียงพัวนางแอ หญ้าแฝก มะดัน
และตะลิ่งกะฮอม

4.3.6 ผลของการใช้พืชสมุนไพร

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคและบำรุงร่างกาย จำนวน 3 คน ดังนี้

4.3.6.1 ผู้สูงอายุที่มีการใช้พืชสมุนไพรเพื่อบำรุงร่างกายเป็นประจำทำให้มีร่างกายแข็งแรง ความจำดี ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำให้มีการใช้แรงงาน วันใดที่มีอาการเมื่อยล้ากล้ามเนื้อจะหาพืชสมุนไพรมาต้มน้ำดื่มคลายเส้น ยาที่ดื่มเป็นประจำคือ ยา 3 ตุ่ม ซึ่งมีส่วนประกอบของ ตุ่มกา ตุ่มดง และมะตูม เป็นยาที่มีรสขม มีสรรพคุณช่วยกระจายเส้นคลายเส้น ไม่จำเป็นต้องดื่มทุกวัน มีความพอใจในการใช้พืชสมุนไพรบำรุงร่างกายมาก เพราะใช้แล้วทำให้ร่างกายแข็งแรง

4.3.6.2 โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง อาการของโรค เหนื่อย อ่อนเพลีย ระดับน้ำตาลขึ้นสูง ความดันโลหิตสูง ไปตรวจโรคที่โรงพยาบาลเมื่อทราบว่าเป็นโรคเบาหวาน แล้วกลับมารักษาตัวที่บ้านไม่ยอมกินยาจากโรงพยาบาล แต่กินยาสมุนไพร โดยรักษากับนายเปี้ยน มีแก้ว (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ยาสมุนไพรที่ใช้ภาษาหมอยาเรียกว่ายาสุม เป็นการใช้พืชหลาย ๆ ชนิดใส่ต้มรวมกัน ต้มยาสมุนไพรมาเรื่อย ๆ ประมาณ 15 หม้อ ใช้เวลาประมาณ 1 ปี รักษาหายมาแล้ว 6 ปี ขณะรักษามีการไปตรวจระดับน้ำตาลในเลือดเป็นระยะ ๆ ซึ่งทางโรงพยาบาลแปลกใจอย่างยิ่ง เมื่อพบว่าระดับน้ำตาลเข้าสู่ระดับปกติอย่างรวดเร็ว ต่างจากการรักษาโรคเบาหวานปกติทั่วไปที่ใช้เวลารักษานาน การปฏิบัติตัวหลังการรักษาลดปริมาณข้าวหลักเลี่ยงอาหารที่มีรสหวาน มีความพึงพอใจในการรักษามาก ปัจจุบันใช้พืชสมุนไพรบ้างแต่เป็นสูตรบำรุงร่างกาย โดยใช้ใบย่านางแดง ปลูกไว้หลังบ้าน ตากแห้งนำมาต้มน้ำดื่มกับกระเทียม พริกไทยในน้ำสะอาดดื่มเป็นครั้งคราว การใช้ชีวิตในปัจจุบันปกติ

4.3.6.3 โรคบวมไม่ทราบสาเหตุ ตั้งแต่บริเวณแข้งลงมา มือขา ไม่สามารถเดินได้ ไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาล พบว่าเป็นโรคกระดูกเปราะ กระดูกบาง ปัจจุบันกำลังรักษาด้วยการกินยาจากโรงพยาบาล คู่กับการกินยาสุม และให้หมอยาทำหัตถการ คือนายสมชาย สายแก้ว เป่ารักษา เป่ามาแล้ว 1 เดือน เริ่มเดินได้แล้ว อาการบวมลดลง มีความพึงพอใจในการรักษามาก เป่าแล้วสบายใจ เพราะกลัวโดนคุณไสย

4.4 การใช้พืชสมุนไพรของประชาชน

การรวบรวมข้อมูลจากตัวอย่างคือ ประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 100 ราย พบว่า ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเป็น ดังตาราง 4.6

ตารางที่ 4.6 ตารางสรุปข้อมูลเชิงพรรณนาจากการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ประเด็นที่ศึกษา	จำนวนผู้ให้ข้อมูล	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย
1. เพศ	100		
1.1 เพศชาย		31	
1.2 เพศหญิง		69	
2. อายุเฉลี่ย (ปี)			50.05
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด	100		
3.1 ไม่ได้เรียน		6	
3.2 ประถมศึกษา		68	
3.3 มัธยมศึกษาตอนต้น		13	
3.4 มัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช.		6	
3.5 อนุปริญญาหรือปวส.		1	
3.6 ปริญญาตรี		6	
4. อาชีพหลัก	100		
4.1 ทำนา		69	
4.2 รับจ้างทั่วไป		9	
4.3 รับราชการ		3	
4.4 ค้าขาย		12	
4.5 อื่นๆ		7	
5. อาชีพรอง	100		
5.1 ไม่มี		45	
5.2 รับจ้างทั่วไป		15	
5.3 ค้าขาย		9	
5.4 อื่นๆ		31	
6. รายได้ครัวเรือนเฉลี่ย (บาท)	100		49,060
7. กลุ่มชาติพันธุ์	100		
7.1 ไทยเขมร		89	
7.2 ไทยส่วย		8	
7.3 ไทยลาว		2	
7.4 ไทย		1	
8. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน เฉลี่ย (ปี)	100		37.75
9. ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีอนามัย เฉลี่ย (กิโลเมตร)	100		4

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ประเด็นที่ศึกษา	จำนวนผู้ให้ข้อมูล	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย
10. ระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ- โดนแบน เฉลี่ย (กิโลเมตร)	100		6.7
11. การเก็บหาของป่าในป่าอาลอ- โดนแบน	100		
11.1 เคยเก็บ		34	
11.2 ไม่เคยเก็บ		66	
12. เก็บสมุนไพรด้วย	34		
12.1 เก็บ		19	
12.2 ไม่เก็บ		15	
13. ความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบน	34		
13.1 1 ครั้งต่อสัปดาห์		1	
13.2 1 ครั้งต่อเดือน		2	
13.3 1 ครั้งต่อ 3 เดือน		12	
13.4 1 ครั้งต่อ 6 เดือน		19	
13.5 อื่นๆ		1	
14. ความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับ ความเจ็บป่วยและพืชสมุนไพร	100		
14.1 เชื่อน้อย		16	
14.2 เชื่อปานกลาง		43	
14.3 เชื่อมาก		41	
15. การเลือกใช้พืชสมุนไพร	100		
15.1 ไม่ใช้		27	
15.2 ใช้เมื่อเจ็บป่วยเล็กน้อย		52	
15.3 ใช้เมื่อป่วยหนัก		1	
15.4 ใช้ทุกครั้งที่เจ็บป่วย		5	
15.5 อื่นๆ		15	
16. แหล่งที่มาของพืชสมุนไพร	73		
16.1 ป่าอาลอ-โดนแบน		21	
16.2 ปลูกเองบริเวณบ้าน		14	
16.3 หาซื้อจากตลาด		8	
16.4 หมอยาท้องถิ่น		23	
16.5 อื่นๆ		7	

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ประเด็นที่ศึกษา	จำนวนผู้ให้ข้อมูล	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย
17. ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้	73		
17.1 ราก		67	
17.2 ลำต้น		55	
17.3 เปลือก		28	
17.4 แก่น		18	
17.5 ใบ		18	
17.6 ดอก		3	
17.7 ผล		2	
17.8 กิ่ง		11	
18. การใช้พืชสมุนไพร	100		
18.1 ใช้น้อย		16	
18.2 ใช้อย่างกลาง		59	
18.3 ใช้มาก		25	

4.4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 69 ราย คิดเป็นร้อยละ 69 รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 31 ราย คิดเป็นร้อยละ 31 มีอายุเฉลี่ย 50.05 ปี วุฒิการศึกษาสูงสุด ส่วนใหญ่ ชั้นประถมศึกษา จำนวน 68 ราย คิดเป็นร้อยละ 68 รองลงมา คือ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 13 ราย คิดเป็นร้อยละ 13 ไม่ได้เรียนหนังสือ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพ และปริญญาตรี วุฒิการศึกษาละ 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 6 อนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1 กลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ทำนา จำนวน 69 ราย คิดเป็นร้อยละ 69 รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 12 รับจ้างทั่วไป จำนวน 9 ราย รับราชการ จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 3 และอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ขับรถรับจ้าง ลูกจ้างของรัฐ ช่างจักรเย็บผ้า ครูสอนพิเศษ และนักเรียน จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 7 อาชีพรองของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรอง จำนวน 45 ราย คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ เกษตรกรรม เลี้ยงวัวเนื้อ ขับรถรับจ้างนวดข้าว รับเหมาก่อสร้าง ทอผ้า เย็บผ้า และทำนา จำนวน 31 ราย คิดเป็นร้อยละ 31 รับจ้างทั่วไป จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 15 ค้าขาย จำนวน 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 9 โดยมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย เป็นเงิน 49,060 บาทต่อปี กลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทยเขมร จำนวน 89 ราย คิดเป็นร้อยละ 89 รองลงมาได้แก่ กลุ่มไทยส่วย จำนวน 8 ราย คิด

เป็นร้อยละ 8 กลุ่มไทยลาว 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 2 กลุ่มไทย จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1 กลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ย เท่ากับ 37.75 ปี มีระยะห่างจากบ้านถึงสถานีอนามัย เป็นระยะทางเฉลี่ย 4 กิโลเมตร ระยะทางจากบ้านไปยังป่าอาลอ-โดนแบนเฉลี่ย 6.6 กิโลเมตร

4.4.2 การใช้ประโยชน์จากป่าอาลอ-โดนแบน

จากการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยเข้าไปเก็บหาของป่า จำนวน 66 ราย คิดเป็นร้อยละ 66 และเคยเข้าไปเก็บหาของป่า จำนวน 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 34 ในการเข้าไปเก็บหาของป่านั้นได้เก็บพืชสมุนไพรมาใช้ จำนวน 19 ราย คิดเป็นร้อยละ 19 ไม่ได้เก็บพืชสมุนไพร 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 15 พืชสมุนไพรที่กลุ่มตัวอย่างเก็บมาใช้บ่อยคือ กระเบา กระทุ่มบก ลำดวน เป็นต้น ความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบน ส่วนใหญ่เข้า 1 ครั้งต่อ 6 เดือน จำนวน 19 ราย คิดเป็นร้อยละ 19 รองลงมาเข้า 1 ครั้งต่อ 3 เดือน จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 12 เข้าป่า 1 ครั้งต่อเดือน จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 2 เข้าป่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1 ความถี่ในการอื่น ๆ 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1

4.4.3 ความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับความเจ็บป่วยและพืชสมุนไพร

แบ่งระดับความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับความเจ็บป่วยและพืชสมุนไพร เป็น 3 ระดับ คือ ระดับน้อย (0-3 คะแนน) ระดับปานกลาง (4-6 คะแนน) และระดับมาก (7-9 คะแนน) ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความเชื่อระดับปานกลาง จำนวน 43 ราย คิดเป็นร้อยละ 43 รองลงมาเชื่อระดับมาก จำนวน 41 ราย คิดเป็นร้อยละ 41 และเชื่อระดับน้อย จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 16

4.4.4 การเลือกใช้พืชสมุนไพร

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้พืชสมุนไพรเมื่อเจ็บป่วยเล็กน้อย จำนวน 52 ราย คิดเป็น 52 รองลงมาไม่ใช้พืชสมุนไพร จำนวน 27 ราย คิดเป็นร้อยละ 27 ใช้เมื่อเหตุกาณ์อื่น ๆ ได้แก่ อยู่ไฟ และบำรุงร่างกาย จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 15 ใช้พืชสมุนไพรทุกครั้งที่เจ็บป่วย จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 5 ใช้พืชสมุนไพรเมื่อป่วยหนักรักษาที่โรงพยาบาลไม่หาย จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1 แหล่งที่มาของพืชสมุนไพร พบว่า ส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างได้จากหมอยาท้องถิ่น จำนวน 23 ราย คิดเป็นร้อยละ 23 จากป่าอาลอ-โดนแบน จำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 21 จากที่ปลูกบริเวณบ้าน จำนวน 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 14 จากตลาด 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 8 จากที่อื่น ได้แก่ ป่าแห่งอื่น มีคนต่างถิ่นนำมาขาย และซื้อชาวบ้าน จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 7 ตำแหน่งของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ใช้ส่วนราก จำนวน 67 ราย คิดเป็นร้อยละ 67 รองลงมาใช้ส่วนลำต้น จำนวน 55 ราย คิดเป็นร้อยละ 55 ใช้เปลือก จำนวน 28 ราย คิดเป็นร้อยละ 28 ใช้แก่น จำนวน 18

ราย คิดเป็นร้อยละ 18 ใช้ใบ จำนวน 18 ราย คิดเป็นร้อยละ 18 ใช้กิ่ง จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 11 ใช้ดอก จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 3 ใช้ผล จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 2

4.4.5 ระดับการใช้พืชสมุนไพร

แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับน้อย (0-5 คะแนน) ระดับปานกลาง (6-10 คะแนน) และระดับมาก (11-15 คะแนน) ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้พืชสมุนไพรในระดับปานกลาง จำนวน 59 ราย คิดเป็นร้อยละ 59 รองลงมาใช้พืชสมุนไพรในระดับมาก จำนวน 25 ราย คิดเป็นร้อยละ 25 และใช้พืชสมุนไพรในระดับน้อย จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 16

4.4.6 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

4.4.6.1 ข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรป่าอาลอ โคนแบนให้ช่วยกันรักษาป่าไว้ ไม่ตัดต้นไม้ ไม่ขุดรากต้นพืชสมุนไพรมากเกินไป ปลุกต้นพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้น ให้ผู้มีความรู้ด้านการปลูกพืชแนะนำวิธีการปลูกพืชสมุนไพร เพราะชาวบ้านบางคนอยากปลูก แต่ไม่ทราบวิธีการปลูก แนะนำให้ปลูกพืชสมุนไพรไว้ในครัวเรือนเพื่อใช้ยามจำเป็น ทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้ช่วยกันรักษาป่า

4.4.6.2 ข้อเสนอแนะในการทำให้ประชาชนหันมานิยมใช้พืชสมุนไพรในท้องถิ่น จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่นแก่ชาวบ้าน มีการประชาสัมพันธ์จูงใจให้ชาวบ้านใช้พืชสมุนไพรท้องถิ่น ประโยชน์ให้น่ารับประทาน ส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้ยาสมุนไพร เมื่อใช้ได้ผลแล้วคนจะมีความนิยมมากขึ้น ให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน ส่วนผู้ใหญ่ทำใบปลิวสรรพคุณของพืชสมุนไพรแจก

4.5 การทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐานในการศึกษานี้ใช้ Chi-square Test เพื่อทดสอบความเป็นอิสระของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ผลการทดสอบสมมติฐานเป็น ดังนี้

4.5.1 สมมติฐานที่ 1 เพศ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเพศ กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 เพศกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

เพศ	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ชาย	6	17	8	31
หญิง	10	42	17	69
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 0.460 Significance = 0.795 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.795 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.2 สมมติฐานที่ 2 อายุ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 อายุกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

อายุ	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
<30	1	9	3	13
30-55	12	25	14	51
56-75	2	17	7	26
>75	1	8	1	10
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 6.813 Significance = 0.338 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.338 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่าอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.3 สมมติฐานที่ 3 การศึกษา มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 การศึกษากับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

วุฒิการศึกษา	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ไม่ได้เรียน	0	5	1	6
ประถมศึกษา	10	40	18	68
มัธยมต้น	3	8	2	13
มัธยมปลาย/ปวช.	1	2	3	6
อนุปริญญา/ปวส.	1	0	0	1
ปริญญาตรี	1	4	1	6
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 10.411 Significance = 0.405 α = 0.05

จากค่า Sig. = 0.405 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่า การศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.4 สมมติฐานที่ 4 อาชีพหลัก มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพหลักกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 อาชีพหลักกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

อาชีพหลัก	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ทำนา	10	42	17	69
รับจ้างทั่วไป	2	3	4	9
รับราชการ	1	2	0	3
ค้าขาย	3	7	2	12
อื่นๆ	0	5	2	7
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 6.350 Significance = 0.608 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.608 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่าอาชีพหลักไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.5 สมมติฐานที่ 5 รายได้ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 รายได้กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

รายได้ (บาท)	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
<20,000	4	12	3	19
20,000-40,000	7	26	12	45
40,001-60,0000	7	6	13	26
>60,000	5	14	4	23

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

รายได้ (บาท)	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 6.556 Significance = 0.364 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.364 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่ารายได้
ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.6 สมมติฐานที่ 6 กลุ่มชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับการใช้
พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 กลุ่มชาติพันธุ์กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มชาติพันธุ์	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ไทยเขมร	14	54	21	89
ไทยส่วย	0	5	3	8
ไทยลาว	1	0	1	2
ไทย	1	0	0	1
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 10.288 Significance = 0.113 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.113 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่ากลุ่ม
ชาติพันธุ์ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.7 สมมติฐานที่ 7 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน (ปี)	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
<25	3	18	4	25
25-45	9	21	13	43
46-65	4	12	6	22
>65	16	59	25	100

Chi-square = 6.285 Significance = 0.392 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.392 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่า ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.8 สมมติฐานที่ 8 ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีนอนามัย/โรงพยาบาล มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระยะห่างจากบ้านถึงสถานีนอนามัยกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีนานามัยกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระยะห่างจากบ้าน ถึงสถานีนานามัย (กิโลเมตร)	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
<3.5	8	36	16	60
3.5-6.5	3	10	6	19
>6.5	5	13	3	21
รวม	16	59	16	100

Chi-square = 2.598 Significance = 0.627 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.627 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่า ระยะห่างจากบ้านถึงสถานีนานามัยไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.9 สมมติฐานที่ 9 ความเชื่อในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในท้องถิ่นกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 ความเชื่อในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระดับความเชื่อในท้องถิ่น	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
เชื่อเล็กน้อย	2	11	3	16
เชื่อปานกลาง	13	21	9	43
เชื่อมาก	1	27	13	41

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ระดับความเชื่อในท้องถิ่น	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 12.889 Significance = 0.012 α = 0.05

จากค่า Sig. = 0.012 เป็นค่าที่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงยอมรับสมมติฐาน สรุปได้ว่าความเชื่อในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

4.5.10 สมมติฐานที่ 10 ความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบนกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 ความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบนกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบน	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
1 ครั้ง/สัปดาห์	0	1	0	1
1 ครั้ง/เดือน	0	1	1	2
1 ครั้ง/ 3 เดือน	0	3	7	10
1 ครั้ง/ 6 เดือน	2	9	8	19
อื่นๆ	0	1	0	1
รวม	2	15	16	33

Chi-square = 5.418 Significance = 0.712 α = 0.05

จากค่า Sig. = 0.712 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่าความถี่ในการเข้าป่าอาลอ-โดนแบนไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.5.11 สมมติฐานที่ 11 ระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบน มีความสัมพันธ์ต่อการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

จากการทดสอบ Pearson Chi-square เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบนกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี แสดงผล ดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 ระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบนกับการใช้พืชสมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ระยะห่างจากบ้าน ถึงป่าอาลอ-โดนแบน (กิโลเมตร)	ระดับการใช้พืชสมุนไพร			รวม
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
<3.5	3	20	8	31
3.5-6.5	6	15	10	31
>6.5	7	24	7	38
รวม	16	59	25	100

Chi-square = 3.314 Significance = 0.507 $\alpha = 0.05$

จากค่า Sig. = 0.507 เป็นค่าที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐาน สรุปได้ว่าระยะห่างจากบ้านถึงป่าอาลอ-โดนแบนไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้สมุนไพรของประชาชน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

4.6 แนวทางการจัดการป่าอาลอ-โดนแบน เพื่อความยั่งยืน

4.6.1 การจัดการของชุมชน

ป่าอาลอ โดนแบนเป็นป่าที่เคยถูกทำลายมาก่อน เพิ่งได้รับการอนุรักษ์โดยชุมชนเมื่อ ปี พ.ศ. 2531 จากความหลากหลายชีวภาพที่มีสูง ในอนาคตหากปล่อยให้ป่าฟื้นตัว ป่าผืนนี้จะยังประโยชน์ให้

ชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ต้องใช้เวลาลายปี เป็นสิ่งที่คนในชุมชนเข้าใจดี จึงตั้งคณะกรรมการดูแลรักษา ป่าอาลอ-โดนแบน จำนวน 19 คน มีรายชื่อ ดังนี้ นายเอือก มีแก้ว นายสำเร็จ ไร่ดำ นายสำเร็จ มีแก้ว นายเฉลิม ประสมศรี นายสมบัติ บุตรดี นายดี ศรีสุข นายอ่อนศรี เจริญผล นายประสิทธิ์ ไร่ดำ นายเหียน สมบูรณ์ นายสมพร สุรินทร์งาม นายวินัย พิมพ์กร นายจำนงค์ บุรณ์เจริญ นางวันเพ็ญ สายแก้ว นางอำไพ บุรณ์เจริญ นายวาสนา สมานสุข นายชวน สารพล นายสุพจน์ มีแก้ว นายดาวน้อย เปล่งปลั่งศรี และนางแพง บุตรดี คณะกรรมการพัฒนาป่าชุมชนตำบลนาดี ได้กำหนดข้อบังคับการอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน ดังนี้

- 4.6.1.1 ไม่ทำลายป่าเพื่อสร้างป่าให้เจริญงอกงาม
- 4.6.1.2 ช่วยกันฟื้นฟูป่าเพิ่มเติมและถาวรแบบยั่งยืน
- 4.6.1.3 ทำแนวเขตป่าอนุรักษ์ชัดเจน
- 4.6.1.4 จัดทำแนวป้องกันไฟป่า
- 4.6.1.5 ผู้ใดฝ่าฝืนตัดป่า ทำลายป่า ถูกปรับตั้งแต่ 500 บาท
- 4.6.1.6 ให้รางวัลผู้ที่พบเห็นการตัดไม้ทำลายป่า
- 4.6.1.7 แต่งตั้งคณะกรรมการระดับตำบลและระดับหมู่บ้านดูแลรักษาป่าชัดเจน
- 4.6.1.8 ถ้ามีกิจกรรมใด ๆ เกี่ยวข้องกับป่าต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการพิทักษ์

ป่า ก่อนทุกครั้ง

- 4.6.1.9 เจ้าหน้าที่ ทส.ปช. ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบและดูแลป่าแห่งนี้โดยตรง

การกระทำผิดข้อบังคับนี้ ถ้าเป็นการกระทำผิดครั้งแรก คณะกรรมการจะทำการตักเตือน แต่ถ้ายังกระทำผิดเป็นครั้งที่ 2 คณะกรรมการจะดำเนินการต่อโดยการจับกุม ส่งตำรวจเพื่อรับโทษต่อไป นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนรักและหวงแหนป่าผืนนี้ โดยการจัดกิจกรรมปลูกป่า สร้างแนวป้องกันไฟ กิจกรรมรับประทานอาหารร่วมกันในป่า ในวันสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 5 ธันวาคม วันแม่แห่งชาติ 12 สิงหาคม วันมาฆบูชา เป็นต้น สำหรับการปลูกฝังจิตสำนึกในเยาวชนทางโรงเรียนบ้านประตูปาลอ ได้จัดการเรียนการสอนเรื่องพืชสมุนไพรพื้นบ้านให้นักเรียนตั้งแต่ชั้น ป.1 ถึง ป.6 เข้าไปศึกษาในป่าอาลอ โดนแบน ทุกวันศุกร์ เป็นเวลา 2 ชั่วโมง ตลอดภาคการศึกษา ในอนาคตคณะกรรมการป่าชุมชนมีแผนการจะพัฒนาป่าผืนนี้เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติของอนุชนรุ่นหลัง และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าอาลอ โดนแบนนั้นไม่พบปัญหามากนัก เพราะได้รับความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเป็นอย่างดี ทุกคนให้ความสำคัญกับป่าผืนนี้ อยากรักษาเอาไว้คู่ชุมชน แต่มีคนนอกถิ่นแอบลักลอบตัดไม้ในป่า ซึ่งยากต่อการจับกุม นอกจากนี้ยังพบว่ามีคนนำขยะมากทิ้งริมป่าอาลอ โดนแบน ก่อให้เกิดทัศนอุจาด

4.6.2 แนวทางการจัดการเพื่ออนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมุนไพร

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าป่าอาลอ-โดนแบนเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของ ชุมชน โดยเฉพาะเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพร สูตรยาที่รวบรวมมาได้ถึง 30 สูตรบ่งบอกถึงความมีภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพร ล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดกันมายาวนาน แต่สูตรยาเหล่านี้จะใช้ไม่ได้เลยหากหาวัตถุดิบคือพืชสมุนไพรมาใช้ไม่ได้ แนวทางการจัดการเพื่ออนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมุนไพร มีดังนี้

4.6.2.1 การรักษาพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากป่าอาลอ-โดนแบนเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตมากมายที่สำคัญของชุมชน การรักษาพื้นที่ป่าไว้ได้จะเป็นการเพิ่มต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน เป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้กับประเทศ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ป่าไม่มีอยู่ 33% ของพื้นที่ประเทศ ทั้งที่ระดับสมดุลง่ายที่ 40% ของพื้นที่ประเทศ สามารถใช้หลักการอนุรักษ์วิทยา 3 หลักการ (เกษม จันทรอังกูร, 2536) คือ 1) การใช้ต้องสมเหตุสมผล (Rational Use) หรือใช้อย่างฉลาด (Wise Use) ต้องมีศิลปะในการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) คือ มีประสิทธิภาพสูงเหมาะสมต่อทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ 2) สงวนของที่หายาก 3) การทำนุและฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรม

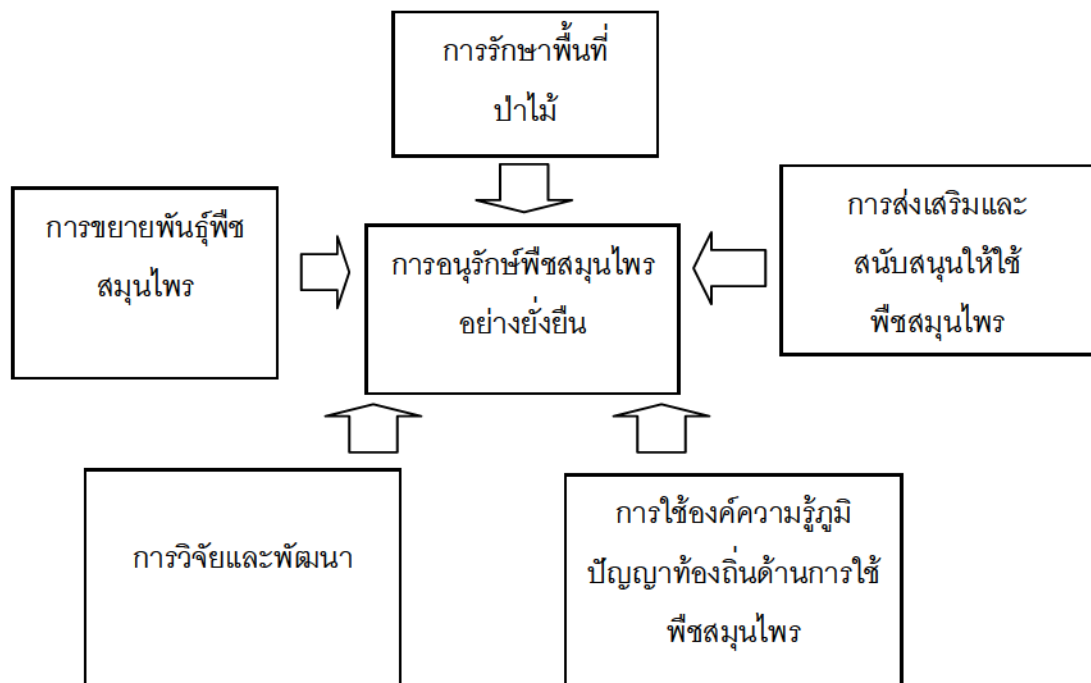
การที่คณะกรรมการดูแลรักษาป่าอาลอ-โดนแบน มีข้อบังคับเพื่อป้องกันการทำลายป่านับเป็นสิ่งที่ดี ที่จะช่วยให้การอนุรักษ์ป่าอาลอ-โดนแบนเป็นรูปธรรม แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือการที่ทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรักษาป่า ช่วยกันเป็นหูเป็นตา สอดส่อง ไม่ให้ใครมาลักลอบตัดไม้ทำลายป่าได้ ป่าอาลอ-โดนแบนจะใช้เวลาฟื้นฟูตัวเองเป็นป่าที่สมบูรณ์ในที่สุด

4.6.2.2 การวิจัย และพัฒนา (Research and Development) การที่จะอนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมุนไพรให้ยั่งยืนนั้น ต้องส่งเสริมการวิจัย และพัฒนา เพราะการอนุรักษ์หมายถึงการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด หรือใช้อย่างสมเหตุสมผล พืชสมุนไพรจัดเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วไม่หมดไป (Non-Exhausting Natural Resource) สามารถใช้ให้ยั่งยืนได้ มีปัญหามากมายที่ยังไม่ได้รับการศึกษาวิธีแก้ไข เช่น ทำอย่างไรให้สามารถนำพืชสมุนไพรที่อยู่ในป่า สามารถเจริญเติบโตนอกพื้นที่ป่าได้ ยาสมุนไพรพื้นบ้านประกอบด้วยสารเคมีอะไรบ้างจึงสามารถรักษาโรคได้ หากจะแปรรูปหรือสกัดยาจากพืชสมุนไพรต้องทำอย่างไร เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาทำให้ได้รับคำตอบ คำตอบนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

4.6.2.3 การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร จากการศึกษาศิลปะการปลูกป่าอาลอ-โดนแบน มี พันธุ์ไม้ 14 ชนิด จาก 30 สูตรยา พืชที่ทรงคุณค่าเหล่านี้ ควรที่จะขยายพันธุ์ให้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหากในอนาคตสามารถผลิตยาจากพืชเหล่านี้ได้ จะโอกาสให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มจากการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตยา ยังมีการปลูกกันมาก แนวโน้มที่พืชสมุนไพรจะสูญพันธุ์ก็น้อยลง

4.6.2.4 องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนคลังปัญญาที่อยู่ในตัวบุคคลที่เป็นหมอยาท้องถิ่น ควรมีการนำความรู้ที่มีอยู่ในตัวหมอยาท้องถิ่นมาเขียนบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้จึงจะไม่สูญหายไป และติดต่อประสานงานกับสถานีนามัยหรือโรงพยาบาล เพื่อปรับปรุงนำไปใช้จริง เป็นทางเลือกหนึ่งให้คนได้เลือกรักษา องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรก็จะไม่สูญหายไป

4.6.2.5 การส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้พืชสมุนไพร ภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพรของชุมชนได้รับการถ่ายทอดมาเป็นเวลาช้านาน นับเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า ควรได้รับการสืบทอดต่อไปยังคนรุ่นหลัง โดยการให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ถึงชนิดของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น การใช้พืชสมุนไพร นอกจากนี้การจัดอบรม ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านหันมาใช้พืชสมุนไพรในท้องถิ่น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย เป็นการใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อนาคตหากมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ป่าอาลอ-โดนแบน อาจจัดสาธิตการรักษาโรคโดยวิธีพื้นบ้านให้นักท่องเที่ยวได้ชม เช่น การเป่า การต้มยาต้ม ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับคนต่างถิ่น ส่งผลให้ความนิยมใช้พืชสมุนไพรมีมากขึ้น

ภาพที่ 4.11 แนวทางการจัดการเพื่ออนุรักษ์พืชสมุนไพรป่าอาลอ-โดนแบน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยอาศัยแนวทางการศึกษา 4 รูปแบบคือ การศึกษาจากแหล่งทุติยภูมิ การวางแผนชั่วคราวศึกษาสังคมพืช การสัมภาษณ์เชิงลึกหมอยาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคและบำรุงร่างกาย และการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้พืชสมุนไพรจากประชาชนทั่วไปในตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 100 ราย ซึ่งได้มีการนำเสนอผลการศึกษาในบทที่ผ่านมา ผู้ศึกษาขอสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ โดยแบ่งการนำเสนอดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ป่าอาลอ-โดนแบน เป็นป่าชั้นรอง (Secondary Forest) มีความแตกต่างกัน 3 ระบบนิเวศย่อยคือ ป่าบุ่ง ป่าทาม และป่าดิบแล้ง พันธุ์ไม้ที่สำรวจพบ มี 72 ชนิด ถูกใช้เป็นพืชสมุนไพร 14 ชนิด จาก 55 ชนิดใน 30 สัตว์ยา การศึกษาไม้ยืนต้นพบว่าพยอมเป็นพันธุ์ไม้เด่นที่สุด มีค่าดัชนีความสำคัญ 61.738 % รองลงมา ได้แก่ ยางเหียง (54.477%) มะดัน (32.352%) เชียงพรวงนางแอ (23.353%) กระเบา (13.681%) หมี่เหม็น (11.011%) และกางขี้มอด (10.323%) การศึกษาไม้หนุ่ม ไม้พุ่ม พบว่าหูลิง เป็นพันธุ์ไม้เด่นที่สุด มีค่าดัชนีความสำคัญ 96.594% รองลงมาได้แก่ เชียงพรวงนางแอ (19.945%) เหมือดจี้ (17.164%) มะดัน (15.097%) ฝายน้ำ (15.070%) ตัวเกลี้ยง (14.689%) เสี้ยว (12.535%) และพยอม (12.461%) ปลูกไม้และไม้พื้นล่างพบว่าหญ้า มีความหนาแน่นมากที่สุด 12 ต้นต่อตารางเมตร รองลงมา คือ ถอบแถบน้ำ มีความหนาแน่น 3.28 ต้นต่อตารางเมตร ความถี่ พบว่าถอบแถบน้ำ มีค่าความถี่มากที่สุด 44% รองลงมา คือ กำแพงเจ็ดชั้น 36% และเหมือดจี้ 24% ดรรชนีความหลากหลายไม้ยืนต้นในป่าอาลอ-โดนแบน เท่ากับ 1.110

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร มีการถ่ายทอดกันในครอบครัว การเก็บพืชสมุนไพร มาใช้ส่วนใหญ่เก็บส่วนราก และลำต้น พบว่า มีการใช้พันธุ์ไม้จำนวน 55 ชนิด จาก 30 สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ เหล่านี้ได้จากป่าออล - โดนแบน ป่าจากที่อื่น และรอบ ๆ หมู่บ้าน วิธีในการรักษา 4 วิธี คือ การทา หรือพอก การต้มพืชสมุนไพร การอบไอน้ำ และการเป่าควบคู่กับการใช้พืชสมุนไพร ปัจจัยที่ทำให้ ประชาชนในตำบลนาดีใช้พืชสมุนไพร คือ ความเชื่อในท้องถิ่น

แนวทางในการจัดการพืชสมุนไพรในระบบนิเวศป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าออล- โดนแบนคือการ รักษาพื้นที่ป่าไม้ การวิจัยและพัฒนา การขยายพันธุ์พืช การใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการ ใช้พืชสมุนไพร และการส่งเสริมและสนับสนุนให้ใช้พืชสมุนไพร

5.2 การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาค่าดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ ในป่าออล - โดนแบน ซึ่งมีสภาพเป็นป่า บุ่ง ป่าทาม และป่าดิบแล้ง มีค่าความหลากหลายเท่ากับ 1.110 ซึ่งใกล้เคียงกับค่าดัชนีความ หลากหลายของป่าเต็งรังเท่ากับ 1.926 แต่น้อยกว่าป่าเบญจพรรณเท่ากับ 3.466 และป่าดิบแล้ง เท่ากับ 4.833 บริเวณลุ่มน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ ที่นิตยา หาญเดชาพันธ์ (2533) ศึกษาการ เปรียบเทียบลักษณะทางนิเวศวิทยาป่า 3 ชนิด บริเวณลุ่มน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ ทั้งนี้อาจเกิดจากป่า ออล-โดนแบน เป็นป่าชั้นรอง (Secondary Forest) พื้นที่ไม่มากเมื่อเทียบกับป่าอนุรักษ์

การศึกษาศิลปภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพร จากการศึกษาคณะเฉพาะหมอยาท้องถิ่นที่ มีการใช้พืชสมุนไพรและการเป่ารักษา ซึ่งในจังหวัดสุรินทร์ยังมีการรักษาพื้นบ้านแบบอื่นอีก ทอง บุญยศ และคณะ (2535) ศึกษาศักยภาพหมอยาพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน กรณีศึกษา จังหวัดสุรินทร์ จากหมอยาพื้นบ้าน 151 คน ใน 5 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอปราสาท อำเภอกาบเชิง อำเภอรัตนบุรี และอำเภอจอมพระ พบว่า หมอยาพื้นบ้านมีลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย แยก ผลการวิจัยเป็น 2 ส่วนคือ หมอยาพื้นบ้านที่ใช้วิธีการรักษาที่มองเห็นได้ จับต้องได้ อาศัยตำรายาหรือ วัตถุ ในการรักษาบางครั้งอาจใช้วิธีการเชิงสัญลักษณ์ด้วย เช่นการรักษาโดยใช้พืชสมุนไพร การเป่า การรักษากระดูก และหมอยาพื้นบ้านที่มีขอบเขตการที่อาศัยพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นได้แก่ คนทรง (บ็องบ็อด มะมัวด หรือแม่มด) เป็นผู้ที่มีเทพหรือผีมาประทับทรงเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ตลอดไปจนกว่า เทพจะออกจากตัวไปเอง ถ้าไม่ปฏิบัติตามที่เทพว่าไว้จะทำให้ตนเองเกิดเจ็บป่วย การรักษาใน ระหว่างพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ได้แก่ การรดน้ำมนต์ ถอดไข่ สาดข้าวสาร เป่าเสกคาถา และบอกชื่อ ยาสมุนไพรให้ผู้ป่วยนำมาต้มกิน หมอยาโบล มีบทบาททำนายนในเรื่องของโรคภัยไข้เจ็บ คนหรือสัตว์เรื่อง ของหายเท่านั้น ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บจะทำนายว่า สาเหตุเกิดจากอะไร ผู้ที่มาพบหมอยาโบลส่วนใหญ่มี ฐานะยากจนมักเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนใกล้ชิด และคนในหมู่บ้านเท่านั้น พิธีกรรมในการโบล มี หลักการใช้อุปกรณ์ที่ยึดไว้ด้วยด้ายหรือเชือกแล้วถือไว้ด้วยมือ ต่อมาก็ทำสมาธิเพ่งไปยังวัตถุที่ใช้แล้ว

ตั้งคำถาม ถ้าถูกต้องวัตถุจะแกว่งหรือสั่น ถ้าไม่ถูกต้องวัตถุจะอยู่นิ่ง แล้วตั้งคำถามไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถูกต้องหอยอะเคาะเคราะห์ เรียนรู้จากการนั่งวิปัสณากรรมฐานใช้วิธีการนั่งทางในดูก่อนว่าผู้ที่มาหามีเคราะห์หรือไม่ ถ้าไม่มีเคราะห์จะไม่ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้แต่จะนั่งทางในหาสาเหตุของอาการเจ็บป่วยให้ และหมอดำรา คือหมอมที่มีตำราในการรักษาโดยตำรานั้นเขียนด้วยภาษาเขมร เมื่อมีคนป่วยมาหาหมอดำราจะเปิดตำราแล้วปฏิบัติตามตำรากล่าวไว้ อย่างไรก็ตามการรักษาโดยหมอยาท้องถิ่นนั้นเป็นการใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ทั้งในป่า และพืชที่ขึ้นอยู่ในหมู่บ้าน ปริมาณและขนาดที่ใช้อาศัยการประมาณ คาดคะเนการเพิ่มหรือลดขนาดยาขึ้นอยู่กับอาการของผู้ป่วย ถ้าผู้ป่วยใช้แล้วดีขึ้นก็ใช้ต่อไปถ้าอาการไม่ดีขึ้นก็หยุดใช้ ทำให้การรักษาไม่มีมาตรฐาน คนรุ่นใหม่จึงหันไปใช้ยาแผนปัจจุบันที่สามารถใช้ได้สะดวก รวดเร็ว

การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพร พบว่าความเชื่อในท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้พืชสมุนไพร เพราะชุมชนตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างจากถิ่นอื่น ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีเจ้าที่ ผีป่าอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ การกินของแสลง การอยู่ไฟหลังคลอด ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนการรักษาสุขภาพ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ จึงส่งผลให้ชุมชนยังต้องพึ่งพาหมอยาท้องถิ่น ที่เชื่อว่ามีคาถาและใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคให้กับคนป่วย เมื่อคนในชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์กับหมอยาในท้องถิ่นจะได้รับการถ่ายทอดสูตรยาที่ใช้อย่างง่ายดาย สามารถใช้เองได้ แล้วมีการบอกต่อ ๆ กันไปทำให้คนในชุมชนมีความรู้ด้านการใช้พืชสมุนไพรรักษาตนเอง

5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

5.3.1 ข้อมูลที่ได้จากการจัดทำบัญชีรายชื่อพันธุ์ไม้ ของสังคมพืชในป่าอโล-โดนแบน สามารถนำไปประยุกต์เพื่อใช้ในการจัดทำเอกสารคู่มือประกอบการศึกษาธรรมชาติ ทั้งสำหรับเยาวชนในท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

5.3.2 การศึกษาชนิดและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในป่าอโล ดอนแบน สมควรทำการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องของเห็ด พืชที่ใช้เป็นผัก สัตว์ป่า แมลง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจโดยทั่วไป และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการจัดการป่าต่อไป

5.3.3 ผลของการศึกษาเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร ทำให้ทราบว่าพืชชนิดใดมีการใช้ประโยชน์มากนัก ควรใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจกรรมปลูกป่าทดแทนที่ชุมชนจัดขึ้น และการหาวิธีการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรที่มีจำนวนลดน้อยลง เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชสมุนไพรเอาไว้

5.3.4 ศึกษาวิเคราะห์ของพืชสมุนไพรในป่าอวลอ - โคนแบน แต่ละชนิดที่จะนำไปปลูก เพราะต้นไม้แต่ละชนิดชอบสภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน การจะปลูกจึงต้องรู้ว่าพืชนั้นขึ้นอยู่ในสภาวะใด เช่น บางชนิดชอบขึ้นในบริเวณที่มีแสงแดดรำไร เป็นต้น

5.3.5 ควรมีการศึกษาการแปรรูป หรือการสกัดสารเคมีจากพืชสมุนไพร เพื่อให้การใช้ยาสมุนไพรใช้สะดวกและได้มาตรฐาน

5.3.6 ยกย่องหมอสมุนไพร และรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่และบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อการศึกษาในอนาคต

5.3.7 สนับสนุนรายได้ให้หมอยาท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านการใช้พืชสมุนไพร หมอยาท้องถิ่นในฐานะปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้บรรยาย แล้วจัดสรรค่าตอบแทนการบรรยายให้แก่หมอยาท้องถิ่น เป็นต้น

5.3.8 การสนับสนุนการจัดทำหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา และหลักสูตรท้องถิ่นสู่โรงเรียนในชุมชน

บรรณานุกรม

กรมป่าไม้. 2546. ป่าชุมชนป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนดีเด่นประจำปี 2542, 2543 และ 2545.

กรุงเทพฯ: สำนักจัดการป่าชุมชน.

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2550. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ค้นวันที่ 12 ธันวาคม 2550 จาก

<http://tkagri.doae.go.th/indexhome.php>

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2551. แผนที่ตำบลนาดี (ซีดี). กรุงเทพฯ: ส่วนภูมิ

สารสนเทศ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

กองกานดา ชยามฤต. 2545. คู่มือจำแนกพรรณไม้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ประชาชน.

เกษม จันทร์แก้ว. 2536. สิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542. วัฒนธรรม พัฒนาการ ทาง

ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ: กรม

ศิลปากร.

คณะกรรมการพัฒนาป่าชุมชนตำบลนาดี. ม.ป.ป. ข้อมูลการดูแลรักษาป่าชุมชนของราษฎร

ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์: สำนักงานป่าไม้จังหวัดสุรินทร์.

จกกลณี มาลีรัตน์. 2551. ปริมาณน้ำฝน 10 ปี. ค้นวันที่ 19 มีนาคม 2551 จาก

<http://www.surin-met.com/tps-14/marticle.php?Ntype=3>

จันทนา อินทปัญญา. ม.ป.ป. สถิติสำหรับการวิจัยทางสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม

สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จันทรทัต สิทธิกำจร. 2543. คำอธิบายพระราชบัญญัติคุ้มครอง และส่งเสริมภูมิปัญญา

การแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ชวนี ทองโรจน์. 2544. สมุนไพรตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เต็ม สมิตินันท์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม.

กรุงเทพฯ: ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้.

ทอง บุญยศ และคณะ. 2535. ศักยภาพผืนป่ากับการสาธารณสุขมูลฐาน กรณีศึกษา

จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวง

สาธารณสุข.

นันทพร นิธิวิเศษ. 2533. สมุนไพร. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. เล่ม 14. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพฯ: อรินทร์. หน้า 247-281.

- นิตยา หาญเดชาพันธ์. 2533. การเปรียบเทียบลักษณะทางนิเวศวิทยาป่า 3 ชนิด บริเวณลุ่มน้ำพรม จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์. 2544. ป่าทามป่าไทย. สุรินทร์: โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล.
- ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และคณะ. 2545. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพแวดล้อมและการใช้ประโยชน์ของป่าบุ่งป่าทาม บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 2.
ขอนแก่น: ม.ป.พ.
- ปรีชญานิ ประสพเนตร. 2547. การศึกษาการใช้พืชสมุนไพรในการดำรงชีวิต กรณีศึกษาการเปรียบเทียบชุมชนกะเหรี่ยง บ้านทิพเย กับชุมชนอีสาน บ้านทุ่งนางครวญ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. 2544. พรรณไม้วงศ์กระดังงา. กรุงเทพฯ: บ้านและสวน.
- พยงค์ จัตตวิรุฬห์. 2543. กฎหมายว่าด้วยการป่าไม้. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. 2543. มหาพนตำรายา. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรสวรรค์ ดิษยบุตร และคณะ. 2543. สมุนไพร : การใช้อย่างถูกวิธี. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- ภานุวัฒน์ สืบบุญการณ. 2545. ทศนคติของราษฎรที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลักคณา เกิดศิริ. 2538. การศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาแผนโบราณในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาวัดโพธิ์ฝ่ายสังฆาวาส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิสูตร อยู่คง. 2544. ป่าทาม ป่าไทย. สุรินทร์: โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล.
- วิสูตร อยู่คง และคณะ. 2549. รูปแบบการจัดการป่าทاملำเซบายโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีลำเซบายตอนกลาง. กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- คันสนีย์ ชูแวว. 2544. ป่าทาม ป่าไทย. สุรินทร์: โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล.
- สถิตย์ วัชรกิตติ. 2525. การสำรวจทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สนั่น ชูสกุล, ไพเราะ สุจินพรัหม และสุภาวดี ศรีณยุตตานนท์. 2540. รายงานการวิจัยภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรในป่าบุ่งป่าทาม. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

สมภพ ประธานธรรารักษ์. 2539. อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์. สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2549. คู่มือการจัดทำตัวชี้วัดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. กองควบคุมยา. 2550. สถิตินำเข้ายาแผนปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2530-2548. ค้นวันที่ 1 พฤศจิกายน 2550 จาก <http://ict.moph.go.th/elearning/eleminig1>

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2551. แผนที่จังหวัดสุรินทร์. ค้นวันที่ 10 มีนาคม 2551 จาก www.intranet.m-culture.go.th/surin/link/01profile.html

สำนักบริหารการทะเบียน. 2550. ทะเบียนราษฎร. กรมการปกครอง. ค้นวันที่ 28 มีนาคม 2551 จาก [www.borathailand.org/modules.php?Name=Section & op](http://www.borathailand.org/modules.php?Name=Section&op).

สินี ช่วงฉ่ำ และคณะ. 2540. รายงานแผนปฏิบัติการ (Inception Report) โครงการศึกษาและสำรวจการอนุรักษ์และคุ้มครองป่าวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุนทรี สิงหนุตตรา. 2535. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. กรุงเทพฯ: คุณ 39 จำกัด.

สุวิมล ติรภานนท์. 2549. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัจฉลา ชาดะวราหะ. 2549. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในพื้นที่โครงการอุทยานธรรมชาติ อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อุทิศ ภูอินทร์. 2541. นิเวศวิทยา : พื้นฐานเพื่อการป่าไม้. กรุงเทพฯ: ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เอี่ยมพร วิสุมหมาย และปณิธาน แก้วดวงเทียน. 2547. ไม้ป่ายืนต้นของไทย 1. กรุงเทพฯ: เอช เอ็น กรุป.

Chamlong Phengklai. 1993. Tiliaceae. Flora of Thailand 6. 1: 10-80.

Kongkanda Chayamarit. 1991. Capparaceae. Flora of Thailand 5. 3: 241-271.

Nielsen I.C. 1985. Leguminosae-Mimosoideae. Flora of Thailand 4. 2: 131-222.

ภาคผนวก ก
รายชื่อพันธุ์ไม้

ภาคผนวก ก รายชื่อพันธุ์ไม้ที่สำรวจพบ

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์		FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
1	รักขาว	<i>Semecarpus</i>	<i>cochinchinensis</i> Engl.	ANACARDIACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
2	โปรงกัว	<i>Desymaschalon</i>	<i>lomentaceum</i> Finet & Gagnep.	ANNONACEAE	ทาม,โคก	ไม้พุ่ม
3	พิพวน,เชล	<i>Goniothalamus</i>	<i>elegans</i> Ast	ANNONACEAE	ทาม,โคก	ไม้พุ่ม
4	ลำดวน,รันดูล	<i>Melodorum</i>	<i>fruticosum</i> Lour.	ANNONACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
5	เวอร์กระวัน	<i>Uvaria</i>	<i>sp.</i>	ANNONACEAE	บุง,ทาม	เถาวัลย์
6	กล้วยค่าง,บาดปะเติล	<i>Alphonsea</i>	<i>boniana</i> Fin. & Gagnep.	ANNONACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
7	โมกมัน	<i>Wrightia</i>	<i>arborea</i> (Dennst.) Mabb.	APOCYNACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
8	ตะลิ่งกะฮอม	<i>Tylophora</i>	<i>sp.</i>	ASCLEPIADACEAE	โคก	เถาวัลย์
9	เถาประสงค์	<i>Streptocaulon</i>	<i>juventas</i> (Lour.) Merr.	ASCLEPIADACEAE	โคก	เถาวัลย์
10	เถาวัลยางนวลใหญ่	<i>Toxocarpus</i>	<i>sp.</i>	ASCLEPIADACEAE	โคก	เถาวัลย์
11	โพงพางเถา	<i>Capparis</i>	<i>sp.</i>	CAPPARACEAE	บุง	เถาวัลย์
12	มะพอก,ตะลวก	<i>Parinari</i>	<i>anamense</i> Hance	CHRYSOBALANACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
13	ขางหลวง,ถอบแถบ	<i>Connarus</i>	<i>cochinchinensis</i> (Baill.) Pierre	CONNARACEAE	โคก	เถาวัลย์
14	รสสุคนธ์	<i>Tetracera</i>	<i>loueiri</i> (Finet & Gagnep.) Pierre ex Craib	DILLENIACEAE	โคก	เถาวัลย์

ภาคผนวก ก (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ		ชื่อวิทยาศาสตร์	FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
15	พะยอม, ปะเปี้ยล	<i>Shorea</i>	<i>roxburghii</i> G Don	DIPTEROCARPACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
16	ยางนา,เยียง	<i>Dipterocarpus</i>	<i>alatus</i> Roxb. ex G. Don	DIPTEROCARPACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
17	ยางเหียง,สะแบง	<i>Dipterocarpus</i>	<i>obtusifolius</i> Teijsm. ex Miq.	DIPTEROCARPACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
18	หูลิง,กุ่มพะเนียง	<i>Hymenocardia</i>	<i>punctata</i> Wall. ex Lindl.	EUPHORBIACEAE	บุง,ทาม,โคก	ไม้พุ่ม
19	ฝ้ายน้ำ, กระบาปรีย	<i>Mallotus</i>	<i>thorelii</i> Gagnep.	EUPHORBIACEAE	บุง,ทาม,โคก	ไม้ยืนต้น
20	เสี้ยว,ตะสิว	<i>Phyllanthus</i>	<i>collinsae</i> Craib.	EUPHORBIACEAE	ทาม,โคก	ไม้พุ่ม
21	เฒ่า	<i>Antidesma</i>	<i>acidum</i> Retz.	EUPHORBIACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
22	กระเบา	<i>Hydnocarpus</i>	<i>anthelminthicus</i> Pierre ex Laness.	FLACOURTIACEAE	บุง	ไม้ยืนต้น
23	หญ้าแฝก,สะเมาตะ เสร็จ	<i>Chrysopogon</i>	<i>nemoralis</i> (Balan). Holtt.	GRAMINEAE	ทาม	หญ้า
24	ไผ่ป่า,ระไซปรีย	<i>Bambusa</i>	<i>bambos</i> (L.) Voss ex Vlim.	GRAMINEAE	ทาม,โคก	ไผ่
25	หญ้า,สะเมา	<i>Eragrostis</i>	<i>sp.</i>	GRAMINEAE	ทาม	หญ้า
26	มะดัน,สะนัน	<i>Garcinia</i>	<i>schomburg</i> Kiana Pierre.	GUTTIFERAE	บุง	ไม้ยืนต้น
27	ตัวเกลี้ยง	<i>Cratoxylum</i>	<i>cochinchinensis</i> (Lour.) Merr.	GUTTIFERAE	ทาม	ไม้ยืนต้น

ภาคผนวก ก (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์		FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
28	ดีขาว	<i>Cratoxylum</i>	<i>formosum</i> (Jack) Dyer	GUTTIFERAE	โคก	ไม้ยืนต้น
29	หมี่เหมี้น	<i>Litsea</i>	<i>glutinosa</i> (Lour.) C.B.Rob.	LAURACEAE	ทาม,โคก	ไม้ยืนต้น
30	กระโดนน้ำ, กะนอลตึก	<i>Barringtonia</i>	<i>acutangula</i> (L.) Gaertn.	LECYTHIDACEAE	บึง	ไม้ยืนต้น
31	กระโดน	<i>Careya</i>	<i>sphaerica</i> Roxb.	LECYTHIDACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
32	ซีเหล็ก	<i>Senna</i>	<i>siamea</i> (Lmk.) Irwin & Barneby	LEGUMINOSAE- CAESALPINIOIDEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
33	นนทรี,ตะเสก	<i>Peltophorum</i>	<i>pterocarpum</i> (DC.) Backer ex K. Heyne	LEGUMINOSAE- CAESALPINIOIDEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
34	มะค่าแต้, กาเกาะ	<i>Sindora</i>	<i>siamensis</i> Teijsm. & Miq.	LEGUMINOSAE- CAESALPINIOIDEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
35	กางขี้มอด	<i>Albizia</i>	<i>odoratissima</i> (L.f.) Benth.	LEGUMINOSAE- MIMOSOIDEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
36	แดง,สะกรอม	<i>Xylia</i>	<i>kerrii</i> Craib & Hutch.	LEGUMINOSAE- MIMOSOIDEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
37	ถอบแถบน้ำ,ลำปัวะ	<i>Derris</i>	<i>trifoliata</i> Lour.	LEGUMINOSAE-PAPILIONOIDEAE	ทาม	เถาวัลย์

ภาคผนวก ก (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ		ชื่อวิทยาศาสตร์	FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
38	สนูล	<i>Dalbergia</i>	<i>rimosa</i> Roxb.	LEGUMINOSAE- PAPILIONOIDEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
39	กันเกรา	<i>Fagraea</i>	<i>fragrans</i> Roxb.	LONGANIACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
40	เหมือดจี้, มะเมื่อยะ	<i>Memecylon</i>	<i>scutellatum</i> (Lour.) Naud.	MELASTOMATACEAE	บุง, ทาม, โคก	ไม้ยืนต้น
41	ช่อย	<i>Streblus</i>	<i>asper</i> Lour.	MORACEAE	โคก	ไม้พุ่ม
42	มะห้ำ	<i>Eugenia</i>	<i>Albiflora</i> Duth. Ex Kurz	MYRTACEAE	ทาม, โคก	ไม้ยืนต้น
43	ชมพู่ทาม	<i>Eugenia</i>	<i>cerasoides</i> Roxb.	MYRTACEAE	บุง, ทาม	ไม้ยืนต้น
44	หว่า	<i>Eugenia</i>	<i>cumini</i> (L.) Druce	MYRTACEAE	ทาม, โคก	ไม้ยืนต้น
45	ชมพู่ทาม	<i>Eugenia</i>	<i>fruticosa</i> (DC.) Roxb.	MYRTACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
46	เวอรกะมอร	<i>Jasminum</i>	<i>sp.</i>	OLEACEAE	ทาม	เถาวัลย์
47	ตะครอง, อังกกรวง	<i>Ziziphus</i>	<i>cambodiana</i> Pierre <i>var. cambodiana</i>	RHAMNACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
48	เถา	<i>Ventilago</i>	<i>sp.</i>	RHAMNACEAE	โคก	เถาวัลย์
49	เฉียงพว้านางแอ, ตระ เมง	<i>Carallia</i>	<i>brachiata</i> (Lour.) Merr.	RHIZOPHORACEAE	ทาม, โคก	ไม้ยืนต้น
50	เส้นหลังขาว	<i>Gaertnea</i>	<i>vaginalis</i> (DC.) Merr.	RUBIACEAE	โคก	พืชล้มลุก

ภาคผนวก ก (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ		ชื่อวิทยาศาสตร์	FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
51	บะดองตึก	<i>Diplospora</i>	<i>viridiflora</i> DC.	RUBIACEAE	ทาม	ไม้พุ่ม
52	กระทุ่มโคก, กระทม	<i>Mitragyna</i>	<i>hirsuta</i> Havil.	RUBIACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
51	บะดองตึก	<i>Diplospora</i>	<i>viridiflora</i> DC.	RUBIACEAE	ทาม	ไม้พุ่ม
52	กระทุ่มโคก, กระทม	<i>Mitragyna</i>	<i>hirsuta</i> Havil.	RUBIACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
53	กระท่อมหนู	<i>Mitragyna</i>	<i>speciosa</i> (Roxb.) Korth.	RUBIACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
54	ตะไهل,สนกระ	<i>Prismatomenris</i>	<i>tetrandra</i> (Roxb.) K. Sch. <i>ssp. tetrandra</i>	RUBIACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
55	ยอเบี้ย,ญว้สบาด	<i>Morinda</i>	<i>Talmyi</i> (Pierre ex Pit.) Craib.	RUBIACEAE	ทาม	พืชล้มลุก
56	เข็ม	<i>Rubia</i>	<i>sp.</i>	RUBIACEAE	ทาม	ไม้พุ่ม
57	เข็มดอกเขียว	<i>Rubia</i>	<i>sp.</i>	RUBIACEAE	ทาม	ไม้พุ่ม
58	หมากว้อ	<i>Lepisanthes</i>	<i>Senegalensis</i> (Poir.) Leenh.	SAPINDACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
59	มะหวด,จลู่	<i>Lepisanthes</i>	<i>rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.	SAPINDACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
60	หญ้ายายเภา, เชิงช้าง	<i>Lygodium</i>	<i>flexuosum</i> (L.) Sw.	SCHIZAEACEAE	โคก	เฟิร์น

ภาคผนวก ก (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	FAMILY	บริเวณที่พบ	รูปชีวิต
61	เครือดำว, ประเปรอะตุจ	<i>Smilax verticalis</i> Gagnep.	SMILACACEAE	โคก	เถาวัลย์
62	เหมือดคง	<i>Symplocos macrophylla</i> Wall. Ex DC.	SYMPLOCACEAE	ทาม	ไม้ยืนต้น
63	กำแพงเจ็ดชั้น	<i>Salacia chinensis</i> L.	TEACEAE	บุง	ไม้ยืนต้น
64	ปอพรวน	<i>Colona auriculata</i> (Desf.) Craib	TILIACEAE	โคก	ไม้ยืนต้น
65	เถาข่อย	Un-identified	-	บุง	เถาวัลย์
66	Unknown1	Un-identified	-	บุง	พืชล้มลุก
67	Unknown2	Un-identified	-	ทาม	ไม้ยืนต้น
68	Unknown3	Un-identified	-	ทาม	ไม้ยืนต้น
69	Unknown4	Un-identified	-	ทาม	ไม้ยืนต้น
70	Unknown5	Un-identified	-	ทาม	ไม้ยืนต้น
71	ต้นพอง	Un-identified	-	บุง,โคก	ไม้ยืนต้น
72	บายกะดั่ง	Un-identified	-	บุง	ไม้ยืนต้น

ภาคผนวก ข

ตารางคำนวณหาค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้
และดัชนีความหลากหลายของไม้ยืนต้น

ภาคผนวก ข1 ค่าดัชนีความสำคัญ และดัชนีความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 4.5 เซนติเมตรที่ระดับความสูง 1.30 เมตร

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้	ความหนาแน่น	ความถี่	ความเด่น	ความหนาแน่นสัมพัทธ์(%)	ความถี่สัมพัทธ์(%)	ความเด่นสัมพัทธ์(%)	ดัชนีความสำคัญ (%)	ดัชนีความหลากหลาย
1	กล้วยค่าง	0.04	4	28.260	0.410	1.333	0.165	1.908	0.010
2	Unknown3	0.08	4	49.298	0.820	1.333	0.287	2.440	0.010
3	เจียงพรา้งนางแอ	0.72	32	1255.591	7.377	10.667	7.310	25.353	0.083
4	L. rimosa	0.04	4	20.418	0.410	1.333	0.119	1.862	0.010
5	Unknown4	0.08	4	145.955	0.820	1.333	0.850	3.003	0.017
6	ต้นพอง	0.2	12	252.519	2.049	4.000	1.470	7.519	0.035
7	แดง	0.04	4	26.407	0.410	1.333	0.154	1.897	0.010
8	ขี้เหล็ก	0.08	4	232.878	0.820	1.333	1.356	3.509	0.017
9	Unknown5	0.04	4	37.374	0.410	1.333	0.218	1.961	0.010
10	กระเบา	0.4	16	729.877	4.098	5.333	4.249	13.681	0.057
11	กระโดน	0.04	4	143.066	0.410	1.333	0.833	2.576	0.010
12	กระทุ่มโคก	0.04	4	30.175	0.410	1.333	0.176	1.919	0.010
13	กางขี้มอด	0.32	16	293.951	3.279	5.333	1.711	10.323	0.049

ภาคผนวก ข1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้	ความหนาแน่น	ความถี่	ความเด่น	ความหนาแน่นสัมพัทธ์(%)	ความถี่สัมพัทธ์(%)	ความเด่นสัมพัทธ์(%)	ดัชนีความสำคัญ (%)	ดัชนีความหลากหลาย
14	มะห้ำ	0.12	12	145.013	1.230	4.000	0.844	6.074	0.024
15	จิกนา	0.04	4	19.625	0.410	1.333	0.114	1.857	0.010
16	ชมพูทาม	0.16	12	114.814	1.639	4.000	0.668	6.308	0.029
17	หว้าขี้กวาง	0.04	4	16.611	0.410	1.333	0.097	1.840	0.010
18	ตี่วเกลี้ยง	0.16	8	102.081	1.639	2.667	0.594	4.900	0.029
19	ตี่วขาว	0.12	4	106.823	1.230	1.333	0.622	3.185	0.024
20	นนทรี	0.12	4	364.703	1.230	1.333	2.123	4.686	0.024
21	ฝ้ายน้ำ	0.04	4	15.896	0.410	1.333	0.093	1.836	0.010
22	เหมือดจี่	0.2	16	162.079	2.049	5.333	0.944	8.326	0.035
23	พะยอม	1.76	36	5445.985	18.033	12.000	31.705	61.738	0.134
24	มะค่าแต้	0.28	4	473.606	2.869	1.333	2.757	6.959	0.044
25	มะดัน	1.68	16	1684.398	17.213	5.333	9.806	32.352	0.132
26	มะพอก	0.08	8	206.165	0.820	2.667	1.200	4.687	0.017

ภาคผนวก ข1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพันธุ์ไม้	ความหนาแน่น	ความถี่	ความเด่น	ความหนาแน่นสัมพัทธ์(%)	ความถี่สัมพัทธ์(%)	ความเด่นสัมพัทธ์(%)	ดัชนีความสำคัญ (%)	ดัชนีความหลากหลาย
27	กำแพงเจ็ดชั้น	0.12	4	70.508	1.230	1.333	0.410	2.973	0.024
28	ยางเหียง	2.2	24	4111.477	22.541	8.000	23.936	54.477	0.146
29	ยางนา	0.04	4	113.040	0.410	1.333	0.658	2.401	0.010
30	รักขาว	0.04	4	32.154	0.410	1.333	0.187	1.930	0.010
31	เหมือดแดง	0.04	4	15.198	0.410	1.333	0.088	1.832	0.010
32	หมีเหม็น	0.36	12	570.671	3.689	4.000	3.322	11.011	0.053
33	หว้า	0.04	4	160.525	0.410	1.333	0.935	2.678	0.010
	รวม	9.76	300	17177.141	100.000	100.000	100.000	300.000	1.110

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับหมอยาท้องถิ่น

เรื่อง

การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ

ป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

-
1. ชื่อหมอยา
 2. ที่อยู่
 3. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น
 4. ท่านศึกษาวิชาการรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรจากที่ใด
 5. ท่านมีวิธีการตรวจวินิจฉัยโรคอย่างไร
 6. ขั้นตอนในการรักษาแต่ละโรคทำอย่างไรบ้าง
 7. ส่วนประกอบของยาแต่ละสูตรมีอะไรบ้าง
 8. พืชสมุนไพรที่ได้เก็บมาจากที่ใด
 - 8.1 ใช้ส่วนใดของพืชสมุนไพร
 - 8.2 ใช้วิธีใดในการเก็บพืชสมุนไพร (ถอน, ถากเปลือก, ตัดกิ่ง, ใบ, ดอก, ผล ฯลฯ)
 - 8.3 สมุนไพรที่ได้มาท่านเก็บรักษาอย่างไร
 - 8.4 มีข้อปฏิบัติอย่างไรบ้างในการเก็บพืชสมุนไพร
 9. มีความเชื่ออะไรบ้างเกี่ยวกับการรักษาด้วยพืชสมุนไพร
 10. มีพิธีกรรมที่ใช้ร่วมกับการรักษาโรคหรือไม่ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ที่เคยรักษากับหมอยาท้องถิ่น
เรื่อง

การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ
ป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
2. ที่อยู่
3. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น
4. ท่านเคยป่วยเป็นโรคอะไร
5. ท่านใช้วิธีการใดในการรักษาโรค มีพิธีกรรมในระหว่างการรักษาหรือไม่
6. หมอยาที่ทำการรักษาให้ท่านชื่ออะไร
7. พืชสมุนไพรที่ใช้รักษา
8. หลังจากรักษากับหมอยาแล้ว ท่านปฏิบัติตัวหลังการรักษาอย่างไร
9. ทำไมท่านจึงเลือกรักษากับหมอยาที่ใช้พืชสมุนไพร
10. ท่านรู้สึกพึงพอใจในการรักษาหรือไม่ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์ประชาชนทั่วไปตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
เรื่อง

การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ
ป่าบุง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....วันที่สัมภาษณ์.....
บ้านเลขที่.....ชื่อ-นามสกุล ผู้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.เพศ () 1.ชาย () 2.หญิง

2.อายุ.....ปี

3.วุฒิการศึกษาสูงสุด

() 1. ไม่ได้เรียน	() 2. ประถมศึกษา
() 3. มัธยมต้น	() 4. มัธยมปลาย/ปวช.
() 5. อนุปริญญาตรี/ปวส.	() 6. ปริญญาตรี
() 7. สูงกว่าปริญญาตรี	

4.อาชีพหลักของท่าน (อาชีพที่ใช้เวลาในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่)

() 1. ทำนา	() 2. รับจ้างทั่วไป
() 3. รับราชการ	() 4. ค้าขาย
() 5. อื่นๆ.....	

5.อาชีพรองของท่าน (อาชีพที่ใช้เวลาในการประกอบอาชีพน้อยกว่าอาชีพหลัก)

() 1. ไม่มี	() 2. รับจ้างทั่วไป
() 3. ค้าขาย	() 4. เกษตรของป่า
() 5. อื่นๆ.....	

6.รายได้ของครัวเรือน.....บาท/ปี

7.กลุ่มชาติพันธุ์

() 1. ไทยเขมร	() 2. ไทยส่วย
() 3. ไทยลาว	() 4. ไทย
() 5. อื่นๆ.....	

8. ท่านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นเวลา.....ปี

9. ระยะห่างจากบ้านของท่านถึงสถานีนามัยหรือโรงพยาบาล.....กิโลเมตร

10. บ้านของท่านอยู่ห่างจากป่าอาลอ-โดนแบนเป็นระยะทาง.....กิโลเมตร

11. ท่านเคยเข้าไปเก็บหาของป่าในป่าอาลอ-โดนแบนหรือไม่

() 1. เคย

() 2. ไม่เคย (ข้ามไปตอบส่วนที่ 2)

12. ในการเข้าไปหาของป่าของท่าน ท่านเก็บพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคหรือบำรุงร่างกายหรือไม่

() 1. เก็บ

() 2. ไม่เก็บ

ถ้าเก็บพืชสมุนไพรที่ท่านเก็บคือ

1.....

2.....

3.....

13. ความถี่ในการเข้าไปในป่าอาลอ-โดนแบน

() 1. ทุกวัน

() 2. 1 ครั้ง/สัปดาห์

() 3. 1 ครั้ง/เดือน

() 4. 1 ครั้ง/ 3 เดือน

() 5. 1 ครั้ง/ 6 เดือน

() 6. อื่นๆ.....

ส่วนที่ 2 ความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับความเจ็บป่วยและพืชสมุนไพร

ข้อความ	เชื่อ	ไม่เชื่อ
1. ต้นไม้มีผีป่าอารักษ์สิงอยู่จึงนำมาทำเป็นยารักษาโรคได้ 2. การเจ็บป่วยเกิดจากการไปลบหลู่ผีป่าอารักษ์ 3. พืชสมุนไพรที่อยู่ตามธรรมชาติเท่านั้นจึงจะมีสรรพคุณรักษาโรคได้ 4. การไม่เชื่อในวิญญูณบรรพบุรุษ ทำให้ท่านไม่พอใจจึงลงโทษโดยการทำให้สมาชิกในครัวเรือนเจ็บป่วย 5. หมอยาท้องถิ่นเป็นผู้มีวิชาอาคม ต้องเสกคาถาควบคู่กับการรักษาด้วยพืชสมุนไพร 6. การดื่มน้ำชาสมุนไพร หรือยาของสมุนไพรเป็นประจำ จะทำให้ร่างกายแข็งแรง อายุยืน 7. พืชสมุนไพรไม่มีอันตรายเพราะเป็นสิ่งที่ได้จากธรรมชาติ 8. อาการกระดูกหักหมอยาท้องถิ่นสามารถเป่าควบคู่กับนวดน้ำมันสมุนไพรบรรเทาอาการปวดได้ 9. การอาบน้ำผสมพืชสมุนไพรบางชนิด เช่น ส้มป่อย สามารถรักษา หรือป้องกันอาการที่เกิดจากคุณไสยได้		

ส่วนที่ 3 การใช้พืชสมุนไพรของประชาชนทั่วไป ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1. ท่านเลือกใช้พืชสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยเมื่อใด

- ☐ 1. ไม่ใช้ (ข้ามไปตอบข้อ 5) ☐ 2. เจ็บป่วยเล็กน้อย
☐ 3. ป่วยหนักรักษาที่โรงพยาบาลไม่หาย ☐ 4. ใช้พืชสมุนไพรรักษาทุกโรคที่เจ็บป่วย
☐ 5. อื่นๆ ระบุ.....

2. พืชสมุนไพรที่ท่านใช้ได้มาจากที่ใด

- ☐ 1. ป่าอาลอ-โดนแบน ☐ 2. ปลูกลงบริเวณบ้าน
☐ 3. หาซื้อจากตลาด ☐ 4. หมอยาในท้องถิ่น
☐ 5. อื่นๆ ระบุ.....

3. ส่วนใดของพืชสมุนไพรที่ท่านมักนำมาใช้ในการรักษาโรคหรือบำรุงร่างกายมากที่สุด

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () 1. ราก () 2. ลำต้น () 3. เปลือก
 () 4. แก่น () 5. ใบ () 6. ดอก
 () 7. ผล () 8. เมล็ด () 9. กิ่ง () 10. อื่นๆ.....

4. โปรดบอกชื่อสมุนไพรที่ท่านใช้บ่อยที่สุด.....

5. เลือกตอบใช่เมื่อท่านเห็นด้วย และไม่ใช่ในข้อความที่ท่านไม่เห็นด้วย

ข้อความ	ใช่	ไม่ใช่
1.เมื่อมีอาการปวดท้อง จุกเสียดท่านเลือกใช้กล้วยดิบบดแห้ง รับประทานเพื่อบรรเทาอาการ		
2.ท่านรู้สึกอ่อนเพลีย จะซื้อยาบำรุงร่างกายตามร้านขายยามา รับประทานเอง		
3.สมาชิกในครอบครัวท่านอยู่ไฟ และใช้พืชสมุนไพรตอนคลอดบุตร		
4.พืชสมุนไพรที่ท่านใช้มากที่สุดคือส่วนราก		
5.สมาชิกในครอบครัวของท่านไม่มีใครนิยมใช้พืชสมุนไพรเลย		
6.ท่านใช้เปลือกไม้ รากไม้ และใบไม้ในป่าต้ม หรือดองเหล้า ดื่มบำรุง ร่างกาย		
7.การใช้พืชสมุนไพรเป็นเรื่องโบราณ ไม่ทันสมัยท่านจึงไม่ใช้		
8.ท่านไม่เชื่อว่าพืชสมุนไพรจะรักษาโรคให้หายขาดได้		
9.ท่านเคยไปหาของป่าในป่าอาล่อ โดนแบน แล้วเก็บพืชสมุนไพรมา ใช้ด้วย		
10.การใช้พืชสมุนไพรเป็นเรื่องยุ่งยาก ท่านจึงไม่ใช้		
11.ท่านใช้พืชสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ เช่น ปวด ท้อง เป็นไข้		
12.ท่านเคยรักษาโรคกับหมอยาสมุนไพรในหมู่บ้าน		
13.พืชสมุนไพรไทยไม่มีประสิทธิภาพในการรักษาโรค		
14.ท่านนำพืชสมุนไพรในท้องถิ่นมาแปรรูป เช่น ดากแห้งไว้ชงชา เพื่อให้ใช้สะดวกยิ่งขึ้น		
15.ท่านปลูกพืชสมุนไพรไว้รอบๆ บ้านเพื่อไว้ใช้ประโยชน์		

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

1. ท่านคิดว่ามีวิธีการใดบ้างที่จะอนุรักษ์พืชสมุนไพร

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าทำอย่างไรประชาชนจึงจะหันมานิยมใช้พืชสมุนไพรไทยในท้องถิ่นของตัวเอง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณ

ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

พิกัด.....ความสูงจากระดับน้ำทะเล.....สภาพอากาศ.....

แปลงที่.....ขนาดแปลง.....สภาพพื้นฐาน () บุ่ง () ทาม () โคก

ผู้บันทึก.....

[illegible]

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับหมอยาท้องถิ่น

เรื่อง

การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ

ป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.ชื่อหมอยา

2.ที่อยู่

3.ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

4.ท่านศึกษาวิชาการรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพรจากที่ใด

5.ท่านมีวิธีการตรวจวินิจฉัยโรคอย่างไร

6.ขั้นตอนในการรักษาแต่ละโรคทำอย่างไรบ้าง

7.ส่วนประกอบของยาแต่ละสูตรมีอะไรบ้าง

8.พืชสมุนไพรที่ได้เก็บมาจากที่ใด

8.1ใช้ส่วนใดของพืชสมุนไพร

8.2ใช้วิธีใดในการเก็บพืชสมุนไพร (ถอน, ถากเปลือก, ตัดกิ่ง, ใบ, ดอก, ผล ฯลฯ)

8.3สมุนไพรที่ได้มาท่านเก็บรักษาอย่างไร

8.4มีข้อปฏิบัติอย่างไรบ้างในการเก็บพืชสมุนไพร

9.มีความเชื่ออะไรบ้างเกี่ยวกับการรักษาด้วยพืชสมุนไพร

10.มีพิธีกรรมที่เข้าร่วมกับการรักษาโรคหรือไม่ อย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ที่เคยรักษากับหมอยาท้องถิ่น
เรื่อง

การศึกษาสังคมพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้พืชสมุนไพรในระบบนิเวศ
ป่าบุ่ง ป่าทาม ป่าอาลอ-โดนแบน ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

-
- 1.ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
 - 2.ที่อยู่
 - 3.ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น
 - 4.ท่านเคยป่วยเป็นโรคอะไร
 - 5.ท่านใช้วิธีการใดในการรักษาโรค มีพิธีกรรมในระหว่างการรักษาหรือไม่
 - 6.หมอยาที่ทำการรักษาให้ท่านชื่ออะไร
 - 7.พืชสมุนไพรที่ใช้รักษา
 - 8.หลังจากรักษากับหมอยาแล้ว ท่านปฏิบัติตัวหลังการรักษาอย่างไร
 - 9.ทำไมท่านจึงเลือกรักษากับหมอยาที่ใช้พืชสมุนไพร
 - 10.ท่านรู้สึกพึงพอใจในการรักษาหรือไม่ อย่างไร

ภาคผนวก ง
ภาพประกอบการศึกษา

ภาพที่ 1 ลำห้วยชี

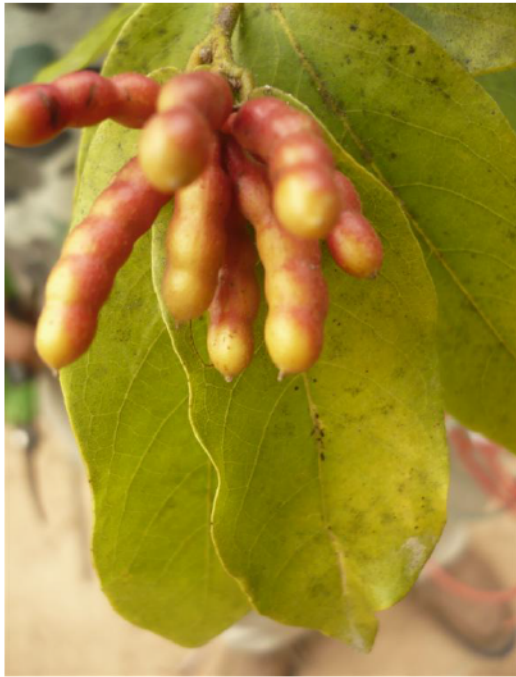
ภาพที่ 2 ป่าบุ่ง ป่าทาม

ภาพที่ 3 การจดบันทึกลักษณะพันธุ์ไม้ที่พบ

ภาพที่ 4 การวัดเส้นผ่าศูนย์กลางไม้ยืนต้น

ภาพที่ 5 ไปรงกีวหรือจิ้งจาบ

Desymaschalon lomentaceum Finet & Gagnep.

ภาพที่ 6 หูลิง หรือกุ่มพะเนียง

Hymenocardia punctata Wall. ex
Lindl.

ภาพที่ 7 ยอเบี้ยหรือญว้สบาด

Morinda Talmyi (Pierre ex Pit.) Craib.

ภาพที่ 8 พยอม

Shorea roxburghii G Don

ภาพที่ 9 ต้นเซอแตใช้รักษาอาการผิคล้ำแดง

ภาพที่ 10 ต้นสะแบงใช้รักษาโรคเลือด

ภาพที่ 11 รากต้นกันตราง

ภาพที่ 12 ตัวอย่างพืชสมุนไพรแก้โรคไข้ใน

ภาพที่ 13 การตรวจสอบชื่อพันธุ์ไม้ท้องถิ่น

ภาพที่ 14 การสัมภาษณ์เชิงลึกหมอยาท้องถิ่น

ภาพที่ 15 ภูมิปัญญาการรักษาโรคโดยการเผาควบคู่กับการใช้พืชสมุนไพร

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

นางสาวสุนันทา ก่อแก้ว

ประวัติการศึกษา

วิทยาศาสตร์บัณฑิต (วนศาสตร์)

สาขาวิชาเอกชีววิทยาป่าไม้

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2546

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2546-2547

นักวิชาการป่าไม้

โครงการสำรวจและรวบรวมพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับป่า ภาคใต้

จังหวัดนราธิวาส กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

พ.ศ. 2547-2549

เจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการนิเวศวิทยา

ศูนย์พันธุ์วิศวกรรม และเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ

จังหวัดปทุมธานี

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ